

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI ORTA ÇAĞ TARİHİ

145201

145201

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE ANKARA

MASTER TEZİ

Hazırlayan
FATİH ÖZMEN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Salim KOCA

Ankara-2004

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

.....ait

.....
.....adlı çalışma, jürimiz

tarafından .....

.....Anabilim / anasanat Dalında DOKTORA / SANATTA
YETERLİK / YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan .....

Akademik Unvan, Adı - Soyadı

(İmza)

Üye .....

Akademik Unvan, Adı – Soyadı (Danışman)

Üye .....

Akademik Unvan, Adı – Soyadı

ÖNSÖZ

Anadolu, tarih öncesi devirler de dahil olmak üzere birçok millete, devlete, medeniyete ev sahipliği yapmış olan bir coğrafyadır. Tarihin çeşitli devirlerinde insan toplulukları bu güzel coğrafyaya sahip olabilmek adına çetin mücadelelerden kaçınmamışlar, zaman zaman da barış ve huzur içinde bu coğrafyada hayatlarını sürdürmüşlerdir. Anadolu'nun geçirmiş olduğu tarihî evreler üzerinde çağdaş tarihçiler tarafından sayılamayacak kadar çok araştırma yapılmış, Anadolu tarihinin her dönemi en ince ayrıntısına kadar incelenmiştir. Buna rağmen halen Anadolu tarihinin karanlıkta kalmış olan yönleri vardır ve bu yönler aydınlığa kavuşuncaya kadar yapılan araştırmalar devam edecektir. Biz de Anadolu'nun 11. ve 14. yüzyılları arasındaki dönemde vuku bulan olaylarla bağlantılı olarak bu dönem Ankara şehrinin tarihini kaleme almaya çalıştık.

11. - 14. yüzyıllar arası Anadolu'da Türk fetih ve yerleşmelerinin başladığı, Anadolu'nun Türkleşme Dönemi'nin büyük ölçüde tamamlandığı bir dönemdir. Bu dönem içerisinde Ankara'nın Anadolu tarihinde oynadığı rolü, şehrin mekansal yapısındaki değişiklikleri, Ankara'da doğup büyümüş biri olarak bir görev ve vefa borcu sayarak incelemeyi düşündük. 1071 yılında Büyük Selçuklu Devleti ile Bizans Devleti arasında yapılan Malazgirt Savaşı'nı Sultan Alparslan komutasındaki Büyük Selçuklu ordusu kazanmış ve bu savaştan sonra Anadolu'nun kapısı Türklere açılmıştır. Savaştan sonra Sultan Alparslan ile mağlup olan Bizans İmparatoru Romanos Diogenes arasında yapılan anlaşmanın yürürlüğe girmemesi ile Sultan Alparslan, Selçuklu ve Türkmen Beyleri'ne Anadolu'nun fethi emrini vermiş böylece Türkler kütleler halinde Anadolu'ya girmeye ve yerleşmeye başlamışlardır.

Anadolu'da Malazgirt Zaferi ile hızlanmaya başlayan Türk yerleşmelerinin neticesi olarak Kutalmışoğlu Süleyman-şah tarafından 1078 yılında başkent

İznil olmak üzere Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti, 14. yy'ın başlarına kadar Anadolu'da siyasî varlığını sürdürmüştür. 1243 yılında Ksedağ Savaşında Moğollar'a yenilen Türkiye Selçuklu Devleti, bundan sonra Moğol nüfuzu altına girmiş Anadolu, Moğollar tarafından idare edilmiştir. 13 yüzyıl ortaları ile 14. yüzyıl ortalarına kadar Anadolu'da Moğol hakimiyeti dönemi yaşanmıştır. Bu dönem içerisinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin uç bölgelerinde yaşayan Türkmenler Moğollara ve Moğol çıkarlarına hizmet eden Selçuklu Sultanlarına karşı mücadele ederek kendi bölgelerinde küçük bağımsız devletçikler oluşturmuşlardır. 12. yüzyıl'ın ikinci yarısı ile 14. yüzyıl'ın sonlarına kadar geçen bu döneme Anadolu'da Beylikler Dönemi adı verilir.

Biz de bu çalışmamızda adı geçen dönemlerde (Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'nin hakim olduğu dönem, Anadolu'da Moğol Hakimiyeti Dönemi ve Anadolu'da Beylikler Dönemi) Ankara şehrinin oynadığı rolü ve şehrin mekansal yapısındaki değişiklikleri incelemeye çalıştık. Bu alışmamızı Ankara'da doğup büyüyen birisi olarak Ankara adına yapılması gereken bir görev ve sorumluluk bilinci içersinde, Ankara'ya olan vefa borcumuzu ödeyebilmek gayesiyle yapmaya çalıştık.

11. ve 14. yüzyıllar arasında Ankara tarihini incelerken Ankara'yı gerek bu dönemin diğer Anadolu şehirleri ile karşılaştırarak (komparatif / karşılaştırmalı yöntem) gerekse de şehircilik anlamında Ankara içersinde değişen unsurları derinlemesine inceleyerek (statik / derinlemesine) sizlere sunmaya çalıştık.

Bu çalışmayı hazırlamamda öncelikle her türlü maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen anne ve babama, daha sonra sevgili eşim Sevgi zmen'e ve gerek konumun tespitinde, gerekse de kaynakların incelenmesi ve düzenlenmesinde benden yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Salim Koca'ya teşekkürlerimi sunarım.

FATİH ÖZMEN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR CETVELİ	viii
KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR	ix
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

ANKARA'DA İLK TÜRK HAKİMİYETİ

1-) Ankara'nın Selçuklu Hakimiyetine Geçmesi	7
2-) Ankara'nın Dânişmendli Hakimiyetine Geçiş	9
3-) Ankara'nın Tekrar Selçuklu Hakimiyetine Giriş	10

II. BÖLÜM

SELÇUKLU ŞEHZADELERİNİN MELİKLİK MERKEZİ OLARAK ANKARA

1-) Melik Arab'ın Ankara'daki Faaliyetleri	12
2-) Melik Şahinşah'ın Ankara'daki Faaliyetleri	14
3-) Melik Muhiddin Mes'ud'un Ankara'daki Faaliyetleri	16
4-) Melik Alâeddin Keykubâd'ın Ankara'ya Sahip Olması ve Sultan I. İzzeddin Keykâvus ile Arasındaki Taht Mücadelesi	19

III. BÖLÜM

SELÇUKLU UÇ MERKEZİ OLARAK ANKARA

A-) Batı Uçlarının Teşekkülü	28
1-) Uçlarda Hayat	29
2-) Uç Teşkilâtı	31
3-) Uçların Merkezî İdare ile Olan Münasebetleri ve Statüleri	33
4-) XIII. Yüzyıl'da Batı Uçları	34
B-) Sol Kol Beylerbeyi Merkezi Olarak Ankara	37

IV. BÖLÜM

MOĞOL-İLHANLI HAKİMİYETİ DÖNEMİNDE ANKARA	43
--	-----------

V. BÖLÜM

ANADOLU TÜRK BEYLİKLERİ DÖNEMİNDE ANKARA	47
A-) Ankara'da Ahi Hakimiyeti	49
1-) Ahilik ve Fütuvvet Teşkilâtı	49
a-) Ahiliğin Anlamı	49

b-) Fütuvvetin Anlamı ve Fütuvvetçiliğin Anadolu'ya Gelişi	50
c-) Anadolu'da Ahi Teşkilâtının Kuruluşu ve Ahi Evren	52
2-) Ankara'da Ahilik	55
a-) Ahilerin Ankara'daki Meslekî ve Ticarî Faaliyetleri	55
b-) Bazı Ünlü Ankara Ahileri	56
3-) Ankara Ahilerinin Bölgede Hakimiyetlerini Kurmaları	58
a-) Bölgede Ahi ve Esnaf Teşkilâtına Mensup Dervişlerin Yönetimi	59
Ellerinde Tuttukları Görüşü	
b-) Moğollar/İlhanlılar, Eratna Devleti ve Karamanoğullarına Bağlı Yaşadıkları görüşü	60
c-) Tevâif-i Mülûktan Biri Olarak Bölgede Bağımsız Devlet Kurdukları Görüşü	62
4-) Ankara'da Ahi Hükümetinin Yapısı	64
5-) Ankara'da Ahiler İktidarının Sona Ermesi	65
B-)Ankara'da Eratna, Kadı Burhaneddin ve Osmanlı Hakimiyeti	66

VI. BÖLÜM

SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE ANKARA'DA MEDENİ VE KÜLTÜREL FAALİYETLER	70
A-) İmar Faaliyetleri (Cami, medrese zaviye, türbe, köprü vs.)	73
1-) Ankara'da Türkiye Selçuklu Devleti Döneminde Yapılan İmar Faaliyetleri	73
a-) Alâeddin Camii ve Saray	73
b) Kızıl Bey Medresesi	73
c) Akköprü	74
2) Beylikler Dönemi'nde Ankara'da Yapılan İmar Faaliyetleri	74
a) Ankara Bölgesinde Ahilere Ait Vakıflar, Zaviyeler, Mezralar, Çiftlikler, İşyerleri, Cami ve Mescidler	75
i) Vakıflar	75
ii) Zaviyeler	76
iii) Mezralar, Çiftlikler, İş Yerleri	77
iv) Cami, Mescid ve Hayır Sahipleri	78
b) Ankara Ahilerinden Günümüze Ulaşan Eserler	80
l) Camiler	80
i) Ahi Şerafeddin (Arslanhane) Camii	80
ii) Ahi Elvan Camii	80
İii) Yeşil Ahi Camii	81
İv) Ahi Yakub Camii	81
v) Hacı Arap (Ahi Arap) Camii	81
İİ) Mescidler	81
i) Ahi Tûra Mescidi	81
ii) Debbağhane (Tabakhane) Mescidi	82
İii) Hacı İvaz Mescidi	82
İv) Yeğen Bey Mescidi	82
v) Baklacı Mescidi	82
vi) Hatuniye Mescidi	82
vii) Sarraç Sinan Mescidi	83
İİİ) Türbeler	83
i) Ahi Şerafeddin Türbesi	83

ii) Ahi Tûra (Turan) Türbesi	84
IV) Mezartaşları	84
V) Kitabeler	85
B) İlmî ve Kültürel Faaliyetler	86
1) Beylikler Dönemi'nde (Ahiler Döneminde) Ankara'da İlmî ve Kültürel Faaliyetler	86
a) Ahi Mecdü'd-Din-i Ankaravî	87
b) Ahi Muhyiddin	87
c) Ahi Hüsameddin Hüseyin	87
ç) Ahi Şerafeddin Mehmed	88
d) Ahi Elvan	89
e) Ahi Yakub	89
f) Ahi Ahmed	90
g) Ahi Mesut (Eti Mesut)	90
h) Ahi Sinan	90
ı) Abdülhamid bin Abdurrahman el-Engürî	91
i) Şeyh Ali bin Dost-i Hûda el-Ankarî	91
j) Hacı Bayram-ı Vefî	92
SONUÇ	93
KAYNAKÇA	95
ÖZET	105
ABSTRACT	107
EKLER	

KISALTMALAR CETVELİ

ad.	: Adet
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
cz.	: Cüz
çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
İFM	: İktisat Fakültesi Mecmuası
Krş	: Karşılaştırınız
K.t.p	: Kütüphanesi
n.r	: Numara
Neş.	: Neşreden
O.T.E.M	: Osmanlı Tarihi ve Edebiyatı Mecmuası
s.	: Sayfa
T.A	: Türk Ansiklopedisi
T.A.D.	: Tarih Araştırmaları Dergisi
T.H.İ.T.M.	: Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
Vb	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınlayan

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

A-) KAYNAKLAR

İbn-i BİBİ¹, *el-Avâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*²,

Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1192-1280 yılları arasındaki devresi hakkında temel kaynak olan eser Tarih-i İbn-i Bibi veya Selçukname adlarıyla da anılır. Eser, XIII. Asırdaki yüksek İslam kültürünün yaşandığı dönemde Farsça yazılmış bir hatırat kitabı niteliğindedir³.

Eserde Ankara tarihi ile ilgili olarak Melik Şahinşah'ın Ankara'daki hakimiyeti ile ilgili bilgiler bulunmakla birlikte özellikle İzzeddin Keykavus ve Alâeddin Keykubad arasında geçen taht mücadeleleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca Uç Beylerinin merkezî idare ile olan münasebetleri konusunda faydalı bilgiler içermektedir.

Kerîmüddin Mahmud-i AKSARÂÛÎ, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve'l-Müsayeretü'l-Ahyar*⁴

Eser, İbn-i Bibi'nin el-Avâmirü'l-Alâiyye adlı eserinden sonra Türkiye Selçuklularının en önemli tarihi kaynağı sayılır. Kerîmüddin Mahmud-i AksarâÛî tarafından h. 723 (1323) yılında, İlhanlı hükümdarı *Ebu Said Bahadır Han'ın* tahta oturmasıyla (h. 716 / 1316) Anadolu'nun hükümdarlığına tayin ettiği *Emir Çoban Noyan'ın* oğlu *Emir Timurtaş Noyan* adına yazılmıştır.

¹ Asıl adı Emir Nasıreddin Hüseyin bin Muhammed bin Ali er-Ca'ferî el-Rugadî'dir. Kısa adı İbn-i Bibi el-Müneccime olarak geçer. Çev. Mürsel ÖZTÜRK: c. I.(Ankara, 1993) s. 1.

² Çev. Mürsel ÖZTÜRK: c. I-II (Ankara, 1996).

³ Çev. Mürsel ÖZTÜRK: c. I (Ankara, 1993) s. 4. – Herbert W. DUDA: "İbn-i Bibi'nin Selçuk Tarihi", *Şarkiyat Mecmuası* c. II (İstanbul 1958) s. 1.

⁴ Çev. Mürsel ÖZTÜRK: (Ankara, 2000)

1282 ile 1323 tarihleri arasındaki olayları anlatan eser, Farsça kaleme alınmıştır. İbn-i Bibi'ninki gibi bir Selçuklu saltanatı tarihi değil, Moğol hakimiyeti altındaki Anadolu'nun tarihidir⁵.

Eserde Ankara ile ilgili olarak II.Kılıçarslan Dönemi, Alâeddin Keykubad ve İzzeddin Kılıçarslan arasında geçen mücadele, IV. Rükneddin Kılıçarslan Döneminde Moğolların ve merkezi idarenin Uç Türkmenlerine karşı baskıları ve Ankara'da bu isyanın Ali Bahadır adında bir Bey tarafından yapıldığı, Alâeddin Siyavuş (Cimri) Dönemi ile ilgili kısa bilgiler mevcuttur⁶.

İbnü'l-ESİR, *el-Kâmil fi't-Tarih*⁷,

Arapça kaleme alınan eser, 1230 yılının sonuna kadar olan olayları anlatan umûmî bir İslâm Tarihi özelliği gösterir. Türk tarihinin en önemli kaynaklarından bir tanesidir. Eserin son üç cildinin tamamı Türk tarihine tahsis edilmiştir.

Eserde Ankara ile ilgili olarak Rükneddin Kılıçarslan ve Muhiddin Mes'ud arasında geçen mücadele hakkında bilgi bulunmaktadır.

Gregory Abû'l-FARAC (BAR HEBRAEUS), *Abû'l-Farac Tarihi*⁸

Malatyalı Gregory Abû'l-Farac (1226 – 1286) tarafından Süryanice kaleme alınmıştır. Eser genel olarak dünya tarihinin kronolojik ve politik tarihini ihtiva eder. Eserde Ankara ile ilgili olarak II.Kılıçarslan, II. Rükneddin Süleymanşah, II. Gıyaseddin Keyhüsrev, IV. Rükneddin Kılıçarslan ve II. İzzeddin Keykavus dönemleri ile ilgili bilgiler vardır⁹.

⁵ ÖZTÜRK: a.g.e. s. XVI.

⁶ ÖZTÜRK: a.g.e. s. 21-25-56-102-219.

⁷ Çev. Ahmet AĞIRAKÇA – Abdülkerim ÖZAYDIN 12 cilt. (İstanbul, 1991)

⁸ Süryaniceden İngilizceye çev. Ernest A. Wallis BUDGE. Türkçeye çev. Ömer Rıza DOĞRUL c. I-II (Ankara, 1999)

⁹ Bkz. a.g.e. c. II s. 406-485-542-549.

Niketas KHONIATES, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*¹⁰,

Eser, XII. yy'ın ortalarında Denizli yakınındaki Khonai şehrinde doğan Nikates Khoniates (ö. 1213.) tarafından Grekçe kaleme alınmıştır. XII. Yy Bizans ve Türkiye Selçuklu Tarihi bakımından oldukça önemli bir kaynak eserdir. Eserde Ankara ile ilgili olarak I.Mes'ud'un ölmeden önce ülkeyi üç oğlu arasında taksim etmesi ile ilgili bilgi bulunmaktadır. Burada I. Mes'ud'un Ankara ve civarını damadı Danişmendli Yağıbasan'a bıraktığı belirtilmekte fakat bu bilginin dönemin diğer kaynakları ile karşılaştırıldığında doğru olmadığı Ankara'nın Şahinşah'a verildiği görülmektedir¹¹.

Ioannes KINAMOS, *Historia (1118 - 1176)*¹²,

Eser, II. Komnenos hanedanı İmparatorlarından II. Ioannes (1118 - 1143) ve I. Manuel (1143 - 1180) dönemlerini konu alır. Büyük ihtimalle 1180 - 1183 yılları arasında Grekçe kaleme alınan eser, 1176 yılına kadarki olaylar hakkında oldukça ayrıntılı bilgi verir. Bu yönden Niketas'ın *Historia*'sını tamamlar.

Eserde Ankara ile ilgili olarak Şahinşah Dönemi ile ilgili önemli bilgiler mevcuttur¹³.

Urfalı MATEOS, *Urfalı Mateos Vakâynamesi (952 - 1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*¹⁴,

XI. yüzyıl sonunda XII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Mateos, bütün hayatını Urfa'da geçirmiştir. Bu yüzden bu civarda ve Azerbaycan'da meydana gelmiş olayları kronolojik bir sırayla ele alıp yazmıştır. Eser

¹⁰ Çev. Fikret İŞILTAN: (Ankara, 1995)

¹¹ Ioannes KINAMOS: *Historia*. Yay. Işın Demirkent (Ankara, 1991) s.145. İbn-i BİBİ: *el-Avamirü'l-fi-Umûri'l-Alâiyye*. Nşr. Necati Lugal - A.S.Erzi (Ankara, 1957) s.13.

¹² Yayına Hazırlayan Işın DEMİRKENT: (Ankara, 2001)

¹³ Bkz. a.g.e. s. 145-206-209.

¹⁴ Çev. Hrant D. ANDREASYAN, (Ankara, 2000)

Ermenice kaleme alınmış olup daha sonra bu esere **Papaz Grigor** tarafından bir **Zeyl** yazılarak 1136 - 1162 yılları arasında meydana gelen olaylar anlatılmıştır. Eserde, Türkiye Selçuklularının Bizans İmparatorluğu, Danişmendoğulları, Ermenilerle olan ilişkileri ve aralarında geçen mücadeleler hakkında önemli bilgiler vardır.

Eserde Ankara ile ilgili olarak Şahinşah Dönemi ile ilgili kısa bir bilgi mevcuttur¹⁵.

MÜNECCİMBAŞI Ahmed b. Lütfullah (Müneccimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi), Camiü'd- Düvel¹⁶,

Eser, bir dünya tarihi olup yaratılıştan başlayarak 1672/73 yılına kadar gelmektedir. Müneccimbaşı, eserini dönemindeki yazarların aksine Arapça yazmıştır. Eserde Türk – İslâm tarihine dair önemli bilgiler bulunmaktadır.

Eserde Ankara ilgili olarak Muhiddin Mes'ud ile Rükneddin Süleymanşah İzzeddin Keykavus ile de Alâeddin Keykubad arasında Ankara'da geçen mücadelelerden bahsedilmektedir¹⁷.

ANONİM-SELÇUK-NAME¹⁸

Eserde Ankara ile ilgili olarak Anadolu'da Moğol hakimiyeti dönemine ait küçük bir bilgi bulunmaktadır¹⁹.

¹⁵ Bkz. a.g.e. s. 313.

¹⁶ *Camiü'd- Düvel, Selçuklu Tarihi, I,II* Yay. ve Çev. A. ÖNGÜL, (İzmir, 2001) **MÜNECCİMBAŞI Tarihi**. Çev. İsmail ERÜNSAL c.I (İstanbul, 1974) **MÜNECCİMBAŞI Şeyh Ahmed Dede Efendi: Sahayif-ul Ahbâr** Çev. Necati LUGAL (İstanbul,1940) Hasan Fehmi TURGAL: *Anadolu Selçukîleri Müneccimbaşı'ya Göre* (İstanbul, 1935)

¹⁷ Bkz. a.g.e. s. 20-23-32.

¹⁸ Anonim Selçuk-name, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*. III. Yay. ve Çev. F. N. UZLUK. (Ankara,1952).

¹⁹ Bkz. a.g.e. s. 63.

AHMED BİN MAHMÛD, *Selçuk-nâme*²⁰

Eser Selçuklu Devleti'nin yıkılışından takriben üç asır sonra yazılmıştır. Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna kadarki olayları anlatmaktadır. Eserde Ankara ile ilgili olarak sadece II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1243 yılında Köseadağ'da Moğollar'a yenilmesinden sonra Ankara'ya kaçtığı hakkında bilgi bulunmaktadır²¹.

ANNA KOMMENA (1083 – 1153), *Alexiad (Malazgirt'in Sonrası)*²²,

İmparator Alexios Komnenos (1081 – 1118)'un kızı olan Anna, Bizans sarayında bulunduğu için Türklerle Bizanslılar arasında meydana gelen olayları birinci ağızdan dinleyerek kaleme almıştır. Eserde Ankara ile ilgili olarak I. Haçlı Seferi sırasında şehrin Türklerin elinden alınması konusunda bilgi vardır²³.

Muallim CEVDET BEY, *Zeyl-i alâ Ahıyyeti'l-Fityan*²⁴,

Eser, h.979 /1571 senesinde, II.Selim döneminde Muhammed er-Rahimî ve Kâsım el-Kâtibî tarafından kaleme alınan bir tahrir defterinin (Defterü'l-Cedid) özeti mahiyetinde olup, burada Ankara Ahilerine ait, 1203-1591 tarihlerindeki, birçok vakıflar, medreseler, zaviyeler, mezralar, çiftlikler, işyerleri, camiler ve mescidlerin adları, kimlere ait oldukları belirtilmiştir. Eser, müellif tarafından gerekli izahatlar da yapılarak 1932 tarihinde neşredilmiştir.

Bu çalışmamızda kısa da olsa **HOCA SAADEDDİN EFENDİ**'nin *Tâcû't-Tevârih*²⁵. **Evliya ÇELEBİ**'nin *Seyahatnâme*²⁶, **NEŞRÎ MEHMED EFENDİ**'nin

²⁰ Ahmed bin MAHMUD *Selçuk-nâme*, I, II, haz. E.MERÇİL. (İstanbul, 1977).

²¹ Bkz. a.g.e. c. II. s. 154.

²² Trc. Bilge UMAR, (İstanbul, 1996)

²³ Bkz. a.g.e. s. 346.

*Neşrî Tarih*²⁷, Ahmed EFLÂKî'nin, *Menâkıbu'l-Arifîn*²⁸ İbn-i BATTUTA'nın *Seyahatname*²⁹, İbn-i SAİD: *Kitâbü'l-Coğrâfiyye*³⁰, adlı kaynak eserlerinden de faydalanmaya çalıştık.

B-) ARAŞTIRMALAR

Türkiye Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi Ankara Tarihi ile ilgili olarak devrin kaynaklarında çok kısıtlı bilgiler bulunmakla birlikte Türkiye Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi ile ilgili yapılan araştırmalarda da Ankara ile ilgili verilen malumat oldukça azdır. Ankara Tarihinin bu dönemi ile ilgili yapılan müstakil araştırma sayısı da birkaç kitap ve makalenin ötesine geçmemiştir.

Konumuzla ilgili olarak öncelikle Türkiye Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi'ni kapsayan genel araştırmalara, daha sonra da bu dönemin Ankara'sı ile yapılan müstakil çalışmalara değineceğiz.

Selçuklular devrinin Ortaçağ tarihindeki önemi Batılı tarihçilerin dikkatini çekmiştir. *Bibliyography on Saljuq Studies* adıyla önemli bir çalışma yapan Japon, Kosuke Shimizu³¹, Selçuklu tarihi ilgili olarak dünyada yayınlanmış olan çeşitli dillerdeki eserlerin bir Bibliyografyasını çıkarmıştır.

Türkiye'de de Türkiye Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi Tarihi üzerine yapılan çalışmalar genellikle Türk Tarih Kurumu, Ankara, İstanbul, Gazi ve Selçuk Üniversiteleri, Selçuklu Tarih ve Medeniyet Enstitülerinde çalışmalarını yapan ilim adamlarının eserleridir. Bunlardan bilhassa, **M. F. Köprülü, İ. Kafesoğlu, M. A. Köymen, M. H. Yınanç, O. Turan, S. Koca,**

²⁵ Haz. İsmet PARMAKSIZOĞLU: c. I. (Ankara, 1992)

²⁶ Haz. Mehmet ZILLIOĞLU: c. IV. (İstanbul, 1970).

²⁷ Haz. Mehmet Altay KÖYMEN: (Ankara, 1983).

²⁸ Çev. Tahsin YAZICI: c. I,II (İstanbul, 1986) .

²⁹ İbn-i Battuta Seyahatnamesinden Seçmeler Haz. İsmet PARMAKSIZOĞLU: (Ankara, 1981).

³⁰ Nşr. İsmail el-Arabî, (Beyrut, 1970.)

³¹ K. SHIMIZU: Bibliyography on Saljuq Studies, Studia Culturae Islammicae, (Tokyo, 1979)

M. Bayram, A. Sevim, Y. Yücel, E. Merçil, ve Z. Kitapçı'yı kaydetmek gerekir.

Bunlardan hiç şüphesiz ki Osman Turan'ın Selçuklular Zamanında Türkiye adlı eseri Türkiye Selçuklu Devleti üzerine yapılmış en kapsamlı ve derin çalışmaların başında gelir. Geniş bir kaynak temeline oturtulmuş olan eser, konunun ele alınışı ve meselelerin ortaya konup çözüme kavuşturulmasındaki isabet bakımından son derece önemli bir araştırmadır. Salim Koca'nın üç cilt halinde yayınlamayı düşündüğü ve ilk iki cildi yayınlanmış olan Türkiye Selçukluları Tarihi adlı eserleri³² de akıcı üslubu, isabetli fikirleri ve yorumları ile oldukça önemli bir eserdir. Yine Salim Koca'nın Anadolu Türk Beylikleri Tarihi³³ adlı eseri de Beylikler Dönemi ile ilgili yapılmış önemli bir çalışmadır. Biz de tezimiz de bu dört eserden fazlaca faydalanmaya çalıştık.

Claude Cahen'in Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler³⁴, Gordlevski'nin Anadolu Selçuklu Devleti³⁵, Zeki Velidî Togan'ın Umumî Türk Tarihi'ne Giriş³⁶, Yaşar Yücel'in Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I-III³⁷, Fuad Köprülü'nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar³⁸, adlı eserleri de konuyla ilgili önemli ve tezimizde faydalanmaya çalıştığımız eserlerdendir.

Türkiye Selçuklu Sultanları ile ilgili olarak yapılmış olan monografik eserlerden de mümkün olduğunca faydalanmaya çalıştık. Bunlar arasında Salim Koca'nın³⁹, Işın Demirkent'in⁴⁰, Tuncer Baykara'nın⁴¹, Ali Sevim'in⁴² ve Abdülhaluk Çay'ın⁴³ eserleri en önemlileridir.

³² 1. Cilt: Dandanakan'dan Malazgirt'e, (Giresun, 1997). - 2. cilt: Malazgirt'ten Miryokefalon'a, (Çorum, 2003)

³³ KOCA: (Trabzon, 2001)

³⁴ Trc. Yıldız MORAN: (İstanbul, 1979).

³⁵ Trc. A.Yaran, (Ankara, 1988).

³⁶ TOGAN: (İstanbul, 1981).

³⁷ YÜCEL: (Ankara, 1991)

³⁸ KÖPRÜLÜ: (İstanbul, 1976).

³⁹ KOCA: Sultan I.İzzeddin Keykavus, (Ankara, 1997).

⁴⁰ DEMİRKENT: Sultan I.Kılıçarslan, (Ankara, 1996).

Besim Darkot'un İslam Ansiklopedisine, Abdülkerim Özaydın da Diyanet İslam Ansiklopedisine yazmış oldukları " Ankara " maddeleri⁴⁴ de yararlandığımız önemli araştırmalardır. Bunların dışında Türkiye Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi Ankara Tarihi ile ilgili yapılmış en önemli araştırmalar Paul Wittek'in " Orta Zamanlarda Ankara "⁴⁵, " Ankara'da Bir İlhanî Kitabesi "⁴⁶, Ahmed Tevhid'in, " Ankara'da Ahiler Hükümeti "⁴⁷, Sevgi Aktüre'nin " 16. Yüzyıl Ankara'sı Üzerine Bilinenler "⁴⁸ Mehmet Ali Hacigökmen'in " Ankara'da Ahi Hakimiyeti (1330? - 1361) "⁴⁹ adlı makaleleridir. Bu çalışmalardan özellikle Sevgi Aktüre'nin adı geçen makalesinde Türkiye Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi'nde Anadolu'nun değişen siyasî yapısı, yol ve ticaret sistemi içerisinde Ankara şehrinin oynadığı rol ve şehrin mekansal yapısındaki değişiklikler oldukça güzel bir biçimde ele alınmıştır.

Bu çalışmaların dışında yine İsmail Hakkı Konyalı⁵⁰, H. Zübeyr Koşay⁵¹ Gönül Öney⁵², Halit Ongan⁵³ Mehmet Tunçer⁵⁴, Seyyah Kandemir⁵⁵ Avram Galanti⁵⁶, N.Can Güleklî⁵⁷ Rifat Özdemir⁵⁸ gibi araştırmacıların eserleri de

⁴¹ BAYKARA: I.Gıyaseddin Keyhüsrev, (Ankara, 1997).

⁴² SEVİM: Kutalmışoğlu Süleymanşah, (Ankara, 1990).

⁴³ ÇAY: Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıçarslan,ve (Myriokefalon) Zaferi, (Ankara, 1987).

⁴⁴ DARKOT: İA, c.1 (İstanbul, 1979). - ÖZAYDIN: DİA, c. 3 (İstanbul, 1991).

⁴⁵ WITTEK: "Orta Zamanlarda Ankara" Çığır Dergisi sayı 43-44-46. (Ankara, 1936-37).

⁴⁶ WITTEK: " T.H.İ.T.M'dan ayrı basım, (İstanbul, 1931).

⁴⁷ TEVHİD, "Ankara'da Ahiler Hükümeti" TOEM IV./19 (1329).

⁴⁸ AKTÜRE: Tarih İçinde Ankara Derleyenler: E.YAVUZ ve Ü.N. UĞUREL (Ankara, 1984).

⁴⁹ HACIGÖKMEN:"Ankara'da Ahi Hakimiyeti (1330-1361)" Türkler , c.6. (Ankara 2002).

⁵⁰ KONYALI: Ankara Abideleri (Ankara, 1944). - Ankara Camileri, (Ankara, 1978). - (

⁵¹ KOŞAY: : Ankara Budun Bilgisi. (Ankara, 1935).

⁵² ÖNEY: "Ankara'da Türk Devri Yapıları" AÜ DTCTF Yay. (Ankara, 1971). - Ankara Arslanhane Camii (Ankara, 1998)

⁵³ ONGAN: Ankara'nın 2 Numaralı Şeriyeye Sicilli (Ankara, 1974). - Ankara'nın 1 Nolu Şeriyeye Sicilli (Ankara, 1958).

⁵⁴ TUNÇER: Ankara (Angora) Şehir Merkez Gelişimi (14. - 20.yy) (Ankara, 2001).

⁵⁵ KANDEMİR : Ankara Vilayeti. (Ankara, 1932)

⁵⁶ GALANTI: Ankara Tarihi (İstanbul, 1950).

⁵⁷ GÜLEKLİ: Ankara, Tarih/Arkeoloji. (Ankara, 1948)

⁵⁸ ÖZDEMİR: XIX. Yy'ın İlk Yarısında Ankara, (Ankara, 1998)

Ankara Tarihinin Türkiye Selçuklu ve Beylikler Dönemi tarihine ışık tutan önemli eserlerdir.

GİRİŞ

A) ANKARA'NIN TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ DÖNEMİNE KADAR OLAN KISA TARİHÇESİ

1) Ankara Adı:

Anadolu'nun en eski şehirlerinden biri olan Ankara'nın adı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler ışığında Ankara'nın adı hakkında şu neticeler ortaya çıkmaktadır.

Ankara, Frikya Kralı Gordius'un oğlu Midas tarafından, kendisinin bir gemi gemi çapası (Ankyra, anker) bulduğu yere tesis edilmiştir¹.

Ankara adının, Hititlerin " Ankuwa " şehriyle münasebeti olabileceği de düşünülmektedir.

Bir başka görüşe göre, bu kelimenin, " Ungür " (Farsça üzüm) kelimesinin telaffuzuna benzediği için, üzüm anlamına geldiği kabul edilmektedir².

Ortaçağ Arap kaynaklarında Ankara'ya " Zâtü'l - Selâsil " veya " Selâsil " adı verilmiştir. Bundan şehrin dağ silsileleri ile çevrilmiş olduğu anlaşılmaktadır³.

Evliya Çelebi Seyehatnâmesi'nde Ankara, " Engürü " şeklinde geçmektedir⁴.

¹ Afif ERZEN: İlkçağda Ankara, (Ankara, 1946) s. 19-20. Şarıl TEKŞİYE: Küçük Asya Çev. Ali SUAD (İstanbul, 1339) c. II s. 458. - Sargon ERDEM: "Ankara" DİA, c.3 (İstanbul, 1991)s. 201.

² ERDEM: a.g.m. s. 201.

³ Avram GALANTİ: Ankara Tarihi (İstanbul, 1950) s. 6-8.

Katip Çelebi "Ankara" kelimesini kullanmıştır⁵.

Ankara salnâmesinin 1289 - 1290 tarihli nüshasında "Ankara şehrinin eski adları, İmmariye, Ankara Unguriye, Kal'ay-ı - Selâsil, Amuriye idi... " şeklinde ifade geçmektedir⁶.

Türkiye Selçuklu kitabelerinde ve Ankara'da basılmış paraları üzerinde şehrin adı daima Ankara, İlhanlılarınkinde ise Engûriye idi⁷.

Netice itibarıyla iki bin yılı aşkın çok uzun bir süre içerisinde, bir iki ses değişikliği dışında, şehir İlk Çağ'daki adını sürdürmüştür. Şehrin adı farklı yüzyıllarda farklı kaynaklarda geçen Ankûra, Ankira, Ancyr, Ancyra, Ankura, Ankuriya, Angur, Enguru, Engürü, Engûriye, Angara, Angorah, Angora ve nihayet 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde resmen kabul edilen Ankara kelimeleri ses düzeni olarak birbirine çok yakındır ve kullanımda sürekliliği yansıtmaktadır⁸.

2) İlk Çağlarda ve Bizans Dönemi'nde Ankara

Yapılan araştırmalarda Ankara'nın tarih öncesi devirlere ait izler taşıdığı görülmüştür. Örneğin Ankara çevresindeki yapılan arkeolojik kazılarda Gâvurkale, Karaoğlan, Ahlatlıbel, Etiyokuşu gibi kuruluşları Kalkolitik ve Bakır Çağ dönemlerine ait olan iskân yerleri ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca yapılan kazılarda Paleolitik ve Neolitik devre ait aletlerin de bulunması bu arazinin ilk

⁴ EVLİYA ÇELEBİ: Seyahatnâme, Haz. M. ZİLLİOĞLU (İstanbul, 1970) c. IV. s. 126.

⁵ KÂTİP ÇELEBİ: Cihannûma, (İstanbul, 1145) s. 619.

⁶ GALANTİ: a.g.e. s. 8.

⁷ Besim DARKOT: "Ankara" İA, (İstanbul, 1979) s. 443.

⁸ Şehrin adına ilişkin varsayımlar şu kaynaklarda tartışılmaktadır. A.ERZEN: İlkçağda Ankara, (Ankara, 1946). - Besim DARKOT: "Ankara" İA, (İstanbul, 1979). - Şarî TEKSİYE: Küçük Asya Çev. Ali SUAD (İstanbul, 1339). - C. CAHEN Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler, (İstanbul, 1979). Ankara II Yıllığı, (Ankara, 1967) H. KOŞAY: Ankara Budun Bilgisi.

insanlar tarafından da iskân edilmiş olduğunu göstermektedir⁹. Şehrin kimler tarafından ve ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte bütün İlk Çağ şehirlerinin yaşaması için gerekli en önemli üç koşul Ankara'nın yerleştiği noktada sağlanmış olmaktadır¹⁰. Şehri çevreleyen Çubuk Ovası verimli bir tarım alanıdır, şehrin kurulduğu sarp yamaçlı tepe düşman saldırılarına karşı korunma üstünlüğü sağlamaktadır. Ve şehir için gerekli su yakındaki kaynaklardan getirilmektedir. Bu nedenle şehrin en eski parçası olan "kale"nin çok eski dönemlerde, örneğin Hititler Anadolu'da ilk siyasal birliği kurdukları zaman¹¹ oviden geçen yolu denetleyen bir askerî garnizon olarak kullanılmış olması muhtemeldir¹².

Bundan sonraki dönemde Ankara'nın sırasıyla, Frigyalılar, Lidyalılar, Persler, Galatlar ve Roma İmparatorluğu'nun idaresinde bulunduğunu görüyoruz. Roma devrinde Ankara, Anadolu'nun en gelişmiş şehirlerinden biri olmuştur¹³. Ankara'nın önemli ticaret yolları üzerinde bulunması O'na ayrı bir önem kazandırmıştır¹⁴.

Ankara yedi buçuk asır (334 – 1073) Bizans hâkimiyeti zamanında pek sükûnetli dönemler geçirmemiştir. Zamanla 7. yüzyıl başlarında Sasaniler tarafından tahrip ve yağma edilmiştir. Şehir daha sonraları defalarca Arab – İslâm ordularının hücumuna uğramış, Abbasi Halifeleri Harun Reşid ve el-Mu'tasım zamanlarında da yağmalanarak tahrip edilmiştir¹⁵. Ankara'nın 931 tarihinde Tarsus'dan gelen Arapların hücumu müstesna, hemen hemen iki

⁹ Sargon ERDEM: "Ankara" DİA, c.3 (İstanbul, 1991).s. 201.

¹⁰ R.NAUMANN, Eski Anadolu Mimarlığı, Çev. B. MADRA (Ankara, 1975) s. 214.

¹¹ M.Ö 2. bin yıl başlarında Asur ticaret kolonileri zamanında Orta Anadolu'ya yerleşen Hititler bu topraklar üzerinde M.Ö. 7. yüzyıla kadar siyasî varlıklarını koruyabilmişlerdir. F.KINAL: Eski Anadolu Tarihi, (Ankara, 1962) s. 43.

¹² E. MAMBOURY: Ankara (Ankara, 1933) s. 69 - 70. - N.SEVGEN: Anadolu Kaleleri, (Ankara, 1959) s. 51. Sargon ERDEM, Ankara'da ilk şehri Friglerin kurduğunu (m.ö. 7 – 8. yüzyıllar) belirtir. A.g.m s. 201.

¹³ ERZEN: a.g.e. s. 40 - 617.

¹⁴ TEKSİYE: a.g.e. s. 457 - 458.

¹⁵ Ahmed TEVHİD: " Ankara'da Ahiler Hükümeti " TOEM, Cz. 119. (İstanbul, 1329) s. 1200.

asır müddetle barış ve sükûn içinde yaşadığı anlaşılıyor. Şehrin Türklerin eline geçmeden önce Bizans'ın "Thema"¹⁶ larından olduğu bilinmektedir.

1071 Malazgirt Meydan Muharebesi tarihin akışını değiştiren önemli dönüm noktalarından bir tanesidir. Zira, Malazgirt Savaşı'yla birlikte Anadolu'nun Türk yurdu haline gelme süreci hızlanmıştır. Bundan sonra Türkler, Anadolu'ya akın akın gelmeye başlamışlardır. Öyle ki, Anadolu kısa sürede bir Türk vatanı haline gelmiştir.

Bu fetihleri kolaylaştıran nedenlerden biri de Anadolu'nun yerli halkının yavaş yavaş batıya doğru göç etmeye başlamış olmasıdır. Anadolu'daki Bizans şehirlerine Türklerin küttele halinde yerleşmeleri hiç şüphesiz 1071 yılından sonra başladı ve ilk şehirli Türkler Selçuklu kumandanlarının askerleri oldu. Bu gruplar, ganimet yoluyla emlak edinerek kısa zamanda asker niteliklerini kaybettiler ve şehirlerin zengin ve nüfuzlu aileleri haline geldiler. İktâ sahibi¹⁷ olmak karşılığında ordu hizmetine alınan bu askerler çoğu kez Türkmen boylarından geldiklerinden bu süreç Anadolu yaylalarını dolduran Türkmenlerin de şehirlere yerleşmelerine imkan verdi. Ancak Selçuklular'ın Bizans'tan devraldıkları başlıca şehirlerde Türk-Müslüman nüfus oldukça yavaş bir artış göstermiştir. Örneğin 13. yy sonlarında Konya, Kayseri, Sivas gibi en önemli kentlerde Hıristiyan halk oldukça kalabalık gruplar halinde yaşamaktaydı. Buna karşılık **Ankara**, Kırşehir, Yozgat, Çorum, Kastamonu, Çankırı ve Eskişehir çevresinde Türk göçlerinin yoğun olduğu ve bu çevrenin ilk Türkmenlere yurt ve otlak işlevi gördüğü anlaşılıyor. Bu çevrenin yerli halkı ilk akın ve istilâ önünde yerlerini bırakarak batıya doğru çekildiklerinden, bu şehirler ve çevresi yoğun bir şekilde Türkleşmişti. 12. ve 13. yy vakıf kayıtları bu süreci açıklıkla göstermekte ve yer isimleri

¹⁶ Thema, Bizans askerî garnizonlarına verilen isimdi.

¹⁷ Büyük Selçuklu Devleti'nde köylü topraktan aldığı mahsulün vergisi doğrudan doğruya devlet hazinesine vermeyerek, devlet bir hizmeti karşılığında bölgenin vergisini terk ettiği iktâ sahibine öderdi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman TURAN: "İktâ Maddesi" IA C. 8.

bütünüyle Türkleşmiş bulunmaktadır¹⁸. Daha 11. yy başlarında **Ankara** kentinin göç verdiğini gösteren belgeler vardır. 1032 yılında yoksulluk ve salgın hastalık nedeniyle **Ankara** halkının evlerini terk ederek, başkente (İstanbul) doğru göç etmeye başladığı ancak yolda İmparator ile karşılaştıkları ve onun kendilerine yiyecek ve para vererek, geri dönmeye ikna ettiği bilinmektedir¹⁹. Bu göçlerin nedeni ise Bizans İmparatorluğu'nda ticaretin gerilemeye başlaması, özellikle Selçuklular'ın orduyu, donanmayı ve yiyecek stoklarını dağıtmasıdır. Bizans, Akdeniz ve doğu ticaretindeki üstünlüğünü Venedikli, Pisalı ve Cenovalı tüccarlara kaptırmış, Anadolu'da büyük topraklar kaybetmiştir²⁰. Bu da üretimin düşmesine, can ve mal güvenliğinin ortadan kalkmasına ve büyük bir ekonomik çöküntü içersine girilmesine neden olmuştur.

Malazgirt Zaferi'nden sonra Selçuklu Sultanı Alparslan Türk beylerine ve boylarına Anadolu'nun istilâ emrini verince Alparslan'ın önemli komutanlarından biri olan Artuk Bey, merkezî kuvvetlerin başında Anadolu'ya girerek, Kızılırmak ve Yeşilirmak vadilerini kısa sürede açmış buna karşılık Bizans'ta Malazgirt'ten mağlup ayrılan Ramonos Diogenes'in yerine Bizans tahtına çıkan Mihael Dukas, bu hızlı Türk ilerleyişini durdurmak istemişse de buna muvaffak olamamıştır. Mihael Dukas, 1072 yılında Isak Komnenos'u kardeşi Alexis ve Norman reisi Russel ile birlikte bir ordunun başında Anadolu'nun müdafaasına gönderdi. Kayseri yakınlarında yapılan mücadelede Bizanslılar mağlup ve Isak esir edildi. Ordunun dağılması üzerine Alexis, **Ankara**'ya kaçtı ve kardeşinin fidyesini tedarik maksadıyla İstanbul'a varıp döndü. Bu sırada Isak da yakın şehirlerin zenginlerinden topladığı para ile hürriyetini satın almıştı. İki kardeş **Ankara**'da buluştuklarında Türkler de şehrin kapılarına dayanmış ve onları takip ederek,

¹⁸ Sevgi AKTÜRE: "16. YY. Ankara'sı Üzerine Bilinenler" Tarih İçinde Ankara, Derleyenler: E.YAVUZ ve Ü.N. UĞUREL (Ankara, 1984). s. 11.

¹⁹ AKTÜRE: a.g.e. s. 11.

²⁰ W.HEYD: Yakın Doğu Ticaret Tarihi (Ankara. 1975) s. 63.

Sakarya'ya kadar uzanmışlardı. Bu fetihlerle Türkler, artık, Sivas, Kayseri, Ankara ve Sakarya boylarına kadar her tarafa hakim olmuşlardı²¹.

Bu ilk fetihler sırasında Ankara şehrinin Ankara Kalesi ve çevresinden ibaret olan bir sınır kalesi konumunda olduğunu görüyoruz. Ortaçağda hakimiyetin sembollerinden bir tanesi de kaledir. Eğer şehrin kalesi ele geçirilmemişse o şehir ele geçirilmiş sayılmazdı. Kaynaklardan Ankara'nın 13.yy'a kadar sarp kayalıklar üzerine kurulu, çıkılması ve fethi oldukça zor olan Ankara Kalesi ve çevresinden ibaret olan bir şehir görüntüsü verdiği anlaşılıyor. Bu da Ankara'nın hem Bizans hem de Türkler tarafından bir sınır ve güvenlik kalesi olarak görüldüğünden yani daha çok askerî bir önem arz etmesinden kaynaklanıyor olsa gerektir. Şehir, bu dönem Anadolu coğrafyasının diğer şehirleri gibi (Antakya, Sivas, Urfa, Malatya vs.) kale surları dışına doğru bir gelişme gösterememişti ve dolayısıyla şehri çevreleyen surlara da sahip değildi. Fakat, hem Bizans hem de Türkler için çok önemli bir sınır kalesi konumundaydı. Çünkü Ankara'nın İznik, İstanbul, Konya gibi dönemin önemli şehirlerine olan yakınlığı ve kalesinin sağlam ve müstahkem bir mevkide bulunması şehrin stratejik önemini artırıyordu.

---

²¹ TURAN: a.g.e. s. 36.

I.BÖLÜM

ANKARA'DA İLK TÜRK HAKİMİYETİ

1-) ANKARA'NIN SELÇUKLU HAKİMİYETİNE GEÇMESİ

1071 yılında Bizans ordularının yenilgiye uğratılması, Anadolu'nun Türkler tarafından fethini hızlandırdı. Bu tarihten itibaren, Sultan Alp Arslan tarafından Türk beylerine ve boylarına Anadolu'yu istilâ emri verildi. Kısa sürede Anadolu'daki Türk fetihleri Batı Anadolu'ya kadar ulaştı.

Ankara'nın da bu ilk fetihler sırasında 1073 senesine kadar Türk akınlarına direndiği, nihayetinde 1073 yılında Türklerin eline geçtiği bilinmektedir¹. Fakat Ankara'nın ilk olarak hangi Türk kumandanı tarafından fethedildiği bilinmemekle birlikte bir ihtimal dahilinde Osman Turan'dan anlaşılan bilgiye göre, Anadolu'ya Alp Arslan tarafından gönderilen Eksükoğlu Artuk Bey kumandasındaki Türk akıncıları tarafından ele geçirildiği söylenebilir². 1101 yılına kadar devam eden Ankara'daki Türk egemenliği I. Haçlı Seferi sırasında sona ermiş ve tekrar Bizans'ın eline geçmiştir. 1101'de Bizans yolu ile Anadolu'ya giren Haçlı kuvvetleri kumandanı Raymond de

¹ Besim DARKOT: " Ankara " I.A.c.1 (İstanbul, 1979) s.440 - Paul WITTEK: " Orta Zamanlarda Ankara " Çığır Dergisi (Ankara, 1936) s. 44. 83 - Abdülkerim ÖZAYDIN: " Ankara " D.I.A c.3 (İstanbul 1991) s. 204.

² "Malazgirt Zaferi'nden sonra Büyük Selçuklu Sultan'ı Alp Arslan Türk beylerine ve boylarına Anadolu'yu istilâ emrini verince, Artuk Bey, merkezî kuvvetlerin başında, fetihlere girişmiş; büyük bir ordu ile Anadolu'ya giren bu mühim kumandan Kızılırmak ve Yeşilirmak havzalarını süratle açmıştır. 1072 yılında Isak Komnenos kumandasında bulunan bir Bizans ordusunu mağlup ve kumandanını esir eden Artuk Bey, süratle Sakarya Vadilerine doğru (Sangaria) vadilerine doğru ilerledi. Artuk Bey buradan Firikya'ya döndü ve Urse'l'i büyük bir meblağ karşılığında Franklar'a teslim etti. Türkler artık Sivas, Kayseri, **Ankara** ve Sakarya Vadilerine doğru (Sangaria) vadilerine doğru ilerledi. Artuk Bey buradan Firikya'ya döndü ve Urse'l'i büyük bir meblağ karşılığında Franklar'a teslim etti. Türkler artık Sivas, Kayseri, **Ankara** ve Sakarya boylarına kadar her tarafa hâkim olmuşlardı. Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye (İstanbul, 1999) s.36.

Toulouse Ankara'yı zaptetmiş ve kaledeki Türkleri kılıçtan geçirmiştir³. 1102 yılında Comte de Nevers kumandasında ilerleyen Haçlı ordusu da Ankara'dan geçmiştir. Bu dönemde Ankara, Selçuklular'ın eline geçinceye kadar bir Bizans sınır kalesi işlevi görmüş olup, şehrin Türk arazisi dahilinde kalmış müstahkem bir Bizans şehri olarak bir müddet yaşadığı sanılmaktadır⁴.

I. Kılıçarslan'ın oğlu Şahinşah, 1110 yılında Türkiye Selçuklu tahtını ele geçirince ilk iş olarak iktidarı önünde tehlike olarak gördüğü kardeşleri Mes'ud ve Arab'ı tutuklattı ve hapse koydu. Fakat bir müddet sonra bir fırsatını bulan her iki şehzâde de kaçtı. Bunlardan Mes'ud, Dânişmendliler'in yanına sığınıp Emîr Gazi'nin kızı ile evlenirken, Arab da Selçuklular'a ait olan Ankara'ya gelip yerleşti⁵. Çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak değindiğimiz Melik Arab, Ankara, Çankırı ve Kastamonu'da hâkimiyetini yerleştirdikten sonra kardeşi Mes'ud ve Dânişmedli Emîr Gazi ile birçok defa mücadeleye girişti.

Ankara'nın ne kadar Bizans hakimiyetinde kaldığı ve hangi tarihte Selçukluların eline geçtiği hakkında kaynaklarda kesin bir malumat bulunmamakla beraber, 1127 tarihinden önceki bir tarihte Selçukluların eline geçtiği tespit edilebilmektedir. Nitekim merkezi Malatya olan ve bu dönemin Anadolu'sunda önemli bir güç olarak karşımıza çıkan Dânişmendliler'in (1071 – 1178) hükümdârı Emir Gazi'nin (1104-1134) Ankara'yı Türkiye Selçuklu Devleti Hükümdârı I.Kılıç Arslan'ın oğlu Melik Arab'dan aldığı bilinmektedir.

³ Anna KOMNENA: *Alexiad* Çev. Bilge UMAR (İstanbul, 1996) s. 346. WITTEK: a.g.m. s. 83 - DARKOT: a.g.m. s. 441.- ÖZAYDIN: a.g.e. s. 204.

⁴ DARKOT: a.g.e. s. 441-442. - WITTEK: a.g.e. s. 84.

⁵ Salim KOCA: *Türkiye Selçukluları Tarihi II.Cilt Malazgirt'ten Miryakefalon'a*, (Çorum, 2003) s. 99.

2) ANKARA'NIN DÂNİŞMENDLİ HÂKİMİYETİNE GEÇİŞİ

Dânişmendli Devleti'nin kurucusu, 1064 yılında Sultan Alp Arslan'ın hizmetine girerek O'nun en gözde emirleri arasında yer alan Dânişmend Gazi'dir. Malazgirt Savaşı'na katılan Dânişmend Gazi, zaferden sonra kendisine iktâ edilen Sivas'ı fethederek, Dânişmendli hanedanının ilk çekirdeğini teşkil etmiş (1071), daha sonra burayı bir merkez olarak kullanıp maiyetindeki emirlerle Amasya, Tokat, Niksar, Kayseri, Zamantı, Elbistan, Develi ve Çorum'u zapt ederek Anadolu'da kurulan ilk Türkmen beyliklerinden birinin temelini atmıştır⁶.

Dânişmend Gazi'nin ölümünden sonra yerine oğlu Gümüştegin (1085 - 1104) geçti. Gümüştegin Gazi, I. Haçlı Seferi sırasında Türkiye Selçuklu Hükümdarı I.Kılıç Arslan ile birlikte Haçlılar'a karşı mücadele etti. Gümüştegin'in de 1104 yılında ölümü ile hânedanının başına büyük oğlu Emir Gazi geçti (1104 - 1134). Emir Gazi, I. Kılıç Arslan'ın 1107 yılında ölümü üzerine meydana gelen iktidar boşluğundan ve oğulları arasında başlayan taht kavgalarından faydalanarak hâkimiyet sahasını genişletti ve Dânişmendliler'i eski gücüne kavuşturdu⁷.

Emir Gazi, I. Kılıç Arslan'ın oğulları arasında çıkan taht kavgasında aynı zamanda damadı olan I. İzzeddin Mes'ud'u (1116 - 1155) destekledi ve Mes'ud, O'nun sayesinde Türkiye Selçuklu tahtına geçti (1116)⁸.

Dânişmendli hükümdârı Emîr Gazi I.Kılıç Arslan'ın oğlu ve Melik Arab'ın kardeşi olan damadı I.İzzeddin Mes'ud ile birlikte Selçuklu tahtı için mücadele içersinde bulunan Ankara ve Kastamonu Melîki Melik Arab'ın üzerine yürüdü

⁶ ÖZAYDIN: "Danişmendliler" D.İ.A. C. 8. (İstanbul. 1993) s. 469.

⁷ KOCA: a.g.e. s. 111 - 116.

⁸ ÖZAYDIN: a.g.m. s. 470.

ve 1127 yılında Ankara'yı ele geçirdi⁹. Böylece Sultan I. Mes'ud, kayınpederi sayesinde tahtını korumayı başarırken Malatya'dan Sakarya'ya kadar uzanan Selçuklu toprakları Dânişmendliler'in eline geçmiş oldu. Anadolu'nun en güçlü devleti haline gelen Dânişmendliler, 1129 yılında Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Karadeniz sahillerini kontrol altına aldılar¹⁰.

1134 yılında ölen Emîr Gazi'nin oğlu Melik Muhammed (1134-1143) döneminde de Ankara, Danişmendli hâkimiyetinde yaşamış olup, onun ölümüyle üç oğlu (Zünnun, Yunus ve İbrahim) arasında başlayan taht kavgalarından yararlanmasını çok iyi bilen Türkiye Selçuklu Hükümdârı I. Mes'ud (1116-1155), kısa zamanda Anadolu'daki üstünlüğü Türkiye Selçuklu Devleti aleyhine değiştirmiş, Sivas'ı ele geçirdikten sonra küçük oğlu Şahinşah'ı Ankara, Çankırı ve Kastamonu valiliğine getirmiştir (1142).

3) ANKARA'NIN TEKRAR SELÇUKLU HAKİMİYETİNE GİRİŞİ

Ankara'nın tekrar Selçuklu hakimiyetine geçişi, zekası, sabrı ve izlediği siyaset ile ne kadar büyük bir devlet adamı olduğunu göstermiş olan I. Mes'ud sayesinde olmuştur.

I. Mes'ud önce Dânişmendliler'in himayesinde hareketle Türkiye Selçuklu Devleti'nde otoritesini sağlamlaştırmaya çalıştı. (1116 - 1134) Daha sonra Emîr Gazi ölünce onun oğlu Melik Muhammed'le müttefik kalarak, Bizansla mücadele etti (1134 - 1143). Bu iki dönemde de Ankara, Dânişmendlilerin hakimiyetinde kaldı. Melik Gazi'nin de ölümüyle oğulları arasında çıkan taht kavgalarından yararlanmasını çok iyi bilen I. Mes'ud, Türkiye Selçuklu

⁹ ÖZAYDIN: "Ank..." s. 204. - Mükrimin Halil YINANÇ : Türkiye Tarihi Selçuklu Devri Anadolu'nun Fethi, (İstanbul, 1934) s. 52 - 58.

¹⁰ ÖZAYDIN: "Dan.." s. 470..

Devleti'ni Anadolu'nun en güçlü devleti haline getirdi. (1143-1155)¹¹ İşte, bu üçüncü dönemden sonra Ankara, artık tamamıyla Türkiye Selçuklu Devleti hükümdar ve meliklerinin mücadele sahası haline geldi.

I. Mes'ud, 1142 yılında Ankara, Çankırı, Kastamonu, Kayseri ve Malatya yörelerini Danişmendlilerden aldı ve Ankara, Çankırı ve Kastamonu yörelerinin idaresini küçük oğlu Şahinşah'a bıraktı¹². Fakat Mes'ud'un veliht olarak, tayin ettiği oğlu II.Kılıç Arslan, 1164 yılında kardeşi Şahinşah'ı mağlub ederek, Ankara ve Çankırı'yı topraklarına kattı¹³. Nitekim Şahinşah'ın Selçuklu tahtında gözü olmakla birlikte bu amacını gerçekleştirmek için Selçuklular'a tâbi Dânişmendli Meliki Zünnun (Kayseri), Yağlıbasan (Sivas) ile Malatya Emîri Zülkarneyn ile kardeşine karşı ittifak kurmaktan çekinmemiştir¹⁴.

II. Kılıç Arslan döneminde, Ankara'daki Hıristiyan nüfusunun artık iyice azaldığını görüyoruz. Zira, dönemin Ankara Metropoliti şehirde çok az Hıristiyan kaldığını ve bu yüzden geçim sıkıntısı çektiğini belirterek, İstanbul Synode meclisine başvurarak buradan Amasra piskoposluğuna tayinini istemiştir (1173)¹⁵.

1190 yılına gelindiğinde ise II.Kılıç Arslan, ülkeyi 11 oğlu arasında taksim etmiş ve Ankara'yı Muhyiddin Mes'ud'a vermiştir. Fakat Tokat'ta hüküm sürmekte iken Konya'yı ve hâkimiyeti ele geçiren kardeşi II. Süleyman-şah, O'nu 2-3 sene gibi uzun bir müddet Ankara Kalesi'nde muhasara altında tuttu. Yapılan bir antlaşma ile muhasara kaldırıldı. Bu antlaşmaya göre Mes'ud, Ankara'yı Sultan II. Süleyman-şah'a teslim edecek, karşılığında

¹¹ Salim KOCA: Türkiye Selçukluları Tarihi c.II Malazgirt'ten Miryokefalon'a (1071 - 1176) (Çorum, 2003) s. 149. - TURAN: a.g.e.s. 193.

¹² Ioannes KINNAMOS: Historia. Yay. Işın DEMİRKENT (Ankara, 1991) s.145. İbn-i BİBİ: el-Avamirü'l-fi-Umûri'l-Alâiyye. Nşr. Necati Lugal - A.S.Erzi (Ankara, 1957) s. 13.

¹³ KINNAMOS: a.g.e. s. 209 ÖZAYDIN: a.g.e. s. 204 Abdulhaluk ÇAY: II.Kılıç Arslan, (Ankara, 1984). s. 40-41 TURAN: a.g.e. s. 203.

¹⁴ TURAN: a.g.e. 201.

¹⁵ TURAN: a.g.e. s. 231.

kendisine uçlarda bir kale verilecekti. Fakat II. Süleyman-şah, bu antlaşmaya uymamış ve iki oğlu ile birlikte şehri teslim edip gitmekte olan Mes'ud'u öldürmüştür (1204)¹⁶.

---

¹⁶ İbnü'l ESİR: el-Kâmil fi't-Tarih (Bahar Yay. İstanbul) Çev. Ahmet AĞIRAKÇA - Abdülkerim ÖZAYDIN. c.12. s. 80. - ÖZAYDIN: "Ank..." s. 204.

II.BÖLÜM

SELÇUKLU ŞEHZADELERİNİN MELİKLİK MERKEZİ OLARAK ANKARA

Ankara, XII. yy'ın ilk çeyreğinden XIII. yy'ın başlarına kadar geçen süre içerisinde (1127 - 1204) Türkiye Selçuklu şehzadelerinin mücadelelerine sahne olmuş ve şehzadeler arasında sık sık el değiştirmiştir. Şehzadeler bu dönemde Ankara merkezli olmak üzere bölgede hakimiyetlerini genişletmeye çalışmışlar bunun yanında da yine Ankara merkezli olmak üzere Türkiye Selçuklu tahtı için birbirleri ile mücadele etmişlerdir.

1-) MELİK ARAP'IN ANKARA'DAKİ FAALİYETLERİ

I. İzzeddin Kılıç Arslan'ın (1092-1107) ölümüyle Türkiye Selçuklu Devleti buhran dönemine girmiş üç yıl kadar (1107-1110) yönetimde saltanat boşluğu yaşanmıştır. Kılıç Arslan'ın oğullarından I. İzzeddin Mes'ud, Dânişmendli Emir Gazi'nin himayesine girmiş, diğer kardeş Tuğrul Arslan annesi ile birlikte gittiği Malatya'da Sultan ilân edilmiş, Melik Arap da **Ankara** ve Kastamonu havalisine hâkim olmuştur. Kaynaklarda Gökarslan adında Göksun melîki olan bir oğlundan daha bahsedilmektedir¹.

Melik Arap, babasının (I. Kılıç Arslan) ölümünden sonra, Ankara ve Kastamonu bölgesini merkeze alarak kardeşi I. İzzeddin Mes'ud ve Dânişmendliler'e karşı saltanat mücadelesi yapmıştır. Yalnız Melik Arap'ın Ankara'yı tam olarak hangi tarihte ele geçirdiği bilinmemekle birlikte 1127 yılında Dânişmendli Emir Gazi'nin Ankara'yı Melik Arap'tan alması² O'nun bu tarihten önce Ankara'yı ele geçirdiğini göstermektedir.

¹ Osman TURAN: a.g.e. 111.

² TURAN: a.g.e. s. 169. - ÖZAYDIN: "Ank..." s. 204. - WITTEK: a.g.m. s. 84.

I. İzzeddin Mes'ud'un kardeşi Tuğrul Arslan'a ait olan Malatya'yı himayesinde bulunduğu kayınpederi Dânişmendli Emîr Gazi'ye terk etmesi Melik Arap'ı harekete geçirdi. Melik Arap, babasına (I. Kılıç Arslan) ait olan bu beldenin terkine kızarak veya bunu bahane ederek, topladığı 30 000 kişilik bir ordu ile kardeşi Mes'ud'un üzerine yürüdü (1126). Mes'ud kardeşine yenilince yardım maksadıyla Bizans İmparatoru Yuannis Komnenos'a gitti. İmparator da herhalde Melik Arap'ın Kastamonu taraflarında Ereğli ve denize kadar ilerlemiş olduğundan endişe duymuş olacak ki, Selçuklu şehzadelerinin aralarındaki bu mücadeleyi fırsat bilerek Kastamonu'yu kuşatmıştır. Şehrin Türk valisi kaçmış, İmparator, Müslüman esirleri alarak İstanbul'a dönmüştür³.

Mes'ud, İstanbul'dan dönünce Melik Gazi (Emir Gazi'nin oğlu) ile birleşerek Melik Arap'ın üzerine yürümüş, Arap mukavemet edemeyerek, Kilikya'ya gitmiş ve Ermeni Prensi Thoros'a sığınmıştır⁴.

Melik Arap, Türk ve Ermenilerden topladığı bir ordu ile, 1127'de Emir Gazi'nin oğlu Muhammed'i ve onun oğlu Yunus'u esir aldıktan sonra süratle Emir Gazi ve Sultan Mes'ud üzerine yürüdü. Önce mağlup duruma düşen Emir Gazi, düşmanını kaçırmaya muvaffak olduktan sonra Komana ve Ankara'ya kadar ilerleyerek burada esir tutulan oğlu Muhammed'i kurtardı. Melik Arap tekrar asker toplayarak, kaybettiği yerleri geri almaya başladı. Emir Gazi'nin oğlu Yağan idaresinde bulunan bir kaleyi aldı ve Yağan'ı öldürdü⁵. Bunun üzerine Emir Gazi, kendisini bir kez daha yenilgiye uğratıp kaçmaya mecbur etti. Arap yine asker toplayıp mücadeleye girişti ise de yine mağlup oldu, Bizans'a kaçtıktan sonra bir daha ortaya çıkmadı⁶.

³ Gregory Abû'L-FARAC (BAR HEBRAEUS): Abû'l-Farac Tarihi c.II Süryaniceden İngilizceye Çev. Ernest A. Wallis BUDGE Türkçeye Çev. Ömer Rıza DOĞRUL (Ankara, 1999) s. 360.

⁴ Abû'L-FARAC: a.g.e. s.360.

⁵ KOCA: a.g.e. s. 113.

⁶ TURAN: a.g.e. 169. - KOCA: s. 114.

2) MELİK ŞAHİNŞAH'IN ANKARADAKİ FAALİYETLERİ

Sultan I. İzzeddin Mes'ud (1116 - 1155), ölümünün yaklaştığını hissettiğinde devleti Türk hakimiyet geleneğine göre üç oğlu arasında taksim etmiştir. Buna göre Elbistan Melîki II. İzzeddin Kılıç Arslan'ı veliaht tayin ederek diğer ikisini ona tâbii kılmıştır. En küçük oğlu Şahinşah'a **Ankara**, Çankırı ve Kastamonu havalisini bıraktığını görüyoruz⁷. Ortanca oğlunun Devlet adını taşıdığı rivayeti vardır ve kendisine nerelerin verildiği hakkında bir bilgi yoktur⁸. Sultan Mes'ud ayrıca damatları olan Dânişmendli melîklerinden Zünnun'u Kayseri'de, Yağıbasan'ı da Sivas'ta melîk olarak kendi ülkelerinde bırakmıştır.

Ankara, bu dönemde Şahinşah ile II.Kılıç Arslan'ın taht mücadelesine sahne oldu. Şahinşah çok geçmeden taht için Ankara ve Çankırı taraflarında kardeşine karşı harekete geçti. Sultan Kılıç Arslan, yaptığı mücadelelerle kudretini oldukça arttırmıştı. Bunun üzerine düşmanları ona karşı müthiş bir ittifak zinciri oluşturdular. Bu ittifakın düzenleyicisi Bizans İmparatoru Manuel idi. Zengîlerden Nureddin Mahmud, Dânişmendlilerden Zünnun, Yağıbasan, Zülkarneyn (Malatya hâkimi) ve Bizans İmparatoru Manuel'in bulunduğu bu ittifaka İmparator Manuel tarafından Kılıç Arslan'ın yerine Sultanlığa getirilme sözü verilen Şahinşah da katılmıştı⁹.

Kılıç Arslan bu ittifakı bozmak amacıyla giriştiği bir dizi faaliyetten netice alamayınca son çare İstanbul'a gitmeye karar verdi ve İmparatorla görüşerek, onunla bir antlaşma yaptı. Bu antlaşma ile onu ittifakın dışında bıraktıktan sonra Yağıbasan üzerine yürüdü ve Sivas'ı işgal etti. Yağıbasan, Şahinşah

⁷ KINNAMOS: a.g.e. s. 145. İbn-i BİBİ:a.g.e. s. 13.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. TURAN: a.g.e. s. 192-193.

⁹ TURAN: a.g.e. 201.KOCA: S. 164.

ile birleşerek, birlikte mukavemet etmek amacıyla Çankırı'ya gitti fakat burada öldü¹⁰.

Kılıç Arslan'ın yeni hedefi ise, saltanatta gözü olan kardeşi Şahinşah'ı bertaraf etmekte. İki kardeşin mücadelesinde Şahinşah yenildi ve Ankara, Çankırı havalisi de Kılıç Arslan'ın hakimiyeti altına girdi¹¹ (1164). Şahinşah, Kayseri hakimi Zünnun ile birlikte Atabey Nureddin Mahmud'a sığınmak zorunda kaldı¹².

Şahinşah, daha sonra Nureddin Mahmud'un II.Kılıç Arslan'a karşı Artuklular, Sivas Dânişmendli emîri İsmail ve Zünnun ile birlikte oluşturduğu ittifaka katıldı. Aracılar vasıtasıyla II.Kılıç Arslan ve Nureddin Mahmud anlaştilar. (1173) Fakat 1174'te Nureddin Mahmud'un ölümüyle Kılıç Arslan, Sivas ve Niksar başta olmak üzere bütün Dânişmendli ülkesine hâkim olunca Şahinşah ve Zünnun bu sefer Bizans'a sığındılar¹³.

Bizans İmparatoru, Kılıç Arslan'ın Anadolu'da güçlü duruma gelmesinden rahatsızdı. Kılıç Arslan'ın barışı uzatma teklifine karşılık o, kendisinden Dânişmendli Zünnun ve Şahinşah'a ait ülkelerin kendisine iade edilmesini isteyerek, antlaşmayı zorlaştırdı. İmparator Kılıç Arslan'a karşı harekete geçmeden önce Şahinşah'ı onun üzerine gönderdi. Fakat Şahinşah, Eskişehir'de pusuya düşerek, dehşet içinde İstanbul'a İmparator'un yanına geri döndü¹⁴.

¹⁰ TURAN: a.g.e. s.202.

¹¹ KINNAMOS: a.g.e. s. 209. - ÖZAYDIN: a.g.e. s.204. ÇAY: a.g.e. s. 40-41. TURAN: a.g.e. s. 203. Burada Süryani Mihael'in, Şahinşah'ın hakim olduğu Çankırı, Ankara ve çevresini Bizanslılar'ın olarak göstermesi ve bu bölgenin Bizanslılar'ın elinden alındığını söylemesi herhake Şahinşah'ın Bizans'ın yüksek hakimiyetini tanımasıyla izah edilebilir. Bkz. ÇAY: a.g.e. s. 40-41 (Süryani MIHAEL: Süryani Mihael Vekayinamesi, Michel le Syrien, Cronique Michel le Syrien, III., Fr. Çvr. J. B. CHABOT, Paris, 1905. - F. CHALANDON: Les Comnenes I-II, 1900-1912, s. 494.)

¹² KOCA: a.g.e. s. 170. - Erdoğan MERÇİL: Müslüman Türk Devletleri Tarihi, (Ankara, 1997) s. 126.

¹³ KOCA: S. 172. - MERÇİL: a.g.e. s. 126.

¹⁴ KINNAMOS: a.g.e. s. 212.

Daha önce de belirttiğimiz gibi II.Kılıç Arslan döneminde Ankara'da Hıristiyan nüfusun oldukça azaldığını görüyoruz. 1173 yılında Ankara metropoliti, şehirde çok az Hıristiyan kaldığını ve bu yüzden geçim sıkıntısı çektiğini belirterek, İstanbul Synod'una müracaat etmiş ve Amasra Piskoposluğuna tayinini istemiştir¹⁵.

3) MELİK MUHİDDİN MES'UD'UN ANKARA'DAKİ FAALİYETLERİ

II. Kılıç Arslan, büyük uğraşlar sonucu Anadolu'da Türk birliğini kurmuştu. Fakat ölümüne yakın ülkeyi 11 oğulları arasında paylaştırdı¹⁶ (1186) bu birlik yeniden bozuldu ve kardeşler arasında taht mücadelesi baş gösterdi. Ülkenin taksiminde Ankara Muhiddin Mes'ud'a verilmişti¹⁷. Muhiddin Mes'ud Ankara merkez olmak üzere Çankırı, Kastamonu ve Eskişehir'de hakimiyetini yerleştirmiş batı ve kuzey istikametinde genişlemeye çalışmıştır.

Muhiddin Mes'ud da diğer kardeşleri gibi Konya'da Sultan ünvanıyla bulunan babası Kılıç Arslan'a tâbii kalarak melik ünvanıyla hareket etmiş hatta her yıl kardeşleriyle birlikte Konya'da babasının huzuruna çıkarak tâbiyetini bildirmiştir. Yalnız ilk yıllara mahsus bu hususiyeti daha sonra bozulduğu anlaşılıyor. Kardeşler her ne kadar babalarına tâbi birer melik sıfatıyla hareket ediyor olsalar da, her biri kendi bölgesinde yarı hükümdar mevkiinde idi. Nitekim bu meliklerin devletin idari, malî ve askerî bütün işlerini yürüten birer divanları (hükümetleri) bulunuyor, kendi adlarına para bastırıp,

¹⁵ TURAN: a.g.e. s. 231.

¹⁶ Bu paylaşım şu şekilde olmuştur: 1) Tokat ve ona tabi olan yerler Melik Rükneddin Süleymanşah'a 2) Niksar ve Koyluhisar civarı, Nasreddin Berkyaruk'a 3) Elbistan, Melik Muğiseddin Tuğrulşah'a 4) Kayseri Melik Nureddin Sultanşah'a 5) Sivas ve Aksaray, Kutbeddin Melikşah'a 6) Malatya, Muizzeddin Kayserşah'a 7) Ereğli, Şücaeddin Sencerşah'a 8) Niğde, Muzaffereddin Arslanşah'a 9) Amasya Nizameddin Argunşah'a 10) Ankara, Muhiddin Mes'udşah'a 11) Borgulu (Uluborlu) Gıyâseddin Keyhüsrev'e verilmişti. Kerîmüddin Mahmud AKSARÂYÎ: Müsameretü'l-Ahbar Çev. Mürsel ÖZTÜRK. (Ankara, 2000) s.23. MÜNECCİMBAŞI: Anadolu Selçukîleri çev. Hasan Fehmi Turgal (İstanbul, 1935) s. 20. TURAN: s. 217. - Tuncer BAYKARA: I. Gıyâseddin Keyhüsrev (Ankara, 1997) s. 4.

¹⁷ İbnü'l ESİR: a.g.e. s. 79. MÜNECCİMBAŞI: a.g.e.s. 20.

hutbe, okutuyor, inşa ettirdikleri binalara isimlerini yazdırıyor, hatta komşu devletlerle savaş ve barış münasebetlerine girişiyorlardı¹⁸..

Bu cümleden olarak, Muhiddin Mes'ud'un da h. 594 / 1197 tarihli adına basılmış paralar ve hâkkolunmuş kitabeler vardır¹⁹.

Muhiddin Mes'ud, askerî faaliyetlerinin yanında edebiyat ve sanat yönü de ağır basan iyi bir idareciydi. O, ilim ve edebiyat hâmisi olarak birçok ünlü âlim ve şairi himaye etmiştir. Bu yüzden Ankara, onun zamanında bir kültür ve sanat merkezi haline gelmiştir. Onun etrafında yaşayan şairler ya kendisine veya Ankara'ya nispetle şöhret kazanmışlar ve şiirleri bize kadar ulaşmıştır. Bunlardan Bedî-i Engûriyeî, Muhyevî-i Engûriyeî, Mahmud-i Engûriyeî adlı şairler Muhiddin Mes'ud adına şiirler yazmışlardı²⁰.

Muhiddin Mes'ud, Kastamonu taraflarında Bizans'a karşı bir buçuk yıl kadar gazâ yaptı ve pek çok esir aldı. Dadybra (Zalifra, Safranbolu) yı dört ay mancınıklarla kuşattı ve nihayetinde Hıristiyan halkın şehri terk etmesi şartıyla, hayatlarına dokunmadan şehri teslim aldı ve buraya Türkleri iskân etti. İmparator, Mes'ud'la bir antlaşma yapmaya mecbur kaldı. Daha sonraları Mes'ud, İmparatorun Rumeli mücadelelerinde kendisine yardımcı kuvvet de göndermiştir²¹.

Muhiddin Mes'ud'un III. Haçlı Seferi'nde Akşehir'de kardeşi Melikşah (Konya'da Kılıç Arslan'ın yanında hüküm süren kardeş) ile birlikte Haçlılar'a karşı mücadele ettiği de muhtemeldir. Haçlı yazarlarından Tagenon burada Galatya Kralı Melik'in 10 000 kişi başında savaşa gelip katıldığını belirtir ki bu kişi büyük ihtimalle Muhiddin Mes'ud'dur²².

¹⁸ TURAN: a.g.e. 218.

¹⁹ TURAN: a.g.e. 218.

²⁰ HACIGÖKMEN: "Ankara'da Ahi Hükümeti" Türkler c. 8 s. 830.

²¹ TURAN: a.g.e. s. 219.

²² TURAN: a.g.e. s. 223-

Tokat ve civarında hüküm süren kardeşi Rükneddin Süleymanşah, bir müddet sonra bütün kardeşlerini bertaraf etmiş ve ülkelerini idaresi altına almıştı. Artık saltanatı önündeki tek engel Muhiddin Mes'ud'du. Ayrıca Rükneddin Süleymanşah, Gürcistan üzerine düzenleyeceği büyük sefer öncesi arkasını sağlama almak istiyordu.

Rükneddin Ankara'yı alabilmek için burayı birkaç sene muhasara altında tutmak zorunda kaldı. Ankara halkı erzak ve mühimmat kıtlığına maruz kalınca Mes'ud kardeşiyle anlaşmaya mecbur kaldı. Buna göre Süleymanşah, Mes'ud'a ait memleketleri alacak ve kendisine uç taraflarda bir kale verilecekti. Mes'ud, Ankara'yı teslim etmeye razı oldu ve iki oğlu ile birlikte şehri terk edip giderken Rükneddin Süleymanşah, verdiği sözde durmayarak O'nu gönderdiği kuvvetlere öldürttü²³.

Muhiddin Mes'ud'un, devrin ünlü ilim ve sanat adamlarını himaye ederek Ankara'yı ilim ve kültür merkezi haline getirmesi O'nun ne kadar ilim ve sanat âşığı bir şahsiyet olduğunu göstermektedir. Bunun yanında Mes'ud'un Bizans İmparatoru ile yaptığı anlaşma, ona yardımcı kuvvetler göndermesi, kardeşi Rükneddin Süleymanşah'ın Gürcistan Seferine çıkmadan önce arkasını güvene alabilmek için Muhiddin Mes'ud ile mücadeleye girişmesi ve ancak birkaç senelik bir kuşatmadan sonra Ankara'yı ele geçirebilmesi ve söz verdiği halde kardeşini öldürtmesi (ki Rükneddin Süleymanşah, daha önce kendisine itaat eden kardeşlerini yerinde bırakmış veya başka bir vilayete nakletmiştir) Muhiddin Mes'ud'un Ankara merkezli olmak üzere ne kadar güçlü, kudretli ve korkulan biri şahsiyet olduğunu bize göstermektedir.

²³ İbnü'l-ESİR: a.g.e. s. 162. - MÜNECCİMBAŞI: a.g.e. s. 23.

4-) MELİK ALAADDİN KEYKUBAD'IN ANKARA'YA SAHİP OLMASI VE SULTAN I. İZZEDDİN KEYKÂVUS İLE ARASINDAKİ TAHT MÜCADELESİ

Türkiye Selçuklu Devleti'nin altıncı hükümdârı Gıyâseddîn Keyhüsrev'in saltanat döneminde²⁴ Anadolu'da siyâsî emniyet ve asayiş sağlanmış, komşu devletlerin bir kısmı Selçuklu tâbiyetine girmiştir. Ticaret ve kervan yollarının güvenliğinin sağlanması, tüccarların da himaye edilmesi sayesinde Anadolu kısa sürede milletlerarası ticaret ve transit ülkesi durumuna gelmiştir.

Haçlılar'ın İstanbul'u işgalinden (IV. Haçlı Seferi - 1204) sonra İstanbul'dan kaçan Rumlar, Anadolu'da İznik ve Trabzon merkezli iki ayrı Rum Devleti kurmuşlardı.

Gıyâseddîn Keyhüsrev, İznik Rumlarına karşı 1211 yılında Alaşehir Savaşı'nda büyük bir zafer kazanmış, fakat zafer sarhoşluğu Selçuklu ordusuna Gıyâseddîn Keyhüsrev'in şahsî emniyetini unutturunca Sultan bir Frank askeri tarafından şehit edilmiştir.

Gıyâseddîn Keyhüsrev'in ölümü üzerine boş kalan Selçuklu tahtına bir an önce Keyhüsrev'in üç oğlundan birisinin geçirilmesi gerekiyordu. Bunlardan en büyük kardeş olan İzzeddin Keykavus Malatya Melîki, Alaaddin Keykûbâd, Tokat Melîki ve küçük kardeş Celaeddin Keyferidûn da Koyluhisar Melîki idi. Tahttaki bu otorite boşluğunu gidermek gayesiyle ile Konya'da (Dârü'l-Mülk) toplanan devlet büyükleri ve komutanlar en büyük kardeş, Malatya Melîki İzzeddin Keykâvus'un Selçuklu tahtına geçmesine karar verdiler²⁵.

²⁴ 1. Saltanat Dönemi: 1196-1204 - 2. Saltanat Dönemi: 1205-1211

²⁵ KOCA: Sultan I. İzzeddin Keykâvus (Ankara 1997) s. 21.

Babasının ölüm haberini alan İzzeddin Keykâvus, kısa sürede Malatya'dan Kayseri'ye ulaştı. Kayseri (Dârü'l-Feth veya Dârü'l-Mülk)²⁶, Konya'dan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin ikinci büyük şehri idi. İzzeddin Keykâvus'u Kayseri'de devlet büyükleri ile komutanlar karşıladılar ve burada ilk tahta çıkış töreni (cülûs) icra edildi (20/21 Temmuz 1211)²⁷.

Tahta çıkış töreni tamamlandıktan sonra İzzeddin Keykavus, saltanat hukukuna göre makam, iktâ, emlak menşurlarını yeniledi, emîrlere ve devlet ileri gelenlerine hil'atler verdi, onların hediyelerini kabul etti. Artık payitaht Konya'ya hareket etme zamanı gelmişti ve hazırlıklar yapılmaya başlandı. Fakat Konya'ya hareket edileceği bu sırada Tokat Meliki Alâeddin Keykubad'ın babasının tahtını ele geçirmek üzere büyük bir orduyla Kayseri'ye doğru yaklaştığı haberi geldi²⁸.

Alâeddin Keykubâd, babasının ölüm haberini alınca hemen ordusunu topladı ve harekete geçti. Fakat abisi İzzeddin Keykavus'u bertaraf edebilmek için kendi kuvvetlerinin yeterli olamayacağını düşünmüş olacak ki amcası Erzurum Meliki Mugiseddin Tuğrulşah'ı kendi tarafına çekerek onun da desteğini aldı. Ayrıca mücadeleyi kazandığı takdirde kendisine Kayseri şehrini vaad ettiği Ermeni Kontu Leon'u, Sultan Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Uc Begi olan ve onun tahta geçmesinde de önemli yardımları olmuş olan Danişmendli Zahireddîn İli'yi (Pervâne) de bu ittifaka dahi etmeyi başardı²⁹.

Alaaddin Keykubad, bu büyük müttefik ordusuyla kısa sürede Kayseri'ye ulaştı ve şehri muhasara etti.

Bu beklenmedik durum karşısında oldukça üzülen genç Sultan İzzeddin Keykavus'un, kuşatmanın uzaması, iki taraftan birçok insanın ölmesi ve şehir

²⁶Dârü'l-Feth fetihlerin evi, fetihlerin başladığı yer anlamındadır ve Sultan Alâeddin Keykubad'ın fetihlere burada hazırlandığı için bu unvânı almıştır.Dârü'l-Mülk unvânı da Konya'dan sonra payitaht olduğu için verilmiştir.

²⁷ KOCA: a.g.e. s. 21. - TURAN: a.g.e. s. 294. - MERÇİL: a.g.e. s. 136.

²⁸ İbn-i BİBİ. s. 134.

²⁹ KOCA: a.g.e. s. 22.

halkının hoşnutsuzluğunun da artmasıyla durumu giderek kötüleşiyordu. Harran ve Ruha (Urfa) Melîki Âdil oğlu Eşref'ten istemiş olduğu yardımın da bir türlü gelmemesi Sultan'ın ümidini bir hayli zayıflattı³⁰.

Sultan, Mübarizeddin Çavlı, Zeyneddin Beşara ve Mübarizeddin Behramşah gibi emîrlerini yanına çağırarak onlarla bir durum değerlendirmesi yaptı. Onlara, gece yarısı kaleden çıkıp süratle Konya'ya gideceğini, burada Uc beyleri ve askerlerini toplayarak tahtını kurtarmayı düşündüğünü belirtti. Onlar da bu düşüncenin tehlikeli olduğu, daha güvenilir bir çözüm yolu bulunana kadar biraz daha sabretmesinin daha doğru olacağını belirttiler. Durumu öğrenen Kayseri şahnesi Celaleddin Kayserşah, Sultanın huzuruna çıkarak müttefikleri birbirinden ayırmanın mümkün olabileceğini, böylece bu tehlikenin daha kolay bertaraf edilebileceğini söyledi. Sultan bu fikri beğendi ve bu fikrin uygulanması için Celaleddin Kayserşah'a gerekli yardımı sağladı³¹.

Oldukça akıllı bir devlet adamı olan Celaleddin Kayserşah ilk önce Ermeni Kontu Leon'a çeşitli hediyeler sunarak ve birtakım vaadlerde bulunarak onu ittifaktan ayrılmaya ve ülkesine dönmeye ikna etti. Leon, ertesi gece gizlice ordusuyla savaş meydanını terk ederek ülkesine döndü³².

Ermeni Prens'in gizlice kendisini terk ettiğini gören Alâedin Keykubad, kendisine karşı bir oyun tertiplendiğini anladı ve tedirgin oldu. Nitekim ertesi gece de amcası Erzurum Melîki Tuğrulşah, kardeşinin topraklarına saldırmak gayesiyle hazırlıklar yaptığı şeklindeki haberi bahane ederek savaş meydanından ayrıldı ve ülkesine döndü³³.

Artık Alâeddin Keykubad'ın çeşitli vaadlerle bir araya getirmiş olduğu müttefik ordusu dağılmıştı. Bu durumdan haberdâr olan Kayseri Kalesi'nin

³⁰ KOCA: a.g.e. s. 22. - TURAN: a.g.e. s. 294.

³¹ Ibn-i BİBİ: a.g.e. s. 136.

³² Ibn-i BİBİ: a.g.e. s. 137-138.

³³ Ibn-i BİBİ: a.g.e. s. 138.

askerleri gayrete gelerek davul ve boru sesleriyle birlikte kalenin dışına çıktılar ve hücumla başladılar. Ordusu dağılan ve başarı şansının kalmadığını anlayan Alâeddin Keykûbâd çareyi Ankara (Engûriye) istikametinde kaçmakta buldu. Zira, Ankara'da oldukça güvenli, rahatça sığınılabilir, sarp kayalıklar üzerinde kurulu olan, alınması güç, sağlam bir kale vardı. Alaeddin Keykûbad, Ankara Kalesi'ni kolayca ele geçirdi ve buraya yerleşerek, savunma tedbirleri almaya başladı. Henüz, kardeşi İzzeddin Keykavus'un Selçuklu ülkesinde iktidârını tam anlamıyla yerleştirememiş olması da Alâeddin Keykubad'ın Ankara Kalesi'ni ele geçirmesini ve buraya yerleşmesini kolaylaştırdı³⁴.

Zahîreddin İli de bu esnada Alâeddin Keykubad'dan ayrılarak Niğde'ye gitti ve onun adına burada savunma tedbirleri almaya başladı. Fakat şehrin ayak takımının adamlarına saldırması yüzünden kendini güvende hissedemedi ve şehri terk ederek Ulukışla (Lûlûe) Kalesi'ne gitti. Burada da tutunamayınca Suriye'ye geçti ve Halep yakınlarındaki Tell-başir denilen yerde hastalanarak öldü³⁵.

Hayatını ve tahtını böylelikle kurtarmış olan İzzeddin Keykavus, kardeşi Alaeddin Keykûbâd'ı takip etmeyi düşünmedi. Çünkü ondan önce Selçuklu ülkesinde iktidârını kurması ve yerleştirmesi gerekiyordu. Nitekim henüz böyle bir takibi yapacak gücü de bulunmuyordu. İktidarını bir an önce kurma ve yerleştirme düşüncesi, Alâeddin Keykubâd meselesinin halledilememiş olması gibi nedenler onu hızlı hareket etmeye ve devlet işlerini bir an evvel ele almaya yöneltiyordu. Bu yüzden Kayseri'deki işlerini süratle halletti. Kurtulmasında büyük pay sahibi olan Celaeddin Kayser-şah'ı Pervanecilik makamına getirdi. Niğde'yi Zeyneddin Beşâra'ya, Malatya'yı Hüsameddin Yusuf'a, Elbistan'ı da Mübarizeddin Behramşah'a iktâ olarak verdi. Kayseri'den ayrılarak, Konya'ya doğru hareket etti. Aksaray'da birkaç gün

³⁴ İbn-i BİBİ: a.g.e. s. 139.

³⁵ İbn-i BİBİ: a.g.e. s. 135 - 139. - KOCA: a.g.e. s. 22-23-24 - TURAN: a.g.e. s. 294.- 295 - 296.

dinlendikten sonra yola devam etti. Konya ile Sultanhanı arasında Obruk denilen yerde Konya'nın ileri gelenleri tarafından karşılandı. Sevgi ve saygı gösterileri arasında Konya'ya götürülerek tahta çıkarıldı³⁶.

İzzeddin Keykâvûs, gönderdiği fermanla tahta çıkış haberini tüm Selçuklu beldelerine, komşu ülke hükümdarlarına ve Abbasi Halifesi Nâsır Lîdînillah'a duyurdu. Tebrik için gelen elçileri kabul etti. Bunlar arasında İznik İmparatoru Teodor Laskaris'in elçisi de vardı. Elçi, Keykâvûs'a barış teklifinde bulundu. Bu teklifin uygun görülmesi ile iki taraf arasında sınırlara hürmet edilmesi şartıyla bir antlaşma imzalandı. Tebriklerini ve itaatlerini bildiren sübaşılının (komutan), Uc Beyleri'nin ve diğer devlet erkânının makam ve beylik menşurlarını yeniledi, yeni emlak ve iktalar dağıttı. Ayrıca, Sultan Keykâvûs, mahkumlara getirdiği afa yeni bir devri başlatmış oldu³⁷.

İzzeddin Keykavus, Kayseri tehlikesini atlatmış, Konya'da tahta çıkarak devlet işlerini düzene koymuş, iktidarını içerde ve dışarıda duyurmuştu. Fakat iktidarını tam anlamıyla yerleştirmiş sayılabilmesi için, Ankara'ya sığınmış olan ve taht için mücadeleden vazgeçmeye hiç de niyeti olmayan muhteris kardeşi Alâeddin Keykubad'ı bertaraf etmesi gerekiyordu. Nitekim bu kudretli şehzade daha Ankara'ya kaçarken bile Zaireddin İli'yi de Niğde'ye göndermiş mücadelesini orada da sürdürmek istemiştir. Keykâvus için artık bu tehlikeden kurtulmanın ve tahtını emniyet altına almanın zamanı gelmişti. Bu gaye ile danışma meclisini toplayarak devlet büyükleri ve komutanlar ile bir toplantı yaptı. Bu toplantıda kararını onlara şu sözlerle ifade etti: " Kardeşim müstahkem bir yer olan Ankara'da böyle kaldıkça, bizim için tam bir huzur kalmamıştır. Bu fitnenin kökünü kat'i olarak kazımak, memleket ve saltanat işlerinin en gereklisidir. Bu hâdiseden tamamen kurtulmadıkça, başka bir iş yapmak, başka bir işe başlamak asla doğru değildir."³⁸

³⁶ İbn-i BîBî: a.g.e. s. 139-140.

³⁷ İbn-i BîBî: a.g.e. s. 140 - KOCA: a.g.e.s. 25

³⁸ İbn-i BîBî: a.g.e. s. 154. - KOCA: a.g.e. 25.

Devlet büyükleri ve komutanlar onun bu fikirlerini oy birliği ile kabul ettiler. Bundan sonra Sultan, memleketin her tarafındaki subaşı ve beylere fermanlar göndererek emirlerindeki askerlerle birlikte bir an önce Konya Ovası'nda toplanmalarını emretti. Kısa sürede Konya Ovası'nda ordusunu toplayan İzzeddin Keykâvûs, ordusunun başına geçerek, yakma (neft) ve yıkma (mancınık) silahlarıyla birlikte Ankara'ya hareket etti³⁹.

Diğer taraftan Sultan İzzeddin Keykûbâd'ın büyük bir orduyla üzerine doğru geldiği haberini alan Alâeddin Keykûbâd, kaleyi ve surlarını onarttı, askerlerini hazırladı, şehir halkıyla da daha önce yapmış olduğu antlaşmaları yeniledi.

Kısa sürede Ankara'ya ulaşan İzzeddin Keykâvûs, kaleyi çepeçevre kuşattı⁴⁰ (1212 İlkbaharı). Bu öyle bir kuşatmaydı ki askerlerin heybeti, görenleri ve akıl sahiplerini şaşkınlığa uğratacak derecede idi. Sultan, surlara karşı mancınıkları kurdu⁴¹.

Kuşatmanın ilk günü taraflar arasında teke tek çarpışmalar oldu. İlk çarpışma Alaaddin Keykûbâd'ın komutanlarından Mübârizeddin İsa ile İzzeddin Keykâvûs'un emrinde bulunan Emîr-i Cândâr Necmeddin İshak arasında vukû buldu. Mübarizeddin İsa kardeşi ile birlikte ortaya çıkıp meydan okuyunca Necmeddin Behramşah da İzzeddin Keykâvûs'dan izin alarak er meydanına çıktı. Necmeddin Behramşah ile Mübarizeddin İsa'nın arasındaki rekabet daha küçük yaşlarda okul sıralarında başlamıştı. İki rakip mücadeleye önce mızraklarla başladılar. Mızraklar parçalanınca ağır gürzlerle dövüşe devam ettiler. Gürzlerle de yenilemeyince ellerine kılıçlarını aldılar. Mücadele devam ederken Alaaddin Keykûbâd, Mübarizeddin İsa'yı geri çağırıncaya yenen ve yenilen belli olmadan mücadele sona erdi. İzzeddin Keykâvûs, Emîr-i Cândâr Necmeddin Behramşah'ı başarılı

³⁹ İbn-i BİBİ: a.g.e. s. 155. - KOCA: a.g.e. 26.

⁴⁰ MÜNECCİMBAŞI: a.g.e. s. 20. İbn-i BİBİ: a.g.e. s. 154 -155.

⁴¹ İbn-i BİBİ: s. 155. - KOCA: a.g.e. 26.

mücadelesinden dolayı hil'atlerle ödüllendirdi, onun makamını ve rütbesini yükseltti⁴².

Çarpışmalar, Konya'dan getirilen mancınıklarla ara ara kale surlarının dövülmesiyle devam etti. Sarp kayalıklar üzerine kurulu, ele geçirilmesi oldukça zor bir kale olan Ankara Kalesi'nin savaş yoluyla düşürülmesi oldukça zor idi. İzzeddin Keykâvûs'un da gayesi kaleyi savaş yoluyla değil, kalenin dışarısı ile bağlantılarını keserek kendiliğinden teslim olmasını sağlamaktı. Muhasara uzamakta, kalenin alınması gecikmekteydi. Fakat oldukça kararlı olan İzzeddin Keykûbâd, yaklaşan kış mevsimini de düşünerek surların dışında askerler ve hayvanlar için evler ve barakalar inşa ettirdi. Bu ev ve barakaları karargâh olarak kullandı. Gayesi bu binaları kale düştükten sonra vakıfla işleyen bir medrese haline çevirmekti, nitekim de böyle yaptı.¹ Ankara kuşatması sırasında Sultan'ın beyleri (Ümera) de kendilerine birer ev yaptılar ve kışı burada geçirdiler. Barınacak evi, çadırı ve otağı olmayanlar da kendileri ve hayvanları için altına oturma ve barınma yeri yaptılar ve o kışı o şekilde geçirdiler⁴³.

İzzeddin Keykâvûs, bütün kışı bu barakalarda geçirdi. Diğer taraftan dışarısı ile hiçbir irtibatı bulunmayan ve çaresiz kalan Alâeddin Keykûbâd, Halep Eyyûbî Emîri Melik Zahir'e başvurarak kardeşi ile arasında bir antlaşma sağlanması için aracı olmasını istedi. Onun bu isteğini kabul eden Melik Zahir iki kardeş arasında barışın temin edilmesi maksadıyla İzzeddin Keykâvûs'a elçi olarak Şeyh Takiyüddin Ali bin Ebû Bekir el-Herevî'yi gönderdi. Fakat Sultan, Eyyûbî elçisinin barış teklifini iç işlerine karışmak sayarak, şiddetle reddetti ve kalenin tesliminden başka bir yol olmadığını

---

⁴² İbn-i BİBl: s. 156.

⁴³ İbni-i BİBl a.g.e. s.156 KOCA: a.g.e. s. 26. İbn-i Bîbî, Alâeddin Keykûbâd tahta çıkınca kendi mağlubiyeti için inşa edilen bu medreseyi yıktırıldığını ve kendi zamanında medresenin harabelerinin mevcut olduğunu söyler. (s.157)

söyledi. Alâeddin Keykûbâd'ın Papa nezdindeki yardım arayışları da sonuçsuz kaldı⁴⁴.

1212 yılının baharında başlayan kuşatmanın ardından kış mevsimi geride kalmış 1213 yılının bahar mevsimi gelmişti. Kuşatma devam ediyordu. Alâeddin Keykûbâd, direnmekte oldukça kararlıydı; fakat artık kale halkı arasında sıkıntı baş göstermeye başladı. Hiçbir ümidi kalmayan ve sıkıntı içinde olan şehir halkı ve ileri gelenleri, Alâeddin Keykûbâd'a âkıbetlerinin iyi olmadığını ve kendisine sadakatte kusur etmediklerini ama artık mukavemet edemeyeceklerini belirttiler. Bu durumda Alâeddin Keykûbâd, teslim olma kararı alan şehir halkına uymak zorunda kaldı ve kardeşine gönderdiği bir elçi vasıtasıyla kendisinin ve şehir halkının canlarına dokunulmamak, şehirde müsadereye bulunulmamak kaydıyla teslim olacağını bildirdi. İzzeddin Keykûbâd'ın yanında bulunan ve zamanında her iki kardeşe de atabeylik yapmış olan Seyfeddin Ayaba, taraflar arasında arabuluculuk yaptı. Uc Beyleri'nden Hüsameddin Çoban, Seyfeddin Kızıl⁴⁵, komutan Seyfeddin Ayaba ve Celaleddin Kayser ile bir görüşme yapan İzzeddin Keykûbâd kardeşinin teklifini kabul etti⁴⁶ ve bir ahidnâme düzenleyerek kaleden gelen elçilere verdi. Bundan sonra Seyfeddin Ayaba'nın kontrolünde kalenin teslim işlemleri yapıldı. Önce saltanat sancağı burcun üzerine çekildi. Şehrin sarayından alınan Alâeddin Keykûbâd, iğdişlerden⁴⁷ birinin evine alındı. Başına muhafızlar kondu. Şehrin büyükleri Sultan'a biat edip elini öptüler, hediyeler sundular. Sultan da kendilerine ferman ve menşurlar yazarak ihسانlarda bulundu. Alâeddin Keykûbâd, birkaç gün sonra Seyfeddin Ayaba

⁴⁴ KOCA: a.g.e. s. 27.

⁴⁵ Muhasaraya katılmış olan Seyfeddin Kızıl Beg'in adı Ankara'da cami ve mahallesi ile bugüne değin gelmiştir.

⁴⁶ Müneccimbaşı ŞEYH AHMET DEDE EFENDİ: Câmiü'd-Düvel: Türkçeye çev. Necati Lugal (İstanbul, 1940), s.32.

⁴⁷ Anadolu'da iğdiş deyimi Müslümanlığı kabul etmiş yerlilerle Türk kadınlarının evliliğinden doğan çocuklar için kullanılırdı. Bunlar özel bir müfreze meydan getirmekteydi. İğdişler polis gücünü veya güvenlik görevlisini simgeliyordu. Başlarında Emirü'l-Egâdiş (İğdişbaşı) bulunuyordu. Bkz. Adil GÜLVEHAOĞLU: Sosyal Güvenlik Öncüsü Ahi Evran Veli ve Ahilik (Ankara, 1991) s. 26-27.

tarafından Malatya yakınında bulunan Minşar Kalesi'ne götürüldü ve oraya hapsedildi⁴⁸.

İzzeddin Keykâvûs, kardeşi Melik Alâeddin Keykûbâd'ı öldürmek istemişse de hocası Mecdeddin İshak'ın müdahalesi ile bu fikrinden vazgeçmiştir. Ancak, Keykûbâd'ın yanında olan komutanlar cezalandırılmaktan kurtulamamışlardır. Sultan'ın emri ile saçları ve sakalları tıraş ettirilmiş her biri bir ata bindirilerek şehirde gezdirilmiş, bu sırada önlerinde ve arkalarında yürüyen iki kişi tarafından kamçılanmışlardır. Tellâllar da: " Sultan'a ihanet edenin cezası budur " diye bağırılmışlardır⁴⁹.

Sultan İzzeddin Keykâvûs, " kökü mutlaka kazınması gereken bir fitne " olarak gördüğü tehlikeli kardeşinden böylece kurtulmuş, Selçuklu ülkesinin tek ve rakipsiz hükümdârı haline gelmiştir. Melik Alâeddin Keykûbâd için ise korku ve endişe dolu bir mahkumiyet hayatı başlamıştır. O bir ara güvenlik nedeniyle 7 sene⁵⁰ kaldığı Minşar Kalesi'nden alınarak yine aynı çevrede bulunan Gezerpirt Kalesi'ne nakledilmiştir⁵¹.

Sonuç olarak Ankara, 12. yüzyıl başlarından 13.yüzyıl ortalarına kadar geçen süre içerisinde güvenli bir sınır kalesi olarak görülmüş, Selçuklu şehzadeleri arasında bir mücadele sahası olarak kalmıştır. Bu dönem Ankara'sı şehircilik, kültür ve sanat alanında Melik Muhiddin Mes'ud zamanında belli bir hareketlilik göstermiş, Dânişmendliler ve diğer Selçuklu şehzadeleri dönemlerinde askerî bir üs olarak kullanılmıştır.

⁴⁸ İbn-i Bîbî: a.g.e. s. 157-160. AKSARÂYL: a.g.e. s. 25.

⁴⁹ KOCA: a.g.e. s. 27.

⁵⁰ AKSARÂYL: a.g.e. s. 25.

⁵¹ KOCA: a.g.e. s. 28.

III. BÖLÜM

SELÇUKLU UÇ MERKEZİ OLARAK ANKARA

A) BATI UÇLARININ TEŞEKKÜLÜ

Büyük Selçuklu Devleti'nin 1040 yılında Gazneliler'e karşı kazanmış oldukları Dandanakan Zaferi Türkler'in İslâm Dünyası'na yayılmalarını hızlandırdığı gibi 1071 yılında Bizans İmparatorluğu'na karşı kazanmış oldukları Malazgirt Zaferi de Anadolu'ya yaptıkları akınları ve yerleşmeleri hızlandırmıştır.

Malazgirt Zaferi'nden sonra yoğun bir şekilde Anadolu'ya akmaya başlayan Türkmen (Oğuz) kütelleri burada kendi hayat tarzlarına uygun olan yerlere yerleşmeye başladılar. Konar-göçer bir hayat tarzına sahip olan Türkmenler bu yerleşmelerde genelde akın geleneklerini sürdürebilecekleri, devlet otoritesinden uzak, hür hareket edebilecekleri sınır (uç) boylarını tercih ettiler. Bunun sonucu olarak da Anadolu'da kurulan Türk devletlerinin ve bunlardan özellikle Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırlarında Türkmen kütellerinin toplandığı ve bu kütellerin akın ve gazâ faaliyetlerinde bulunduğu birçok " Uç " bölgesi oluşmuştur. Uçlarda toplanan bu Türkmenler devrin kaynaklarında " Etrâk-i Uç " (Uç Türkleri) veya " Türkmenü'l - Uç " (Uç Türkmenleri) adıyla anılmıştır¹.

Daha önce Emevî ve Abbasi Devletleri'nin Bizans Devleti ile daimî mücadeleleri neticesi olarak Bizans sınırlarında kurmuş oldukları özel sınır teşkilâtı gibi Türkiye Selçuklu Devleti de zaman zaman başlarına buyruk hareket eden ve devleti zor durumda bırakabilen bu Türkmen kütellerini 12. yy başlarında Uç Teşkilatı adı altında teşkilatlandırmıştır. Bu teşkilatla, uçlara

¹ Salim KOCA: Anadolu Türk Beylikleri Tarihi (Trabzon 2001) s.11

yerleştirilen bu geniş Türkmen kütellerinin ülkeye verebileceği zararın en aza indirilmesi, kontrol altında tutulabilmeleri, onlara yurt temin edilmesi, düşman tecavüzlerinden korunulması ve akıncı özellikleri dolayısıyla uçların hemen yanı başında bulunan ve henüz alınamamış olan Bizans topraklarının alınması ve Türkleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda zaman zaman (XII. ve XIII. yy içerisinde) Anadolu'ya gelen Türkmen kütelleri Türkiye Selçuklu Sultanları tarafından genellikle sınır boylarına yerleştirilerek, uçların sayısı ve nüfusu gittikçe arttırılmıştır. Böylelikle, hem Türkmenlerin ülkede karışıklık çıkarmaları önlenmiş, hem de devletin sınırlarını düşmana karşı daima koruyacak hazır bir kuvvet kazanılmıştır². Bizans ucunda yaşayan Uç Türkmenleri Bizans'a karşı yaptıkları başarılı savaşlar ile ünlerini her tarafa yaymışlardı. Öyle ki XII. yy'da Horasan'da Diyâr-ı Rum (Anadolu) denilince akla **Ankara-Konya** arasında yaşayan Türkmenler geliyordu³.

Uçlardaki teşkilât yapısına, uçların merkezî idâre ile olan münasebetlerine ve statülerine geçmeden önce uçlardaki Türkmenlerin yaşayış tarzlarına kısaca değinmemiz faydalı olacaktır.

1) Uçlarda Hayat

Uçlarda toplanan Türkmenler genellikle belirli bir boy düzeni içerisinde konar-göçer bir hayat yaşıyorlar ve büyük sürüler halinde hayvan besliyorlardı. Bu hayvan sürüleri arasında koyun ve keçi ilk sırayı almaktaydı. Bazı konar-göçerler tarafından küçük miktarda da olsa at, sığır ve deve sürüleri besleniyordu. Kışlık konaklarında ihtiyaçlarını karşılayacak kadar tarım da yapmakta olan Türkmenler, ayrıca halı, kilim ve kereste de üretip satmaktaydı. İhtiyaçları olan diğer ürünleri ve eşyaları da şehir pazarlarında kendi ürünleriyle değiş-tokuş yaparak temin ediyorlardı. Devlete ait olan vergi

² KOCA: s.12.

³ Faruk SÜMER: Oğuzlar: (İstanbul 1999) s. 158.

yükümlülüklerini de nakdî değil de aynî olarak, yani mallarının bir kısmını vermek suretiyle yerine getirmekteydiler⁴.

Uç Türkmenleri kışları, “ kışlak ” (kışın geçirildiği yer) yazları da “ yaylak ” / Yayla. (Yazın geçirildiği yer) adı verilen yerlerde geçiriyorlardı. Kışlaklarını genellikle vadi yatakları, dere ve orman kenarları gibi karı az tutan, soğuktan ve tipiden korunaklı yerlerden, yaylalarını da en az 1500 metre yükseklikte, dağların kuzey yamaçlarındaki serin bölgelerden seçiyorlardı. Onlar zamanla kışlık konaklarında sabit konutlar yaparak bu yerlerde kendi köylerini kurmuşlar, bu köyler de genelde kurucu beylerin adlarıyla anılmıştır⁵.

Uç Türkmenleri “ Alaçık ” adı verilen, göçebenin canlı ve hareketli hayat tarzına uygun, soğuğa, yağmura, tipiye ve sıcağa son derece dayanıklı olan çadırlarda yaşıyorlardı. Kütlenin tamamına yakın kısmı atlı ve silahlıydı. Her Türkmen bir savaşçıydı. Savaşa ve beklenmeyen durumlara karşı her an hazır durumdaydı⁶.

Türkmen kütleleri hiçbir zaman belirli sınırlar içersinde kalmıyorlardı. Sürülerine yeni otlaklar bulabilmek ve daha iyi ekonomik imkanlara sahip olabilmek için sık sık sınırları aşıyorlar ve bazen yağmalı akınlarda bulunuyorlardı⁷. Bu akınların sonucunda da çok sayıda ganimet ve esirle geri dönüyorlardı. Elde ettikleri esirleri de tacirlere satıyorlardı⁸. Türk “ Alp-Erenleri ” ve “ İslâm Sûfileri ” (abdal - baba) tarafından yeniden canlandırılan gazâ ve akın ruhu ile Türkmenlerin ganimet elde etme arzusu, bu faaliyetleri devamlı hâle getiriyordu⁹.

⁴ Salim Koca: “ Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika ” Erdem Dergisi 8/23 (1996) s. 472, 480 - Sümer: a.g.e. s. 182

⁵ Koca: Anad... s. 13.

⁶ Koca: a.g.e. s. 13.

⁷ Koca: a.g.e. s. 12. Paul Wittek: Menteşe Beyliği çev. O.Ş.Gökyay (Ankara 1999) s.2.

⁸ Faruk Sümer: s. 182.

⁹ Koca: a.g.e. s.12.

2) Uç Teşkilatı

Uç Türkmenleri, Orta Asya'dan getirdikleri boy teşkilâtını bütünüyle koruyorlardı. Her boyun başında birer " boy beyi " bulunuyordu. Boy beyleri herhangi bir şekilde kuvvet kazanarak etrafına muhtelif küçük aşiretler toplamış olan bazı aşiret reislerine bağlı idiler. Bu aşiret reislerine merkezî idarece " Uç Beyi " unvânı verilirdi. Bu uç beyleri de yine merkezî idarenin temsilcisi olan bir veya birkaç büyük " Uç Emîri "ne¹⁰ (Uç Beylerbeyi) bağlı idilerse de tamamen serbest hareket ediyorlardı.

Uç Beyleri, genellikle Bizanslılar, Haçlılar, İznik Rumları, Trabzon Rumları ve Ermeniler gibi Selçuklulara komşu devletler ve topluluklar üzerine devamlı akınlar düzenliyorlardı. Böylece onlar hem Selçuklu sınırlarını koruyorlar hem Selçuklu ordularına kılavuzluk ediyorlar daha da önemlisi Selçuklu ordularının yolları üzerindeki engelleri kaldırarak fetihlere uygun zemin hazırlıyorlardı. Örneğin; Sultan I. İzzeddin Keykâvûs'un Sinop Seferi'nden önce " Kuzey Uç Beyleri " nin bir baskın hareketi sonucu Trabzon Rum Kralı Kyr Alexios'u ele geçirmeleri Sinop'un fethini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır¹¹.

Anadolu'da ilk Uç teşkilâtı, Türkmen Beylerinden Dânişmend Taylu'nun oğlu Gümüş-tekın Ahmed Gâzî tarafından Sivas şehrinde kurulmuştur¹². Bu teşkilat, Gümüş-tekın Ahmet Gazi'nin Kızılırmak ve Yeşilirmak havzasında yaptığı geniş fetihlerle Tokat, Niksar, Turhal Çorum, Amasya ve Malatya gibi şehirleri de içine alarak, bir hayli genişlemiştir¹³.

¹⁰ KÖPRÜLÜ: Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu (Ankara 1972) s. 132.

¹¹ KOCA:a.g.e. s.14.

¹² KOCA:a.g.e.s.14. Sivas, Gümüştegin Ahmed Gazi tarafından 1071 yılında fethedilmiştir. TURAN: a.g.e. s. 133.

¹³ KOCA: a.g.e. s.15. - TURAN: a.g.e. s.132-146.

Gümüş-tekin Ahmed Gâzî, kuzeyde Trabzon Rumları, güneyde de Ermeniler ve Haçlılarla devamlı mücadele ederek Anadolu'nun fethinde Türk vatani haline gelmesinde başlıca rol oynamıştır¹⁴.

Dânişmendli Beyleri, uç teşkilâtlarını sonuna kadar korumuşlar; gazâ ve akın faaliyetlerine de büyük bir gayretle devam etmişlerdir. Türkiye Selçuklu Sultanı II.Kılıçarslan, Dânişmendlilerin Sivas şubesine son verince (1175) Yağı-basan oğullarından Bedreddin Yusuf, Zahireddin İli, ve Muzafferüddin Mahmud kardeşleri batı uçlarına sevk ederek, onların gazâ ve akın faaliyetlerindeki tecrübelerinden yararlanmak istemiştir. Fakat Dânişmendli Beyleri, gazâ ve akın faaliyetlerinde kendi bölgelerinde gösterdikleri başarıyı, batı uçlarında gösterememişlerdir. Daha doğrusu onlar, bir süre sonra Selçuklu Sultanlarının taht kavgalarına karışmışlar ve bu yüzden bölgeden ayrılarak, merkezî idarede görev almışlardır¹⁵. Örneğin I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkışında (1205) oldukça etkili olmuşlar bu hizmetlerine karşılık da mühim mevkilere getirilmişlerdir. Bunlardan Zahireddin İli'nin Pervâneçilik makamına getirildiği bilinmektedir¹⁶.

Anadolu'da en geniş ve en büyük uç teşkilâtı Türkiye Selçuklu Devleti tarafından kurulmuştur. Bizans sınırında teşekkül eden uçlar " Batı Uçları " Trabzon Rumları sınırında teşekkül eden uçlar " Kuzey Uçları ", Ermeni sınırında teşekkül eden uçlar da " Güney Uçları " adını almıştır¹⁷.

Kastamonu'dan Samsun'a kadar olan Karadeniz bölgesinde " kuzey uçları " oluşmuştur. Bu bölgeye Oğuzların Çepni boyuna mensup bir Türkmen kütlesi gelip yerleşmiş ve kısa sürede doğuya doğru yayılarak Trabzon'a kadar olan bütün Karadeniz bölgesini kaplamışlardır. Çepniler, Selçuklu

¹⁴ KOCA: a.g.e. s. 15.

¹⁵ KOCA: s. a.g.e. s. 15.

¹⁶ İbn-i BİBİ: a.g.e. s. 134.

¹⁷ KOCA: s. 15.

topraklarını Rum saldırılarına karşı başarıyla korudukları gibi devamlı Trabzon Rum Devleti aleyhine de genişlemişlerdir¹⁸.

Niğde, Ereğli, Ermenek, Karaman (Larende) Antalya, Isparta, Maraş, Malatya, Ayntab, (Gaziantep) ve Antakya taraflarında da Ermenilere karşı “ Güney Uçları ” kurulmuştur¹⁹.

Batı Uçları ise Bizans sınırında Kastamonu’dan başlayarak Ankara, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Isparta ve Denizli ‘yi içine alan ve Antalya’ya kadar uzanan bir yay şeklinde uzanıyordu.

Bunlardan Batı Uçları, eski Türk devletlerinin yapısındaki ikili sisteme uygun şekilde “ sağ ve sol ” olmak üzere iki “ kol ” halinde kurulmuştur. “ sağ kol ” un merkezi Kastamonu, “sol kol”un merkezi ise **Ankara**’dır. Sağ kolun başında “ Sağ kol uç beylerbeyi ”, sol kolun başında da “ sol kol uç beylerbeyi ” bulunmakta idi²⁰.

3) Uçların Merkezî İdare İle Olan Münasebetleri ve Statüleri

Uç topraklarının gerçek sahipleri Uç Beyleri ve Beylerbeyleri olmasına rağmen, bu sahalarda siyâsî hükümler hakkı hukuken Türkiye Selçuklu Sultanlarına aitti. Uçlardaki şehirlerin kadısını merkezî iktidar tayin etmekteydi. Bu bölgelerde kullanılan paralar ise, yine Türkiye Selçuklu Sultanlarının adına basılmaktaydı. Camilerde okunan hutbelerde de, Türkiye Selçuklu Sultanlarının adı zikredilmekteydi. Uç Beylerbeyleri, Türkiye Selçuklu Sultanlarından aldıkları izinle zaman zaman yeni yerler fethetmek suretiyle topraklarını ve hakimiyet sahalarını genişletebilmekteydiler²¹. Bununla Uç Beyleri ve Beylerbeyleri, sefer ve savaş zamanlarında

¹⁸ SÜMER: a.g.e. s. 185. - KOCA: a.g.e. s. 18-19.

¹⁹ KOCA: a.g.e.s. 19.

²⁰ KOCA: a.g.e. s. 19-20.

²¹ KOCA: a.g.e. s.16.

emirlerindeki kuvvetlerle Selçuklu merkezî ordusuna katılarak, Türkiye Selçuklu Devleti'ne karşı görev ve yükümlülüklerini yerine getirmekteydiler²². Fakat, uç beyleri hakkında şunu da ifade etmemiz gerekir : uç beyleri şeklen Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbî olmakla beraber, fırsat buldukça, onu dinlemekten ve müstakil hareketlerde bulunmaktan geri durmuyorlar, vergilerini ekseriya fi'li tehditler altında veriyorlardı. Şehzadeler arasındaki taht kavgalarında onlardan birinin tarafını tutuyorlar, iç karışıklıkların artmasına sebebiyet veriyorlardı. Âsîler, uç beylerinin yanında sığınacakları bir yer buldukları gibi her isyan hareketi de uç aşîretleri tarafından mutlaka yardım görüyordu. Merkezî idarenin zaafı karşısında ülke içersindeki zengin Türk tacirlerinin kervanları da bunlar tarafından çapullara maruz kalıyordu. Uç beylerinin bu şekildeki hareketleri Anadolu'da Moğol hâkimiyeti döneminde de Moğollara karşı devam etmiştir²³.

4) XIII. Yüzyıl'da Batı Uçları

XIII.yy'ın başlarında batı uçlarındaki sağ kolun başında beylerbeyi (Melîkü'l - Ümera) olarak Hüsâmeddin Çoban, sol kolun başında da **Seyfeddin Kızıl** bulunuyordu. Bunlardan Hüsameddin Çoban " sağ kol "un merkezi olan Kastamonu'da, **Seyfeddin Kızıl** da " sol kol "un merkezi olan **Ankara'da** oturuyorlardı. Bu sırada Kastamonu ve **Ankara** çevresi Türkmenlerin en yoğun şekilde toplanmış oldukları yörelerin başında geliyordu²⁴.

" Sağ Kol Uç. Beylerbeyliği " Hüsameddin Çoban'dan sonra oğullarına intikal etmiştir. Fakat " Sol Kol Uç Beylerbeyliği " Seyfeddin Kızıl Bey'den sonra kendi oğullarına değil, Selçuklu vezîri Fahreddin Ali'nin (Sahib Ata) oğullarına geçmiştir. Böylece Seyfeddin Kızıl'dan sonra " sol kol "un merkezi

²² KOCA: a.g.e. s. 16. - İbn-i Bîbî: a.g.e. 204-257.

²³ KÖPRÜLÜ: a.g.e. s.13.

²⁴ KOCA: a.g.e. s.16.

Ankara'dan Afyonkarahisar'a nakledilmiştir. Germiyanogulları ile birlikte de “ sol kol ”un merkezi Kütahya olmuştur²⁵.

XIII. yy'da Batı uçlarının sol kolu, Ankara'dan Göller bölgesine, Eskişehir ve Afyonkarahisar'dan da Denizli ve Uluborlu'ya kadar uzanan geniş bir sahayı kaplamaktaydı. Afyonkarahisar ve Kütahya şehirleri de batı uçlarının merkezi olarak, bütün bu geniş sahayı kontrol edebilecek bir konumda idi²⁶.

Türkiye Selçukluları Devleti'nin en büyük ve en muktedir hükümdarı olan Alâeddin Keykûbâd, devletin gücünü doruk noktasına çıkararak bütün Uç beyleri üzerinde tam bir otorite ve hâkimiyet kurmuş idi. Fakat Alâeddin Keykûbâd'ın ölümünden sonra (1237) yerini alan oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve onun oğulları bu kuvvetli durumu koruyamamışlardır²⁷. 1240 yılında Anadolu'da çıkan Baba İshak ayaklanması devlet ile uçlar arasındaki ayrılığı büsbütün derinleştirdi. 1243 yılında Moğollara karşı yapılan Köseadağ Savaşı'nda bozguna uğranılması da Türkiye Selçuklu Devleti açısından yeni bir dönemin başlangıcını ortaya koydu. Aralarında şiddetli taht kavgaları yapan Selçuklu Sultanları git gide otoritelerini kaybettiler ve doğrudan doğruya Moğol/İlhanlı Devleti'ne vergi vermeğe mecbur bir tâbi haline geldiler. İlhanlılar'ın Anadolu'ya gönderdikleri ordu kumandanları bile Selçuklu Sultanlarından daha çok nüfuza sahip bulunuyorlardı²⁸.

XIII. yy'ın ikinci yarısında Anadolu'da Moğol istilası ve zulmü tüm şiddetini hissettiriyordu. Bu dönemde Batı uçlarındaki durum şu idi: Moğol istilası önünden Anadolu'ya kaçan Türkmen kütelleri daha önce Anadolu'ya gelen Türkmen kütelleri gibi kendilerine büyük hareket serbestliği ve emniyet imkânı sağlayan Batı uçlarına gelerek burada toplandılar.. Fakat çok kalabalık olan bu Türkmen kütellerinin geçimi için batı uçları kâfi

²⁵ Bu durum Osmanlı Döneminde de aynı şekilde olmuştur. Osmanlı Devleti'nde Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezi önce Ankara iken, daha sonra bu merkez Kütahya şehrine nakledilmiştir. KOCA: a.g.e. s. 16 not. 20.

²⁶ KOCA: a.g.e. s. 17.

²⁷ KOCA: a.g.e. s.20.

²⁸ Yaşar YÜCEL: Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar (Ankara 1991) s. 2.

gelmemeğe ydi. Bu yüzden Türkmenler, Batı Anadolu'da Bizans'a ait olan topraklara gittikçe yayılmaya başladılar. Nitekim Bizans Devleti'nin bu dönemde Anadolu'daki topraklarını koruyacak ne askerî ne de malî imkanları vardı. Özellikle sınırları koruyan "Akritoi" birlikleri ücretlerini alamadıkları için çoktan çekip gitmişlerdi²⁹.

XIII. Yy'ın ikinci yarısı içinde Batı uçlarından özellikle Denizli ve çevresinde Türkmen Beyi Mehmed Gazi ve arkadaşları, Afyonkarahisar çevresinde de Sâhib Ata oğulları faaliyet göstermişlerdir. Sahib Ata oğullarından sonra batı uçları Malatya bölgesinden Kütahya çevresine gelmiş olan Germiyanoğulları'nın eline geçmiştir³⁰.

Batı uçlarındaki en büyük fetih faaliyeti Germiyanoğulları tarafından gerçekleştirilmiştir. Germiyanoğulları, emirlerindeki Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Karesioğulları ve Menteşeoğulları vasıtasıyla Ege ve Marmara bölgesinin tamamını, Akdeniz bölgesinin de bir kısmını denizlere kadar açarak, Batı Anadolu'nun fethini ve Türkleşmesini büyük ölçüde tamamlamışlardır. Bizans'ın elinde ise, sadece İznik, İzmit, Bursa, Sardes, Alaşehir, Manisa gibi müstahkem yerler ile Karadeniz Ereğlisi, Foça ve İzmir gibi liman şehirleri kalmıştır. Üstelik bu şehirlerin de, Bizans ile karadan hiçbir bağlantısı kalmamıştır³¹.

Ankara'nın da 1300 yıllarında Germiyanoğulları'nın idaresinde olduğu bilinmektedir³². Fakat Germiyanoğullarının ismen Türkiye Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubad'a (1298 – 1302) tâbi oldukları anlaşılmaktadır ki bu dönemde Ankara'dan Kırşehir'e kadar uzanan bölgeye Yakub-İli deniyordu³³.

²⁹ KOCA: a.g.e. s. 17.

³⁰ KOCA: a.g.e. s. 74-75.

³¹ KOCA: a.g.e. s. 18. - WITTEK: a.g.e. s. 18-19.

³² WITTEK: a.g.e. s. 18-19.

³³ ÖZAYDIN: "Ank..." s. 204. - WITTEK: a.g.e. s. 18-19.

Netice itibariyle batı uçları, 1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya akın akın gelmekte olan Türkmen kütlelerinin Anadolu'nun batısında yerleş/tiril/meleri sonucu oluşmuştur. Ankara'nın ilk defa bir uç merkezi olarak görülmesi II.Kılıçarslan döneminde olmuştur diyebiliriz. Çünkü, II.Kılıçarslan Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkentini İznik'ten Konya'ya almış vefatına yakın bir zaman da ülkeyi 11 oğlu arasında paylaşmıştır. Bu paylaştırmada Ankara, Muhiddin Mes'ud'a verilmişti. Melik Mes'ud da bölgedeki hakimiyetini Ankara merkezli olmak üzere Kastamonu, Çankırı ve Eskişehir dolaylarında yerleştirmiştir. Bu bize Ankara'nın ülkenin batı ucunda Bizans'a karşı yapılacak mücadelelerde bir merkez üssü konumunda olduğunu göstermektedir. Muhiddin Mes'ud'un ölümünden sonra da batı uçları, Ankara'nın idaresinde ve kontrolünde kalmaya devam etmiştir (Seyfeddin Kızıl'dan sonra Fahreddin Ali'nin (Sâhib Ata) oğullarına geçene kadar Afyonkarahisar).

B-) SOL KOL BEYLERBEYİ MERKEZİ OLARAK ANKARA

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Bizans sınırlarında teşekkül etmiş olan Batı Uçları, daha önce de belirttiğimiz gibi kuzey ve güney uçlarında görülmeyen bir şekilde teşkilatlanmıştır. Bu teşkilatlanma biçimi tıpkı eski Türk devlet yapısında olduğu gibi " İkili Sisteme " uygun bir teşkilatlanmadır. Yani, Batı Uçları, " Sağ ve Sol " kol olmak üzere iki " kol " halinde kurulmuştur. Bunlardan " sağ kol "un merkezi Kastamonu, " sol kol "un (Antalya, Isparta, Denizli, Kütahya, Eskişehir) merkezi ise **Ankara**'dır. Sağ kolun başında " Sağ kol uç beylerbeyi ", sol kolun başında da " sol kol uç beylerbeyi " unvanıyla anılan birer bey bulunmakta idi³⁴.

XIII. yüzyıl'ın başlarında batı uçlarındaki sol kolun başında beylerbeyi olarak bulunan **Seyfeddin Kızıl** " sol kol " un merkezi olan Ankara'da

³⁴ KOCA: s. 15-16.

oturuyordu. Seyfeddin Kızıl, I. İzzeddin Keykâvus'un, kardeşi I. Alâeddin Keykûbâd'ı Ankara'da kuşattığı zaman Keykâvûs'un hizmetinde bulunmuş ve ona yardım etmiştir. İzzeddin Keykâvûs Alâeddin Keykûbâd'ın barış çağrısını, Uç Beylerinden Hüsameddin Çoban ve Seyfeddin Kızıl³⁵, komutan Seyfeddin Ayaba ve Pervâne Celaleddin Kayser ile yaptığı görüşme neticesi kabul etmiştir³⁶. Bu da bize Seyfeddin Kızıl'ın bu dönemde devlet yönetiminde ne kadar güvenilir ve önemli bir şahsiyet olduğunu göstermektedir. Nitekim I. İzzeddin Keykâvûs'tan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçen ve Türkiye Selçuklu Devleti'ne tarihinin en parlak dönemini yaşatmış olan kudretli Sultan, Alaaddin Keykûbâd da Konya'da tahta oturduktan sonra (1220) Seyfeddin Kızıl'ı yerinde bırakmış, onu iltifâtına mazhar kılmıştır. Bakınız bu olay İbn-i Bîbî tarafından şu veciz ifadelerle anlatılmıştır: “ O arada kıdemli emirlerin büyüklerinden ve serverlerin ileri gelenlerinden olan Emîr-i Çoban Melikü'l-Ümera Hüsameddin ile Emîr-i Kızıl Melikü'l-Ümera Seyfeddin, burada sayılması uzun zaman alacak ve bıkkınlık verecek olan dinar, dirhem ve kölelerden oluşan hediyeler getirdiler. Bu hediyeler hüsn-ü kabul gördü ve padişahın gönlünü hoş etti. Onların her biri, padişahla görüşüp konuşma şerefinden başka önemli makam ve mevkilere kavuştu. Eğlencede (bezm), sofrada ve müsabaka alanında padişahın yanında bulundu; akıllarından geçen her şeyi elde etti ve menşurları yenilendi; makam ve rütbeleri yükseldi; itibarları artmış olarak geri döndü.”³⁷

Melikü'l- Ümera Seyfeddin Kızıl, Alâeddin Keykûbâd zamanında Ankara'ya “ Vali - Ordu Komutanı ” olarak tayin edilmiş daha sonra da “ Sol Kol Uç Beylerbeyi ” olmuş, asker ve komutan olarak Selçuklu tarihinde önemli roller oynamıştır³⁸.

³⁵ Muhasaraya katılmış olan Seyfeddin Kızıl Beg'in adı Ankara'da cami ve mahallesi ile bugüne değin gelmiştir.

³⁶ İBN-İ BÎBÎ: a.g.e. s. 259.

³⁷ İBN-İ BÎBÎ: a.g.e. s. 238.

³⁸ Mehmet Ali HACIGÖKMEN: “Ankara'da Ahi Hakimiyeti (1330-1361)” Türkler c. 6, s. 830.

Yazıcızâde Ali, İbn-i Bîbî tercümesinde Alâeddin Keykûbâd döneminden bahsederken Alâeddin Keykubad tarafından “ sol kol beylerbeyliği ” ne getirilen beyin yani Seyfeddin Kızıl Bey'in Oğuzların Bayındır ve Çavuldur boylarının beyi olduğunu belirtir³⁹.

Bu bilginin doğruluğu kesin olarak teyit edilememekle birlikte bu bilgiye göre Seyfeddin Kızıl'ın Oğuzlar'ın Bayındır veya Çavuldur boyuna mensup olduğu ve bu dönemde Ankara'da yaşamış olan Türkmenlerin de çoğunlukla bu boylara mensup oldukları söylenebilir.

Alâeddin Keykûbâd döneminde merkezî otoritenin tam anlamıyla sağlanmasıyla uç beyleri üzerinde de tam bir otorite ve hakimiyet sağlanmıştır.

Daha önce belirttiğimiz gibi “ Sağ kol Beylerbeyi ” Hüsameddin Çoban'dan sonra onun oğulları bölgede hakimiyetlerini devam ettirerek kendi beyliklerini oluşturmuşlardır. (Çobanoğulları Beyliği) Sol Kol Beylerbeyliği ise Seyfeddin Kızıl'ın ölümünden sonra kendi oğullarına kalmamış, Selçuklu Vezîri Fahreddîn Ali'nin (Sâhib Ata) oğullarına geçmiştir⁴⁰. Böylece Seyfeddin Kızıl'dan sonra “ sol kol ” un merkezi **Ankara**'dan Afyonkarahisar'a nakledilmiştir. Germiyanoğulları ile birlikte de “ sol kol ” un merkezi Kütahya olmuştur⁴¹.

XIII. yy'da Batı Uçları'nın sol kolu, Ankara'dan Göller bölgesine, Eskişehir ve Afyonkarahisar'dan da Denizli ve Uluborlu'ya kadar uzanan geniş bir sahayı kaplamaktaydı. Afyonkarahisar ve Kütahya şehirleri de, batı uçlarının merkezi olarak, bütün bu geniş sahayı kontrol edebilecek bir konumda idi⁴².

³⁹ TURAN: a.g.e. s. 329. not.8.

⁴⁰ AKSARÂYI: a.g.e. s. 56. KOCA: a.g.e. s. 17

⁴¹ Bu değişiklik, Osmanlı devrinde de aynı şekilde olmuştur. Osmanlı Devleti'nde Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezi önce Ankara iken, daha sonra bu merkez Kütahya şehrine nakledilmiştir. KOCA: a.g.e. s. 17. not. 20.

⁴² KOCA: a.g.e. s. 17.

Melik Muhiddin Mes'ud ve Alâeddin Keykûbâd zamanında Ankara ve çevresine Türkmen nüfus yerleştirilerek burası şenlendirilmiştir. XIII. yy'ın başında Ankara'da Hıristiyan nüfus azalmaya başlamıştı. Ankara'da diğer bazı uç şehirlerinde olduğu gibi nüfus artışını sağlayanlar, Hıristiyanlar değil Türkler olmuştu⁴³. XIII. yy'ın başlarında Ankara merkezi kale dışına taşmıştı Kale sakinlerinin çoğunluğu Hıristiyan olmalıdır (Ermeni ve Rum) bu Osmanlı döneminde de (1589 - 1598) böyle olmuştur⁴⁴.

Ankara'da Alâeddin Camii'nin bulunduğu Ankara iç kalesinin dışındaki alanda muhtemelen gayrimüslimler kalıyordu⁴⁵. İç kalede camii ve saray vardı. Cami minber kitabesine göre burada yer alan ilk cami 574 hicrî / 1178 tarihlidir. Bu da Muhiddin Mes'ud'un Ankara'da meliklik yaptığı döneme tekabül etmektedir. Saray ise Alâeddin Keykûbâd döneminden daha eskiye gider. Nitekim I. Alâeddin Keykûbâd'ın abisi I. İzzeddin Keykâvûs'a teslim olacağı zaman, saraydan indirilip, bir içdişin evine nakledildiğini daha önce belirtmiştik⁴⁶.

Ankara, kale dibinden (Tahte'l-Kale) bugünkü istasyona doğru giden eğimli bir arazi üzerinde yer almıştır. Kale çevresine *yukarı yüz*, bugünkü Anafartalar Caddesi'nin altında kalan ve Hacı Bayram Camii'nden Karacabey Külliyesi'ne kadar uzanan kısmına *Aşağı Yüz* denildiğini biliyoruz. Aşağı yüz ve Yukarı Yüz iken bu yerlere XIII. yy'ın ortalarında birer mescit yapılmıştı. Bunlardan biri Seyfeddin Kızıl tarafından yaptırılan mescit idi. Bu mescit Ulus'ta şimdiki Ziraat Bankası'nın yerinde idi. Ayrıca burada medrese ve Kızıl Bey'in türbesi de bulunmaktaydı⁴⁷. yukarı yüz denilen kısımda ise şimdiki adı Ahi Şerafeddin (Arslanhane) olan bir cami vardı. Bu caminin dış tarafında, duvarda, yazısı XIII. Yy'ın başlarına ait bir karakter gösteren kitabe bulunmaktadır. Bu kitabede ismi şimdiye kadar yanlış okunan Emîr Seyfeddin

⁴³ HACIGÖKMEN: a.g.m. s. 830.

⁴⁴ O.ERGENÇ: *XVI. yy'da Ankara ve Konya*, (Ankara, 1995) s. 56.

⁴⁵ Tuncer BAYKARA: *Türkiye Selçukluları Devri'nde Konya*, (Konya, 1998) s. 30.

⁴⁶ İbn-i BİBİ: a.g.e. s. 159.

⁴⁷ HACIGÖKMEN: a.g.m. s. 830.

ismi görülmektedir. (Şerafeddin şeklinde yanlış okuyuşun sebebi caminin Şerafeddin Camii ismi ile anılmasıdır.)

Esas itibariyle camiin 1289 senesinden daha eski bir tarihe ait olabileceği düşünülebilir. Tarihçiler Emîr Seyfeddin hakkında bir şey söylememektedir. Ancak bu Emîr Seyfeddin'in I. Alâeddin Keykûbâd'ın ağabeyi İzzeddin Keykâvûs'a Ankara kalesi'nde teslim olacağı zaman, onu teslim alan Çaşnigir Seyfeddin Ayaba veya Melikü'l-Ümera Seyfeddin Kızıl ile ilgili olması gerekir. Bu cami daha sonra Ahi Şerafeddin'in babası Ahi Hüsameddin ve amcası Ahi Hasaneddin tarafından tamir edilmiştir. Daha sonra XIII. yüzyıl'ın sonunda (1287) Ahi olduğu düşünülen Serraç Sinan adlı birisi buraya bir mescit daha yaptırmıştır. XIII. yüzyıl'da şehir dışına yapılan bu dinî yapılar nüfusu buraya çekerek, kalabalık mahallelerin oluşmasını sağlamıştır. Bütün bunlar, Ankara'da XIII. yüzyıl'ın başında Türkmen nüfus yoğunluğunun sağlandığını gösterir⁴⁸.

XII. yüzyıl'da İstanbul - Konya - Tebriz arasında büyük bir ticaret yolu işliyordu. Fakat özellikle Türkler, Bizanslılar ve Haçlılar arasındaki savaşlar ticaret yollarının güvenliğini ortadan kaldırmış ve ticareti engellemişti. Bu durum yüzyılın sonuna kadar sürdü. Türkiye Selçuklu Devleti, Anadolu'da siyasî birliği kurduktan sonra Anadolu'da sağlanan güven ortamı ve izlenen ekonomik politikalar Anadolu'da transit ticaretin oldukça gelişmesini sağladı. Ana ticaret yolları üzerinde büyük kervansaraylar ve hanlar yapılarak konaklama olanakları artırıldı⁴⁹. XII. yüzyıl Anadolu ticaretinde bu gelişmeler olurken Ankara, bu gelişmelerin ve birinci dereceden ticaret yollarının dışında kaldı. Bu durum Ankara'nın diğer büyük Anadolu şehirleri gibi gelişmesini engelledi.

Transit ticaret nedeniyle özellikle ana yolların üzerinde bulunan Konya, Kayseri, Sivas gibi şehirlerin bu dönemde büyük bir gelişme göstermesine

⁴⁸ HACIGÖKMEN: a.g.m. s. 831.

⁴⁹ Sevgi AKTÜRE: " 16. Yy Öncesi Ankara'sı Üzerine Bilinenler " s. 12.

karşılık 13. yüzyıl'da Ankara gibi ikinci derecede yolların üzerinde bulunan şehirlerde aynı derecede gelişme olmadı. Bunun en açık kanıtı 13. yüzyıl'da Ankara'ya yapılan daha çok cami ve mescit türündeki küçük ve gösterişsiz dinî yapılarla, örneğin Sivas'da yaptırılan Gök Medrese, Çifte Minare, Burûciye Medreseleri gibi çok sayıdaki büyük ve gösterişli yapının karşılaştırılmasıyla ortaya çıkacaktır⁵⁰. Yine Ankara'da günümüze Selçuklu döneminde yapılmış hiçbir medrese yapısı kalmamıştır. Konya, Kayseri, Sivas gibi şehirlerde bu tür yapılar sultanlar, vezirler, gibi üst kademe yöneticileri tarafından yaptırılmış olmasına rağmen Ankara'da aynı dönemde yaptırılan yapıların çoğunluğu yerli halktan kişilerin adını taşımaktadır⁵¹. Bu durum bize 13. yy'da birinci derece ticaret yolları üzerinde bulunmayan Ankara şehrinin bölgelerarası ticaret ile olan münasebetinin oldukça zayıf olduğunu, Sultanların ise Ankara'nın imarına fazla önem vermediklerini kanıtlıyor⁵².

Buna karşılık Selçuklu Sultanlarının bu dönemde Ankara şehrini önemli bir sınır şehri sayarak, surlarını güçlü halde tutmaya çaba sarf ettikleri görülür. Örneğin Alâeddin Keykubad kale surlarını onartmıştır⁵³. Bunu izleyen yaklaşık yüz yıl içinde taht kavgaları sonucu şehrin Selçuklu sultanları arasında sık sık el değiştirdiği ve uzun süre bir sınır şehri işlevi gördüğü dikkate alınırsa, bu dönemde şehrin Bizans döneminin sonlarındaki durumuna göre mekânsal yapısında bir faklılaşma olmadığı söylenebilir⁵⁴.

⁵⁰ AKTÜRE: a.g.m. s. 12. - Gönül ÖNEY: Ankara'da Türk Devri Dinî ve Sosyal Yapıları, (Ankara, 1971) s. 131.

⁵¹ Örneğin Ahi Şerafeddin Camii ve Sarraç. Sinan Mescidi.

⁵² AKTÜRE: a.g.m. s. 13.

⁵³ E. B. ŞAPOLYO: "Ankara Kalesi" Ankara Belediye Dergisi sayı 18 (Ankara, 1958) s. 22.

⁵⁴ AKTÜRE: a.g.m. s. 13.

IV. BÖLÜM

MOĞOL-İLHANLI HAKİMİYETİ DÖNEMİNDE ANKARA

Türkiye Selçuklu Devleti'ne en parlak dönemini yaşatmış olan Sultan I. Alâeddin Keykûbâd'ın (1220 -1237) tahta çıktığı sırada Moğol istilâsı¹ Asya'yı ve Doğu Avrupa'yı perişan ediyordu. Sultan, Moğolların Anadolu'ya da gelebileceklerini düşünerek bazı tedbirler aldı, hudud kalelerini ve ayrıca Konya, Kayseri ve Sivas gibi şehirlerin surlarını yeniden inşa ettirdi². O, saltanatı boyunca Moğollarla barış halinde kalmayı düşünmüştür. Nitekim Moğol Büyük Kağanı Ögedey Han, 1236 yılında gönderdiği elçiyle Sultan Alâeddin Keykûbâd'a kendi cihan hakimiyetlerini kabul etmesi suretiyle onunla barış içinde yaşamak istediğini bildirmiş Sultan da onun bu teklifini kabul ederek Ögedey Han'a hediyeler gönderilmesini emretmiştir³.

Ankara, Sultan Keykûbâd'ın saltanatının son dönemlerinde Tâceddin Pervâne'ye ikta edilmiştir (1235)⁴.

Uç beyleri üzerinde tam bir hakimiyet sağlamış olan Alâeddin Keykûbâd'ın vefatından sonra yerine en büyük oğlu II.Gıyaseddin Keyhüsrev (1237 - 1246) hükümdar oldu. Gıyaseddin Keyhüsrev ve oğulları uçlar üzerindeki hakimiyeti koruyamadılar. Bu dönemde Türkiye Selçuklu Devleti'ni temelinden sarsacak olan olaylar gerçekleşti. 1240 yılında Anadolu'da *Babailer (Baba İshak) İsyânı*⁵ denilen büyük bir isyan çıktı. Bu isyan zor da olsa bastırıldı fakat bu isyanla birlikte Selçuklu ordusunun ve devlet

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet TEMİR: "Moğol (veya Türk-Moğol) Hanlığı" Türkler c. 8 (Ankara 2002). s. 256-253. - SÜMER: "Anadolu'da Moğollar" Selçuklu Araştırmaları Dergisi, c. I (Ankara, 1969) s. 1-14.

² MERÇİL: a.g.e. s. 140.

³ MERÇİL: a.g.e. s. 147.

⁴ Özaydın: a.g.m. s. 204.- TURAN: a.g.e. s. 409.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yaşar OCAK: Babailer İsyanı: (İstanbul, 1996).

otoritesinin zaafiyeti ortaya çıkınca Anadolu'ya saldırmak için fırsat kollayan Moğollar harekete geçtiler. 1241 yılında Anadolu sınırlarında dolaşan Moğol ordusunun başına tayin edilen Baycu Noyan, 1242 yılında Selçuklu ülkesine girerek Erzurum'u işgal ve tahrip etti. Bundan sonra Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu batıya doğru ilerlemeye devam etti. II. Gıyaseddin Keyhüsrev komutasındaki Selçuklu ordusu, Sivas'ın 80 km. doğusundaki Köseadağ denilen mevki de hazırlıklarını tamamlamış Moğol ordusunu bekliyordu. Neticede Köseadağ ve çevresinde yapılan savaşta Moğollar kazandı (1243). Gıyaseddin Keyhüsrev, Ankara Kalesi'ne sığındı. Bu büyük bozgun Türkiye Selçuklu Devleti'ni bir daha kurtulmamak üzere Moğol hakimiyeti altına sokmuştur. Bundan sonra bütün devlet otoritesi ve yetkisi, Moğolların emrinde bir ajan gibi çalışan Fars kökenli Selçuklu devlet adamlarının eline geçmiştir. Çoğunluğu çocuk yaşta ve yetersiz olan Türkiye Selçuklu Sultanları da, Moğol ve Fars kökenli devler adamlarının kuvvetli şahsiyetlerinin gölgesinde kalarak, pasif ve sembolik bir duruma düşmüşlerdir. Moğollar bununla da kalmayarak Anadolu'nun servet kaynaklarını sonuna kadar sömürmüşler halkı ağır vergiler altında ezmişlerdir⁶.

Anadolu Moğol nüfuzu altına girdiği sıralarda Karamanoğlu Mehmed Bey, Selçuklu tahtı için hak iddia eden Alâeddin Siyavuş (Cimri) ile birlikte hareketle Ankara'dan itibaren, Batı Anadolu'yu ele geçirmişti. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Sâhib Fahreddin Ali ile birlikte, Mehmet Bey'in üzerine yürüyerek, O'nu mağlup etmiş, Ankara çevresi tekrar geri alınmıştı⁷.

Sultan II. Keyhüsrev'in vefatından sonra, yerine üç oğlundan büyüğü, II. İzzeddin Keykâvûs (1246 - 1249) geçmiştir. Öte yandan vezir Celâleddin Karatay'ın ölümünden sonra IV. Rükneddin Kılıçarslan (1262 - 1266)⁸,

⁶ KOCA: a.g.e. s. 20.

⁷ TURAN: a.g.e. 566-569. ÖZAYDIN: a.g.m. s. 204.

⁸ IV. Rükneddin Kılıçarslan 1249 – 1254 yılları arasında Türkiye Selçuklu Devleti'ni kardeşleri II.İzzeddin Keykâvûs ve II.Alaaddin Keykûbâd ile birlikte, 1254 - 1262 yılları arasında da yalnızca II. İzzeddin Kılıçarslan ile birlikte yönetmiştir

kendisine bağılı ümera ile birlikte Kayseri'ye giderek kendini Sultan ilân etti. Bu sırada vezir olan Kadı İzzeddin, kardeşlerin arasını bulamayınca devlet, resmen ikiye bölünmüş oldu. Buna göre Konya, Aksaray, Ankara ve Antalya gibi batı bölgeleri İzzeddin Keykâvûs'a verildi⁹.

Bu dönemde Selçuklu Sultanları her ne kadar görünürde hükümdarlıklarını muhafaza ediyorlarsa da, hakiki iktidar, mahalli reislerin elinde bulunuyor ve bunlar Moğol hükümdarlarından emir alıyorlardı. Ankara'da bu rolün, Ahi reislerine ve Kütahya'da saltanat süren Germiyan ailesine düşmesi mukadderdi¹⁰. Germiyan Beyi Yakub Bey'in Ankara'da Kızıl Bey camiine koydurmuş olduğu h.699 / 1299 tarihli kitabeden, İlhanlı hakimiyetinden önce, Ankara'nın Germiyan ailesinin idaresinde olduğunu, Yakub Bey'in de Ankara ve havalisinde emir bulunduğunu¹¹ anlıyoruz.

Ankara'nın İlhanlılar'ın¹² yönetimine en geç 1304 tarihinde geçmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarih ile 1343 arasında Arap ve Uygur harfleri ile İlhanlı hükümdarları adına basılmış paralar malûmdur¹³. İlhanlı hükümdarlarından Sultan Gazan Mahmud (1295 – 1304), Hüdabende Muhammed (1304 – 1316) ve Ebu Said Bahadır Han (1316 – 1335) kendi adlarına paralar bastırmışlardı¹⁴. Hisarın kapısında h. 729 / 1330 tarihli Farsça bir kitabe, vergilerin alınmasına dair tâlimatı ihtiva etmektedir¹⁵.

⁹ TURAN: a.g.e. s. 469.

¹⁰ DARKOT: a.g.e. s.442.

¹¹ UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri, (Ankara, 1988) s. 41. Ankara bu dönemde Germiyanogulları'nın hakimiyetinde olmasına rağmen Germiyanogulları da ismen Türkiye Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubad'a tabi idiler. ÖZAYDIN: Ank... s. 204. - WITTEK: Menteşe... s. 18-19.

¹² İlhanlılar, VII.- VIII Yüzyıllarda İran'da hüküm sürmüş olan Moğol hanedanının adıdır. Nadir DEVLET: "İlhanlılar" DGBİT c. 9 (İstanbul, 1992) s. 63. Ayrıca bkz. Abdülkadir YUVALI: "İlhanlılar" Türkler c. 8 (Ankara, 2002) s. 359 – 363.

¹³ Bu konuda bkz. Aydın AYHAN-Tuncer ŞENGÜN " Anadolu Beylikleri'nin ve Osmanlı Beyliği'nin İlhanlılar Adına Kestirdiği Sikkeler " XIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 4-8 Ekim 1999).

¹⁴ Ahmed TEVHİD: " Ankara'da Ahiler Hükümeti " T.O.E.M.cüz 19 (İstanbul. 1329) s. 1202. - Seyyah KANDEMİR: Ankara Vilayeti. (Ankara, 1932) s. 108 - Avram GALANTI: Ankara Tarihi. (İstanbul, 1950) s. 49. Galanti, İlhanlı Meliki Süleyman Han'ın da 1346'da para bastırıldığını kaydetmektedir.

¹⁵ Paul WITTEK: " Ankara'da Bir İlhanlı Kitabesi " Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, c.I.(İstanbul, 1931) s. 161 - 164.

Anadolu'yu geniş yetkilere sahip valilerle yöneten İlhanlılar'ın hakimiyeti, Ankara üzerinden Sivrihisar'a kadar uzanıyordu. Bu arada İlhanlı Valisi Şeyh Hasan Celayirî'nin İran'a giderken yerine vekil olarak Alâeddin Eratna'yı¹⁶ bırakmasıyla, Orta Anadolu'da Eratna hakimiyeti başlamıştır¹⁷. Onun hükümlerlik sahası, Konya ve Ankara'dan Erzurum'a kadar uzanıyordu. Eratna'nın zamanında 1343'e kadar Ankara'da İlhanlılar adına para basılmıştır. 1343'de Karanbük Ovası'nda Moğollar'a karşı kazandığı zaferle tam bağımsızlığını elde eden Eratna'nın, 1341'de de kendisine Sultan unvanını verdiği bilinmektedir.¹⁸ Öte yandan Azerbaycan'da hüküm süren Şeyh Hasanla müttefik olan Karamanoğlu'nun, 1343'de Ankara'yı işgal ettiği görülmektedir¹⁹.

¹⁶ Uygur Türklerinden olan ve halk arasında kendisine duyulan sevgi ve bağlılığın ifadesi olarak " Köse Peygamber " namıyla şöhret bulan Eratna, Orta Anadolu'da kendi adıyla anılan bir devlet kurmuştur.

¹⁷ UZUNÇARŞILI: a.g.e. s. 155-157. - KOCA: a.g.e. s.141.

¹⁸ Yaşar YÜCEL: Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II: (Ankara, 1991). s.10. - UZUNÇARŞILI: a.g.e. s. 156.

¹⁹ UZUNÇARŞILI: a.g.e. s. 156.

V. BÖLÜM

ANADOLU TÜRK BEYLİKLERİ DÖNEMİNDE ANKARA

Ankara'da Ahi Hakimiyeti'ne geçmeden önce Batı Uçlarındaki Türkmenlerin Türkiye Selçuklu Devleti ve Moğollarla olan münasebetlerine, Türkmenlerin uç bölgelerine göçüne ve Anadolu Türk Beylikleri'nin kuruluşuna kısaca değinmemiz faydalı olacaktır.

Anadolu'da, Moğol - İlhanlı hakimiyeti döneminde (1243 - 1335) Türkiye Selçuklu Sultanları'nın uç bölgelerde yaşayan Türkmenler üzerinde hiçbir hakimiyetleri kalmamıştı. Moğollar da Türkiye Selçuklu Sultanları gibi uç ve Türkmen beylerini itaatleri altına almak istemişlerdi. Daha doğrusu Moğollar, Anadolu'daki hakimiyetlerinin devamını Türkmenlerin tamamen imhasında görüyorlardı; fakat onlar bu düşüncelerini hiçbir zaman gerçekleştiremediler. Aksine uç ve Türkmen beylerini itaat altına alma hususunda büyük bir dirençle karşılaşmışlardır¹. Örneğin kendisine bağlı komutanları belli makamlara getiren IV. Rükneddin Kılıç Arslan (1262 - 1266), Moğol kuvvetleriyle beraber uç vilayetlerinde otoriteyi sağlamak için seferler düzenledi. Selçuklu hükümdarının bu tutumu karşısında Ankara, Aksaray, Çankırı, Kastamonu, Kırşehir ve Uç bölgelerde Türkmen ve Ahiler bu yeni tayinlere ve Selçuklu yönetimine karşı ayaklandılar. Ankara ve Çankırı'da Selçuklu yönetimine karşı çıkan ayaklanmada liderliği Ali Bahadır adında bir Bey yapmış ancak O'nun isyanı büyük bir şiddetle bastırılmıştır².

Bu isyanların en şiddetlisi, IV. Rükneddin tarafından Nureddin Caca'ya emirlik olarak verilen Kırşehir'de oldu. Ayaklanmayı çıkaranlar Nureddin Caca'nın kuvvetleri tarafından katliama tabi tutuldu³.

---

¹ KOCA: s. 21-22

² AKSARÂÿÎ: s. 56.

³ AKSARÂÿÎ: s.56.

Bütün bunların üstüne bir de Muineddin Süleyman Pervane'nin (1261 - 1278) ağır baskıları eklenince, Türkmen nüfus uç bölgelerine göç etmek zorunda kaldı. Şeyh Edebalı, Geyikli Baba ve Abdal Musa, Ahi ve Türkmen ileri gelenleri Kırşehir Ahi katliamından kurtularak, Uç bölgelere göçenlerden bazılarıdır⁴. Ünlü Ankara ahilerinden Ahi Şerafeddin'in babası Ahi Hüsameddin ve dedesi Seyyid Şemseddin Ahi Yusuf da bu dönemde Ankara bölgesine göçmüş olmalıdır⁵. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in babası Ertuğrul Gazi de oymağı ile birlikte Söğüd'e Ankara taraflarından gelmişti (1277 yılından az sonra olması muhtemeldir.)⁶.

Uç beyleri ve diğer Türkmen beyleri Selçuklu idaresi ile olan bağlarını keserek, buldukları bölgelerde kendi bağımsız idarelerini oluşturmaya ve geliştirmeye başladılar. Türkiye Selçuklu Devleti yavaş yavaş çökerken uçlardan yeni bir hayat fışkıırıyordu. Onlar bütün güçlerini birleştirip, topluca Moğollara karşı çıkamadıkları için bu mücadelelerinde tam bir başarı sağlayamamışlardır. Ancak Moğol idaresine de hiçbir zaman bütünüyle boyun eğmemişlerdir. Birçoğu, daha Selçuklu ve Moğol-İlhanlı Devleti çökmeden, güçlü birer siyasî varlık haline gelmiştir⁷. Bu suretle Selçukluların batı hududunda Germiyanğulları, Eşrefoğulları, Hamidoğulları, Karesioğulları, Menteşeoğulları, Aydınogulları, Saruhanoğulları Beyliği ile Osmanlı Beyliği, kuruldu. Kastamonu ve Sinop havalisinde Candaroğulları Beyliği, Orta Anadolu bölgesinde İlhanlılar'ın varisi olarak Eratna Devleti kuruldu. Tarihçilerin Tevâif-i Mülûk adını verdikleri bu Türk beylikleri, Anadolu'nun fethini ve Türkleştirme faaliyetini büyük ölçüde tamamlayarak, daha da

⁴ HACIGÖKMEN: s. 831 - Mikail BAYRAM: Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu. (Konya. 1991). s.121-122. Öyleki Arap coğrafyacısı İbn-i Said'e göre göç dalgası ile "Uç" bölgelerinde Denizli havalisinde 200 000 çadır, sağ kol uç beylerbeyliğinin merkezi olan Kastamonu çevresinde 100 000 çadır Karabuli adı ile geçen Ankara'nın kuzeyindeki dağlık bir bölgede, 30 000 hane çadır Türkmen nüfusu vardı. Türkmenlerin geniş aile tipini temsil ettikleri göz önünde tutulacak olursa, Denizli "Uç" unda 2 milyon; Kastamonu "Uç" unda 1 milyon, Ankara çevresinde 300 bin kişi yaşıyordu demektir. Bu toplam 3 milyon 300 eder. Bkz. İbn-i Said: Kitâbü'l-Coğrâfiyye. nşr. İsmail el-Arabî , (Beyrut, 1970.) s. 185. Paul WITTEK: Menteşe Beyliği: (Ankara 1999) s.2 - Turan: a.g.e. s.507.

⁵ HACIGÖKMEN: s. 831

⁶ Sümer: a.g.e. s. 182.

⁷ KOCA: s. 22.

önemlisi sahip oldukları bölgeleri iskan ve imar ederek, tarihî görevlerini başarıyla yerine getirmişlerdir⁸.

IV. Rükneddin Kılıç Arslan'dan sonra başa geçen III. Gıyaseddin Keyhüsrev, II. Gıyaseddin Mes'ud, III. Alâeddin Keykûbâd ve en son V.Kılıç Arslan dönemlerinde de iktidarlar Moğol hakimiyetine karşı siyasi bir varlık gösterememişler ve en nihayet, Türkiye Selçuklu Devleti'nin hükümranlığı 1318 tarihinde Moğol Valisi Timurtaş'ın Selçuklu şehzadelerini öldürtmesiyle sona ermiştir⁹.

A-) ANKARA'DA AHÎ HAKİMİYETİ

Ankara tarihinde önemli bir dönemi ihtiva eden Ankara'da Ahi Hükümeti Dönemi (1330? 1361) adlı konumuzu ele alırken öncelikle Ahi ve Fütuvvet Teşkilatı hakkında kısaca bilgi verdikten sonra Ankara Ahilerinin bölgede hakimiyetlerini kurmaları, Ahi hükümeti hakkında tarihçilerin görüşleri ve Ankara Ahi Hükümeti'nin yapısı hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

1-) AHİLİK VE FÜTUVVET TEŞKİLÂTI

a) Ahiliğin Anlamı

Ahi sözcüğü, sözlük anlamı itibarıyla Arapça kökenli olup " Kardeşim " manasına gelmektedir. Fakat Ahi sözcüğünün bu anlamı Ahi kelimesinin Anadolu'daki ifadesine uymamaktadır¹⁰. Nitekim Ahilik üzerine yoğunlaşan araştırmalarda " Ahi " sözcüğünün " Divânü Lûgâti't - Türk ", " Kutadgu Bilig ", " Atabetü'l - Hakayık " gibi eski Türkçe metinlerde geçen cömert, eli açık,

⁸ KOCA: a.g.e. s.22.

⁹ TURAN: s. 642-645 - İbrahim KAFESOĞLU: Selçuklu Tarihi. (İstanbul. 1992) s. 69-70.

¹⁰ Neşet ÇAĞATAY: Bir Türk Kurumu Olan Ahilik: (Konya, 1991) s. 51. CAHEN: a.g.e. s. 197-198. İlhan TARSUS: Ahiler. (Ankara, 1974) s. 18.

âlicenap gibi anlamlara gelen “ Akı ” sözcüğünden gelmiş olabileceği görüşü ortaya atılmıştır¹¹.

Yiğitlik ve cömertlik mefkûresi İslâmın doğuşu ve yayılması ile birlikte İslam dünyasında “ Futuvva ” adıyla yayılmıştır¹². “ Futuvva ” nın X. ve XI. Asırlarda İran topraklarında, İranlı beylerin asalet ideali olarak “ Cevan - Merdî ” adıyla yaşadığı görülmektedir¹³. Arapların “ Feta ”, İranlıların “ Civân - Merd ” dedikleri, yiğit, cömert insan tipine Türkler “ Akı ”, mesleğe de “ Akılık ” diyorlardı.

Terim olarak Ahilik, Anadolu’da XIII. yy’da kurulmuş ve belli bir zaman dilimi içinde bazı ilke ve kurallara dayalı olarak hayatını sürdürmüş esnaf ve sanatkarlar birliğini ifade etmektedir¹⁴.

Kurum olarak Ahilik, XIII. yy’ın ilk yarısından başlayarak XX. Yy’ın başlarına dek Anadolu şehir, kasaba ve hatta köylerindeki esnaf sanatkârlar kuruluşlarının eleman yetiştirme, işleyiş ve kontrollerini düzenleyen bir kurumdur¹⁵.

b) Fütuvvetin Anlamı ve Fütuvvetçiliğin Anadolu’ya Gelişi

Fütuvvet Arapça bir sözcük olup cömertlik, yiğitlik, mürüvvet, gözüpeklik anlamına gelen “ feta ” sözcüğünden türemiştir. Burada Feta (çoğulu fityan), herkesin yardımına koşan, hak ve hukuka riayet eden, güzel huylu, feragat sahibi, bağışlayıcı olan, Allah yolunda nefisini hakir tutan, ideal insan tipini ifade eder.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal ANADOL: Türk-İslam Medeniyeti’nde Ahilik Kültürü ve Fütuvvetnameler. (Ankara, 1991) s. 59. Yusuf EKİNCİ: Ahilik. (Ankara, 1989) s. 5.

¹² Mikail BAYRAM: Ahi Evren ve ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu. (Konya, 1991) s. 3-4.

¹³ Franz TAESCHNER. İslam Ortaçağında Futuvva Teşkilâtı (Çev. Fikret Işıltan) İ.F.M.(İstanbul. 1955) s.6.

¹⁴ Adnan GÜLERMAN - Sevda TAŞTEKİL: Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri (Ankara, 1993) s. 3.

¹⁵ ÇAĞATAY: a.g.e. s. 1.

Feta denilen bu insanlar, önceleri tek tek, çeşitli yerlerde anılırken, daha sonraları İslâm dünyasında meydana gelen gelişmelere göre teşkilâtlanmaya başlamışlardır. Hatta Hz. Ali ve ve Muaviye arasındaki ihtilaf sırasında, bu tür teşkilatların teşekkülünü hazırlayan sebeplerin oluşmaya başladığı görülmektedir¹⁶.

Hz. Peygamber'den önce Arap toplumunda kurulmuş olan " Hılfu'l – Fuzul " (toplumda sükûnu korumak, haksızlıkları önlemek gayesiyle kurulmuş olan teşkilat) adlı teşkilat, Emeviler döneminde de " fityan birlikleri " şeklinde devam etmiştir. ancak bunlar herhangi iktisadî bir kuruluşa dönüşmemiştir¹⁷.

Fütuvvet anlayışı Hicrî II. yy'dan sonra tasavvufî düşüncenin doğuşuyla yeni bir boyut kazanmıştır. Mutasavvıflar, kendi düşüncelerine uygun hümanist bir fütuvvet anlayışı ortaya koydular. Mutasavvıfların ideal kahramanı (feta) silahla savaşmak, düşmanı kahretmek yerine, dürüst, cömert, engin hoşgörü sahibi, kusurları bağışlayan çok merhametli gibi üstün meziyetlere sahip olan birisi olarak tarif edilmeye başlandı¹⁸. Abbasi Devleti döneminde de varlıklarını sürdüren Fütuvvet birliklerine Türk Alp Eren ve Akıllar da girmeye başlamışlardır. Abbasi Halifesi en-Nâsır Lidinillah zamanında (1180-1225) fütuvvet birlikleri bir nevi yeniden kurulmuştur¹⁹.

Fütuvvetçilik, Anadolu'da ilk olarak I.İzzeddin Keykâvus zamanında girmiştir. I.İzzeddin Keykâvus, elçi olarak Şeyh Mecdü'd-Din İshak'ı bir çok hediyelerle Abbasi Halifesi en-Nâsır li Dinillah'a göndermiştir. Bu şahıs geri dönüşte Halife en-Nâsır'ın gönderdiği fütuvvet icazetini, fütuvvet şalvarını ve pek çok hediye Konya'ya getirmiştir. I . Keykâvus'tan sonra tahta geçen I.

¹⁶ Neşet ÇAĞATAY: Fütüvvetnameler Nedir, Niçin Düzenlenmişlerdir (Ankara, 1981) s. 565.

¹⁷ Ahmet TABAKOĞLU: XX. Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri (Kırşehir 1994) s. 44.

¹⁸ Bayram: a.g.e. s. 15.

¹⁹ Claude CAHEN: "İlk Ahiler Hakkında" (Çev.Mürsel ÖZTÜRK) Bellekten. c.238 s. 591. - ÇAĞATAY: a.g.e. s. 23.

Alâeddin Keykûbâd'a da, aynı Halife Bağdat'lı Şeyh Sihabü'd-Din Ömer Sühreverdî'yi fütuvvet şalvarını giydirmek üzere elçi olarak göndermişti²⁰.

I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykûbâd'ın fütuvvet teşkilatına alâka duymarı, fütuvvetçiliğin, Anadolu'da hızla yayılmasında etkili olmuştur.

Türkiye Selçuklu Sultanlarının, fütuvvet ülküsünü himaye etmeleri sonucu, Anadolu'daki hemen bütün büyük şehirlerde fütuvvet şeyhleri ve bu şeyhlere tahsis edilen tekke ve zaviyeler bulunuyordu. İşte Anadolu Ahi Teşkilâtı, Türkiye Selçukluları zamanında meydana gelen bu siyasî, sosyal ve kültürel ortamda kurulmuştur. Ahi Evren gibi bilge kişilerin rehberliği sonucunda, fütuvvet teşkilâtının yapısı içinde " Ahilik " denilen ayrı bir örgüt teşekkül etmiştir²¹.

c) Anadolu'da Ahi Teşkilâtının Kuruluşu ve Ahi Evren:

Türk fütuvvet hareketi diyebileceğimiz Ahilik, dînî ve siyasî bakımdan Abbasi Halifesi en-Nâsır li-Dinillah'ın kurduğu Fütuvvet Teşkilâtına bağlı olarak kurulmuştur. Ahi Teşkilatı, Türk kültür ve zevkinin Ortaçağ İslam Fütuvveti töre ve gelenekleriyle beslenmesi ve Türkiye Selçukluları zamanında Anadolu'daki sosyal, kültürel, sanâî, ticarî ve siyasî şartların etkisiyle teşekkül etmiş ve gelişmiştir²².

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, hocası Şeyh Mecdü'd-Din İshak'ın Bağdat'tan dönüşünde, beraberinde birçok şeyhleri ilim ve fikir adamlarını Anadolu'ya getirmesi ve İzzeddin Keykâvus, I. Alâeddin Keykûbâd gibi hükümdarların

²⁰ İbn-i BîBî : a.g.e. s. 176-179. - V. GORDLEVSKİ: Anadolu Selçuklu Devleti, (Ankara, 1988) s. 196. - TAESCHNER: a.g.m s. 18.

²¹ BAYRAM: a.g.e. 29-30.

²² BAYRAM: s.27. Halife ile siyasî ve kültürel münasebetlerin başlaması çoğu kaynaklarda İzzeddin Keykâvus dönemi olarak verilmiştir. (CAHEN: Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler. Çev. Yıldız MORAN, (İstanbul, 1979) s. 197. TAESCHNER: a.g.e. s. 18. Abdülbaki GÖLPINARLI: İslam ve Türk İllerinde Fütuvvet Teşkilatı ve Kaynakları (İstanbul, 1952) s.76 vb.)

bunları korumaları ve desteklemeleri neticesinde, Anadolu'da Ahilik, kuruluş safhasını gerçekleştirmiştir. Ahi Evren Şeyh Nasirü'd-Din Mahmud ve O'nun hocası Evhadü'd-Din Kirmani, Kirmani'nin halifesi Şeyh Zeynüddin Sadaka gibi, ilim ve fikir adamları bu misyonu gerçekleştirmek üzere Anadolu'ya gelenler arasındadır²³.

Anadolu Ahi Teşkilatı'nın kurucusu Ahi Evren (Şeyh Nasirü'd - Din Mahmude'l - Hoyî) dir. Debbağlık (dericilik) sanatının Pîri kabul edilen Ahi Evren, Azerbaycan'ın Hoy kasabasından olup, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanatı sırasında birçok bilgin ve şeyhlerle beraber Anadolu'ya gelmiştir. Ahi Evren, Anadolu'ya geldikten kısa bir süre sonra, Kayseri'ye yerleşerek debbağlıkla uğraştı ve hocası Kirmânî ile ilk olarak Kayseri'de Ahilik Teşkilatı'nı kurdu. Hocası Kirmânî'nin kızı Fatma Hatun ile evli bulunan Ahi Evren, eşi vasıtasıyla da yine burada “ Baciyân-ı Rum ” (Anadolu Bacıları) teşkilatını vücuda getirdi²⁴.

Ahi Evren, Kayseri dışında Konya, Denizli, Kırşehir, Ankara gibi Anadolu şehirlerinde de bulunmuş, buralarda Ahilik Teşkilatı'nın kurucusu olarak misyonunu yerine getirmiştir²⁵.

Ahilik Teşkilatı, XII. ve XIII. yüzyıllar'da Anadolu'da varlığını sürdüren tasavvufî cereyanlardan ve tarikatlardan (Rafizilik, Bektaşilik, Babailik, Yesevîlik vs.) etkilenmiştir. Bu durum da Ahiliğin çoğu zaman bir tarikat gibi

²³ BAYRAM: a.g.e. s. 129.

²⁴ Mikail BAYRAM: Fatma Bacı ve Baciyân-ı Rum. (Konya, 1994) s. 38-40. İbn Battuta'dan edinilen bilgiye göre Anadolu'nun birçok merkezlerinde, Antalya, Burdur, Gülhisar, Ladik (Denizli), Milas, Barcın, Konya Niğde, Aksaray, Kayseri, Sivas, Gümüş, Erzincan, Erzurum, Birgi, Tire, Manisa, Balıkesir, Bursa, Gerede, Geyve, Yenice, Mudurnu, Bolu, Kastamonu, İzmir, Bergama, Ayaslug, ve Sinop'da Türkmenlerin yerleştikleri her yerde şehir, kasaba ve köylerde, Ahilerin yaşadıkları ve zaviyeler kurduğu anlaşılmaktadır.

²⁵ BAYRAM: Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu: (Konya, 1991) s. 84-86. C. Hakkı TARIM: Tarihte Kırşehir-Gölşehir ve Babailer, Ahiler, Bektaşiler. (İstanbul, 1948) s. 80. - Refik SOYKUT: Ahi Evren. (Ankara, 1976) s. 1230. Nuri ERGİN: Mecelle-i Umuri Belediye c.I (İstanbul, 1922) s. 548.

algılanmasına ve Esnaf Teşkilatı yönünün bir kenara bırakılmasına yol açmıştır²⁶

Ahiliğin ilk kurulduğu zamanlardaki teşkilat yapısı hakkında kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmamasına rağmen, Osmanlılar dönemindeki teşkilat yapısı hakkında geniş malumat bulunmaktadır²⁷.

Fütuvetnâmelere²⁸ göre Ahiler, " Kavli ", " Seyfi " ve " Şurbî " olarak üç kısımdan müteşekkil olup²⁹ Kavli kol sanatkârları, Seyfi Kol askerleri, Şurbî kol da halkı temsil ediyordu³⁰

Ahilikte bütün mesleklerin pîrleri vardı. Mesleklerin pîrleri, o sanatı yapmış peygamberler arasından seçilmişti. Ahi teşkilatı aynı zamanda bir eğitim ve öğretim ocağı olduğundan, Ahi işyerlerinde bir üstad (şeyh) ve şeyhe iman eder derecesinde bağlanan kalfa, çırak ve yamaklar arasında sarsılmaz bir hiyerarşi bulunmaktaydı³¹.

Ahiliğin bilinen altı şartına göre ki, bunlar açık kapalı diye ikiye ayrılmıştır. Açık olması lazım gelen alın, kalp ve kapıdır. Kapalı olması icap eden de el, bel ve dildir. Bu anlayışın yerleştirilmesi için Ahiler bir taraftan gündüzleri sanatlarını icra ederlerken, diğer taraftan geceleri sohbetler tertip etmişlerdir³².

²⁶ TARUS: a.g.e. s.28.

²⁷ BAYRAM: a.g.e. s. 147.

²⁸ Fütuvetnâmeler, Ahilerin, zaviyelerde uydukları ve uyguladıkları tüzük veya yönetmelik niteliğindedir. ÇAĞATAY: a.g.e. s. 155.

²⁹ TAESCHNER: s.19-22.

³⁰ Yusuf EKİNCİ: Ahilik: (Ankara, 1991) s. 13-15 - ANADOL: a.g.e. s. 74. TAESCHNER: a.g.e. s. 22.

³¹ Mithat GÜRATA: Unutulan Adetlerimiz Loncalar. (Ankara, 1978) s. 79-81. EKİNCİ: a.g.e. s. 85-100.

³² GÜRATA: a.g.e. s. 76-77.

2) ANKARA'DA AHİLİK

a) Ahilerin Ankara'daki Meslekî ve Ticârî Faaliyetleri:

Daha önce bahsettiğimiz gibi Moğol takibi, Selçuklu idârî baskısı vs. sebeplerle uç bölgelerine birçok Türkmen göç etti. Bunlar arasında Ahiler de vardı. Ünlü Ankara Ahilerinden olan Ahi Şerafeddin'in babası Ahi Hüsameddin (Ölümü 1295 yılında 62 yaşında) ve dedesi Seyyid Şemseddin Ahi Yusuf da bu dönemde Ankara bölgesine göç etmiş olmalıdır. Ahi Hüsameddin'in Ahi Evren'i tanıdığı ve onun talebelerinden olduğu ve bu göçler sırasında Ankara'ya gelen Ahilerin büyük çoğunluğunun zanaatının *debbağlık* (debbağ: deri işi ile uğraşan kişi) olduğu düşünülebilir. Bunlar Ankara'nın kuzeybatısında Bent deresi denilen yerde, nehir kenarında faaliyette bulunuyorlardı. Dere boyunca onların imalathâneleri ve atölyeleri vardı. Bu dükkanların arkasında da aileleriyle birlikte yaşadıkları evleri bulunuyordu. Günümüzde yapılan yol kazılarında, bu eski iş yerlerinin oldukça gelişmiş tesisleri bulunduğu, yer altında deri işlerken kullanılan sarnıçlar, havuzlar, mahzenler yapıldığı görülmüştür³³.

Kullanmaya hazır hale getirdikleri derileri burada pazarlamış olmaları muhtemeldir. Burada mesela deriden *edikler* (Uzun konçlu çizmeler) kısa konçlularını kadınlar kullanıyordu, umumiyetle sarı ve kırmızı renkte idiler. *Sokman* (bir tür çizme) *başmak* (kadın pabucu) gibi ayakkabılardan başka *deri elbiselerde* yapıyorlardı. Bu Türk sahtiyanları (deriden yapılmış giyecekler) çok ünlü olup, Batı tacirleri ile Mısır ve Suriye tüccarlarına çok miktarda satılıyordu. Bu sahtiyanların en çok rağbet görenleri, kırmızı ve mor renkte olanlarıydı. Bunlar Ankara'ya gelen tacirlere satılıyor, ayrıca *Yabanlu Pazarı*³⁴nda da rağbet görüyordu³⁵. Debbağların arasta adıyla anılan bir yeri

³³ HACIGÖKMEN: s.831.(*Ankara Belediye Dergisi* 'Ocak, Şubat, Mart' 1959 s.53.)

³⁴ Faruk SÜMER: *Yabanlu Pazarı*. (İstanbul. 1985) s. 8.

³⁵ HACIGÖKMEN: a.g.m. s. 831.

vardı. Buraya herkes elindeki malı getirir ve satardı. Örneğin sarraçlar, debbağlardan meşin, kösele ve sahtiyân alırlardı³⁶. Bu bilgilerden, Ankara'da Osmanlı yönetimine geçmeden önce de dericilik çevresinde yoğunlaşmış üretim yapıldığı anlaşılıyor. Aynı dönemde dericiliğin yanı sıra sof dokumacılığının da geliştiği ve "Ankara sofunun" dünyaca tanındığını görüyoruz³⁷.

Ankara'da Bâciyân-ı Rum teşkilatının faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir³⁸. Fakat biz burada fazla detaya girmemek için bu konunun ayrıntılardan bahsetmeyeceğiz

b) Bazı Ünlü Ankara Ahileri:

Ahi Mecdü'd-Din Ankaravî: Ankara'nın çok zengin olan Ahilerinden bir tanesidir. Eflaki ondan Hâce Mecdüddün Merağî diye bahsetmektedir. Evhadîler taifesinden olması muhtemel olan Ahi Mecdüddin'in Ankara ve Konya Ovasında 1000 adet koyunu vardı. Mevlânâ ile yakın bir münasebet içinde olan Ahi Mecdüddin Moğolların Anadolu'da Ahi ve Türkmenlere baskı ve zulüm yaptığı zamanlarda bu koyunlarının korunması için Mevlânâ'dan himmet dilemişti. Bir keresinde Mevlânâ kırk gün kayıplara karışmış, Ahi Mecdüddin Ankaravî onu bulana 1000 dirhem vermiştir³⁹

Ahi Şerafeddin: 1471 tarihli bir şecere-nâmede adı Şerafeddin Hâce Osman olarak geçmektedir. Ahi Şerafeddin yörede zengin vakıflara sahip bir takım eserler yaptırmıştır. Bunlardan kendi adıyla anılan zaviye günümüze ulaşmazken camii ve türbesi hala ayaktadır. Türbe 1330 yılında yaptırılmıştır⁴⁰.

³⁶ HACIGÖKMEN: a.g.m. s. 831 (H. Zübeyr KOŞAY: Ankara Budun Bilgisi. Ankara. 1935 s. 257-265.)

³⁷ HACIGÖKMEN: a.g.m. s. 832. (A.CEMAL: Ankara (Vilayetimiz) İstanbul, 1932 s. 10)

³⁸ Bu konuda bkz. Mikail BAYRAM: Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum, (Konya, 1994) HACIGÖKMEN: a.g.m.

³⁹ HACIGÖKMEN: a.g.m. s. 832. (Menakibu'l-Arifin C. I. yay. Tahsin YAZICI Ankara 1985 s. 256-257).

⁴⁰ HACIGÖKMEN: a.g.m. s. 832.

Ahi Hüsameddin: Ahi Şerafeddin'in babasıdır. Cömertliği, zahitliği, âlimlere olan hürmeti ve sözünün doğruluğu ile tanınmıştır. Ahi Hüsameddin ve kardeşi Ahi Hasaneddin XIII. Yy başında Emir Seyfeddin Ayaba veya Melikü'l-Ümera Seyfeddin Kızıl tarafından yapılan camiyi tekrar yapmışlardır⁴¹. Bu durum bize Ahilerin durumlarının oldukça iyi olduğunu büyük bir servet sahibi olduklarını göstermektedir.

Bu isimlerden başka ünlü Ankara Ahilerinden şu isimler de zikredilebilir: Sarraç Sinan, Ahi Yakup, Şeyh Ali bin Dost i Hüda el-Ankarî, Ahi Elvan, Ahi Bayezid, Ahi Ahmed, Ahi Tuta, Ahi Yeşil, Ahi Selman, Ahi Adilşah, Ahi Hacı Murad, Ahi Çomak, Ahi Mamak, Ahi Sinan, Ahi Mesut⁴².

3) ANKARA AHİLERİNİN BÖLGEDE HAKİMİYETLERİNİ KURMALARI

Türkiye Selçuklu Devleti'nin parçalanmasının ardından, mahallî Türkmen beylerinin istiklâllerini ilân etmeleriyle Anadolu'da artık Beylikler Dönemi Başlamış oluyordu. Her biri Tevâif-i Mülûktan biri olarak hareket eden bu bağımsız Türkmen Beylikleri, Anadolu Türklüğünün ızdırap içinde bulunduğu bir ortamda birer umut ışığı olarak ortaya çıkmışlardır. İşte Ankara Ahileri de bu dönemde Ankara'da hakimiyetlerini kurmuşlardır. Fakat Ankara Ahi hakimiyetinin bağımsız bir devlet niteliği taşıyıp taşımadığı tartışma konusudur.

Bilindiği üzere Türklerde, bir devlet telakkisi ve bunu ifade eden bazı semboller vardır. Buna göre her şeyin üzerinde tutulup kutsal addedilen Türk Devletlerinde, hâkimiyetin yani siyasî iktidarın bu otoritesini simgeleyen alâmetler aynı zamanda o devletin bağımsızlığının göstergesi kabul ediliyordu.

⁴¹ HACIGÖKMEN: a.g.m. s. 832.

⁴² HACIGÖKMEN: a.g.m. s. 832-833.

Bağımsız Türk Devleti'nin en önemli sembollerinden birisi hiç şüphesiz ki bayraktır. sikke kestirme diye de tabir edilen para bastırma hadisesi, hükümdarın hakimiyetini ifade eden bir başka semboldür. Bunun yanında Cuma günleri hutbelerde hükümdarın ad, unvan ve lâkaplarının zikredilmesi, ayrıca hükümdar ailesinin sarayda oturması diğer hükümdarlık alâmetlerinden olup bunlar dışında yine birçok hükümdarlık alâmetleri vardır⁴³.

Ankara bölgesinde hakimiyet kuran Ahilerin, bu hâkimiyet sembollerini kullanıp kullanmadıkları tespit edilememiştir. Ancak bazı veriler ve malumatlar bu konuya sınırlı da olsa ışık tutmaktadır. Nitekim Ahilerin kendilerine özgü birtakım adab ve erkanlarında yer alan kılıç kuşanma merasimleri, Ahi alayları tertip etmeleri, müderris, kadı, hükümdar payelerine mahsus yeşil renkte elbiseler giymeleri ve yine sanat erbablarının davul, sancak ve boru gibi bir takım sembollere sahip olması⁴⁴ onların sadece esnaflıkla uğraşmadıklarını göstermektedir. Ahilerin geleneksel giysileri olan ve bir nevî üniformaları sayılan, başlarında külahları (ak börk), bellerinde kamaları bu özelliklerini ortaya koymaktadır⁴⁵. Fakat Ankara'daki Ahi Hakimiyeti Tevâif-i Mülûktan biri olarak bağımsız bir devlet özelliği göstermiş midir? Yoksa bölgedeki mevcut güçlere; Moğollar, Eratnalılar ve Karamanoğullarına bağlı bir şekilde mi yaşamışlardır? Veyahut da Bölgede Ahi ve Esnaf Teşkilâtına mensup Dervişler bir müddet şehrin yönetimini ellerinde mi tutmuşlardır? gibi görüşler günümüzde de tarihçiler arasında tartışma konusudur.

⁴³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Kafesoğlu: Türk Millî Kültürü. (İstanbul. 1986). s. 238. - Osman TURAN: Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi c.I. (İstanbul. 1973) s.83 . İ.Hakkı UZUNÇARŞILI: Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal. (Ankara. 1988.) s. 224,30, 67-75.

⁴⁴ ERGİN: a.g.e. c.I. s. 541-546.

⁴⁵ HACIGÖKMEN: a.g.m. s. 833.

Avrupa'da ve Türkiye'de Ankara Ahilerinin, büyük arazi sahipleri olup bir nevî devlet kurdukları ve Osmanlılar'ın Ankara'yı bunlardan aldıkları görüşü vaktiyle Fuad Köprülü ve Halil Edhem tarafından kabul edilmemiştir⁴⁶.

Konunun daha iyi anlaşılması için bu görüşlerden bahsedilmesi faydalı olacaktır.

a) Bölgede Ahi ve Esnaf Teşkilatına Mensup Dervişlerin Yönetimi Elleri Tutukları Görüşü:

Anadolu'da Fütuvvet, Ahilik adıyla, esnaf ve sanatkâr arası bir kuruluş haline dönüşüp, Anadolu'nun birçok şehirlerine kasaba ve köylerine kadar yayıldı. Zamanla tasavvufî bir kimliğe bürünen bu esnaf teşkilâtı, özellikle Anadolu'nun, Kayseri, Kırşehir, Sivas, Tokat, Niğde, Ankara, Çankırı, Denizli gibi bir çok merkezlerinde üstü kapalı olarak, yönetimde rol oynuyorlardı⁴⁷.

Ancak şehirlerin yönetiminde Ahilerin üstlendikleri bu roller, acaba gerçek anlamda, başlarında bir reis veya valinin bulunduğu bir İdare tarzı mıydı, yoksa esnaf teşkilâtına dayalı bir şehir örgütlenmesi miydi? Bu konudaki kaynaklara ve tetkiklere bakıldığında, her iki durumun da söz konusu olduğu açıkça görülmektedir⁴⁸.

Ahilerin esas kimliğini teşkil eden esnaf ve sanatkârlık yönünün bir kenara bırakılmaması kaydıyla Ahiler hakkında İbni Battuta'nın belirttiği bir ifadeyi de göz ardı etmemek gerekir. Bu da "İdarecisi (hükümdarı) olmayan şehirlerde

⁴⁶ HACIGÖKMEN: s. 833 not 69. Paul WITTEK'in de bütün itirazlara rağmen bu fikri benimsemediği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M.F.KÖPRÜLÜ: "Ankara ve Ahiler", *Hayat* 1/21 (1927) s. 402-403. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. (İstanbul, 1976) s. 214-215. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Ankara. 1986. s. 157. Halil EDHEM " Ankara'da Ahiler'e Ait İki Kitabe TOEM.VII/41 s. 313..

⁴⁷ İbni BATTUTA: İbni Battuta Seyehatnamesinden Seçmeler Haz. İsmet PARMAKSIZOĞLU (Ankara, 1981) s. 25.- ERGİN: a.g.e. s. 550-551 GORDLEVSKI: Anadolu Selçuklu Devleti. Çev. Azer YARAN (Ankara, 1988).

⁴⁸ İbni BATTUTA: a.g.e. s. 25. ERGİN: s. 550-551. GORDLEVSKI: s. 198-203 KÖPRÜLÜ: "İlk Mutasavvıflar". s. 216. N.Can GÜLEKLI: Ankara, Tarih/Arkeoloji. (Ankara, 1948)

Ahilerin, orada hükümet etmeleri” idi⁴⁹. İbni Battuta'nın belirttiği bu ifade, Moğol zulmünün had safhaya ulaştığı ve Selçuklu iktidarının tamamen zaafa uğradığı, Anadolu'da meydana gelen siyasî durumla, özellikle ortaya çıkan otorite boşluğu ile çok yakından ilgilidir.

Böyle bir ortamda siyasî nüfuzları ön plana çıkan Ahiler, Konya'da, Kayseri'de, Kırşehir'de vb. birçok şehirlerde, gerek Moğollara, gerek Selçuklu iktidarlarına karşı mücadele etmişler ve bu şehirlere sahip çıkmışlardır.

Ahilerin bu tür faaliyetleri, zamanla Ankara bölgesinde de kendini göstermeye başladı. Şehirde bu döneme kadar daha çok, mesleklerini icra ederek yaşayan Ahiler, bölgedeki otorite boşluğundan yararlanarak başlarında bir Ahi ailesinin iktidarı ele almasıyla buraya hakim oldular. Ankara'nın İlhanlı hakimiyetinin zayıfladığı ve Eratna Devleti'nin sahasına dahil olduğu bu dönemde, kendi haline terk edilmiş olduğu anlaşılmaktadır⁵⁰. Nitekim Halil Edhem tarafından neşredilen makalede Ahilere ait iki kitabeden biri h.687;/ 1288 tarihli ve Sultan II.Gıyaseddin Mesud dönemine ait iken, h. 731/ 1330 tarihli bir diğer kitabede, hükümdar ismi zikredilmemiştir⁵¹. Bu tetkike göre, Ankara, bu tarihlerde kendi haline terk edilmiş ve burada Ahilerin hükümranlılığı söz konusu olmalıdır. Nitekim Osmanlılar'ın şehri, bir Eratna veya Karaman beyinden değil de, bizzat Ahilerden teslim almaları⁵², onların buradaki siyasî varlığının delillerindendir.

b) Moğollar / İlhanlılar, Eratna Devleti ve Karamanoğullarına Bağlı Yaşadıkları Görüşü

Anadolu Ahilerinden bir kısmı, Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından önce de, Ankara havalisinde yaşıyorlardı. Ankara Bölgesi, önce İlhanlı hakimiyetinde

⁴⁹ İbn-i BATTUTA: a.g.e. s. 25.

⁵⁰ TAESCHNER: a.g.m. s.20.

⁵¹ Halil EDHEM: a.g.m. T.O.E..M Cz.41. (İstanbul, 1334) s.313.

⁵² NEŞRÎ TARİHİ: Çev. M.A. KÖYMEN (Ankara, 1983) s.95 - MÜNECCİMBAŞI Tarihi.Çev. İsmail ERÜNSAL c.I (İstanbul, 1974) s. 102.

kalmış, daha sonra bir süre İlhanlılar'a bağlı iken, 1343 tarihinden itibaren tam bağımsız olarak hareket eden, Eratna Devleti'nin hakimiyet sahasına dahil olmuştur. Osmanlılar'ın kesin olarak zaptına (1362) kadar da, bölgede zaman zaman Karamanoğulları'nın hüküm sürdüğü görülmektedir.

İşte Selçuklu iktidarının yıkılışı ile Osmanlı hakimiyetine geçmesine kadarki bu dönem, Ankara ve havalisi için birçok araştırmacı tarafından bir belirsizlik safhası olarak nitelendirilmiştir⁵³. Kimilerine göre, bölgenin gerçek hakimi olan Ahiler burada müstakil bir devlet kurmuşlardır⁵⁴. Bir başka görüşe göre de bölgede Ahiler var olmakla beraber, buraya hakim olan devletlere bağımlı bir şekilde yaşamışlardır⁵⁵.

Fakat şunu ifade etmek gerekir ki bölgede bir gücün bulunmadığı dönemlerde Ahiler kendi içinden gelen bir özellikle, Ankara'da diğer bazı bölgelerde olduğu gibi, asayişli sağlamışlar ve otorite oldukları fikri kabul görmüştür⁵⁶. Yalnız Ahilerin Ankara veya bir başka şehirde, Anadolu Beyliklerindeki gibi ihtiras noktasında kendi adlarına bağımsız bir devlet kurma amaçları pek görülmemiştir⁵⁷. Bu nedenle de Ankara Ahilerine dair basılmış bir sikkeye veya kendi adlarına okunmuş bir hutbeye rastlanmaması gayet tabiidir.

Eratna'nın 1330 tarihinde Ankara'ya geldiği ve burada Ahi Şerafeddin ile görüştüğü bilinmektedir⁵⁸. Emir Eratna diğer bazı illerde olduğu gibi onu Ankara'ya naip olarak atamış olabilir. Ayrıca Ahi Şerafeddin'in Gazan Han'ın baş müşaviri Alâüddevle Semnanî'nin talebesi olduğu da bilinmektedir.

⁵³ İ.Hakkı DANIŞMEND: İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. c. I (İstanbul, 1971) s. 26-34. KÖPRÜLÜ. "İlk Mut..." s.216. TARIM: a.g.e. s. 141-143 Gönül ÖNEY: Ankara'da Türk Devri Yapıları. Ankara.

⁵⁴ Ali EMİRİ "Osman Gazi'nin Kılıç Kuşanma Merasimi" T.O.E.M. ad. 20, 468. - TEVHİD: a.g.m. s. 1200-1204.

⁵⁵ DANIŞMEND, a.g.e. s. 34 ANADOL a.g.e. s. 116. ÖZTUNA: a.g.e.s. 50.

⁵⁶ HACIGÖKMEN: s. 833

⁵⁷ TARSUS: s. 42.

⁵⁸ Z.V.TOGAN: Umûmi Türk Tarihi'ne Giriş (İstanbul, 1981) s. 480. not. 636.

Osmanlılar'ın 1354 tarihindeki ilk zaptından sonra Ahilerin, Karamanoğulları'nın teşviki ile tekrar burayı elde ederek, 1362 yılına kadar ellerinde bulundurmuşlardır.

c) Tevâif-i Mülûktan Biri Olarak Bölgede Bağımsız Devlet Kurdukları Görüşü

Moğolların Anadolu'daki amansız zulümleri ve Selçuklu iktidarlarının baskıcı tutumları karşısında çoğunlukla Uç bölgelere göç eden Türkmenler, Anadolu Türk beyliklerinin kurulmasında önemli rol oynamışlardır. Bu dönemde birçok katliama ve zulme uğrayan Ahilerin de bir kısmı uç bölgelere göç ederken bir kısmı da zaten yabancıları olmadıkları Ankara havalisine gelmiş olmalıdır.

Mevcut kaynaklarda Ahiler'in Ankara havalisinde Ahi liderlerinin kendi adlarına hutbe okutup para bastırıp bastırmadıkları konusunda bir bilgi yoktur. Ancak Ankara Ahileri'nin bölgedeki siyasî, kültürel ve ekonomik varlıkları hakkında bazı kaynaklardan yola çıkılarak Ahilerin bölgede nasıl bir fonksiyon icra ettikleri görülebilir.

Ahi Şerafeddin Mehmed tarafından tanzim ettirilen ve şimdiki Ahi Şerafeddin Camiinde bulunan bir şecerename de Ahi Şerafeddin ve oğullarının isimleri silsilename halinde verilmiştir. Her ne kadar silsile nâmede Ahilerin bölgede hükümet ettiklerine dair bir bahis yoksa da Ahi Şerafeddin'in bir silsilenâme tertip ettirerek h. 781 / 1350 tarihinde vefatı Ahilerin bu dönemlerde burada adı geçen reisleri tarafından idare edildiklerine ve bölgede siyasî anlamda ağırlık kazanmalarına dair bir işaret olmalıdır. Nitekim Halil Edhem tarafından tespit edilen h. 731 / 1330 tarihili bir kitabede,

hiçbir hükümdar isminin geçmemesi de, bu dönemde Ankara havalisinin siyasî anlamda ne İlhanlılar'ın, ne Eratna Devleti'nin, ne de Karamanoğulları'nın hükmüne, kesin olarak dahil olmadığına bir ifadesidir. Kaldı ki bu devletlerden Eratna ile Karamanoğulları'nın Ankara'da basılmış hiçbir sikkesine rastlanılmamıştır. İlhanlılar, 1346 tarihine kadar burada para bastırdıkları⁵⁹ biliniyorsa da bunun teamülden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu tarihte bölge, 1343'ten itibaren bağımsız olarak hareket eden Eratna'nın hakimiyet sahasında görünmektedir. Fakat, Eratna'nın hakim olduğu diğer şehirlerde para bastırdığı bilindiği halde, Ankara'da böyle bir parasına tesadüf edilmemiştir⁶⁰. Öyle anlaşılıyor ki bölge bu sıralarda kendi haline terk edilmiş, Ahiler de şehre sahip çıkarak başlarında bir reisleri olduğu halde buranın idaresini üstlenmiş olmalıdırlar⁶¹.

Ankara'da Ahiler'e ait hiçbir hakimiyet sembolünün bulunmamasına rağmen bilinen odur ki, Ahilik Teşkilatının bilinen en önemli özelliği Anadolu'da bütün beyliklere şamil olması ve muhtelif şehir merkezlerinde siyasî ağırlıklarını hissettirmeleridir. Hal böyle iken Ahilerin Anadolu'da, herhangi bir bölgede, ihtiras noktasında bağımsız bir devlet kurma gibi amaçları pek olmamıştır⁶².

Ancak Ahiler, bu teamülün dışına çıkarak Ankara bölgesinde hakimiyeti ellerine almışlardır ve şehri bir "şehri devleti" gibi yönetmişlerdir⁶³. Bu da, bölgenin siyasî durumuyla çok yakından alakalıdır. Zira Ankara, bu dönemde tamamen kendi haline terk edilmiş durumda olup, burada herhangi bir devletin kesin hakimiyeti söz konusu değildi. Dolayısıyla Ahilerin, Selçuklu Devleti'nin yıkılması ile ortaya çıkan bu otorite boşluğunda, tevâif-i mülûktan

⁵⁹ Avram GALANTI: Ankara Tarihi I. Kısım (İstanbul, 1951)

⁶⁰ Yaşar YÜCEL - Ali SEVİM: Türkiye Tarihi (Ankara 1988) s. 348. KANDEMİR: a.g.e. s. 108.

⁶¹ TEVHİD: a.g.m. s. 1200 - 1204. ERGİN: a.g.e. s. 550 - 551 - TAESCHNER: s. 20.

⁶² İlhan TARUS: Ahiler (Ankara 1947) s. 42

⁶³ AKTÜRE: a.g.m. s.15.

biri olma sıfatıyla hareket ederek, bölgede hükümet kurmaları gayet tabii idi⁶⁴.

4) ANKARA AHI HÜKÜMETİNİN YAPISI

Ahilerin Ankara havalisinde kurdukları hükümetin özellikleri hakkında kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmamaktadır⁶⁵. Fakat mükemmel bir teşkilat yapısına sahip olan Ahilerin burada, Cumhûrî bir idare tarzına sahip oldukları anlaşılmaktadır⁶⁶. Yalnız Ahilerin bazen kendi aralarında reislik kavgası yaptıkları da bilinmektedir⁶⁷.

Buna göre Ahiler başlarında bir reisleri bulunmakla beraber, kurmuş oldukları esnafılık sistemi ile bir anlamda kendi kendilerini idare ediyorlardı. Evliya Çelebi'nin de belirttiği gibi, Ankara, çarşıları, esnaf dükkanları, kahvehaneleri berber dükkanları, ayan ve esnafı, bilginler, şeyhleri, şairleri, güzel ahlaklı insanları ile, Anadolu'nun önemli merkezlerinden biri durumundaydı. Yörede sof adı verilen kumaşlar imal edilip, Frenklere de satılıyordu.

Ankara Ahilerinin bu sırada başlarında, önceleri Ahi Hüsameddin Hüseyin (Öl. 1295), O'nun yetmiş iki yaşında vefatından sonra oğlu, Ahi Şerafeddin Mehmet (Öl. 1350), en nihayet onun oğulları Yusuf, Hasan ve Hüseyin adlarındaki Ahi reislerinin olduğu bilinmektedir⁶⁸.

1350 tarihine kadar Ankara Ahilerinin reisliğini yapmış olan Ahi Şerafeddin Mehmed'in, bir silsilename tertip ettirmesi herhalde, bu Ahi reisinin bölgenin

⁶⁴ ÇİFTÇİOĞLU: a.g.e. s. 73.

⁶⁵ EDHEM: a.g.m. s. 312-314. - TEVHİD: a.g.m. 1200-1204. - KÖPRÜLÜ: İlk Mutasavvıflar, s. 216. KÖPRÜLÜ Osmanlı İmp... s. 157.

⁶⁶ ANADOL: a.g.e. s. 116-117. Yılmaz, ÖZTUNA: Devletler ve Hanedanlar, c.II. Ankara 1969. s. 79 Gürata: a.g.e. s. 82

⁶⁷ HACIGÖKMEN: a.g.e. s. 833.

⁶⁸ TEVHİD: a.g.m. s. 1202-1204. KÖPRÜLÜ: "İlk Mut...", s. 216.

hakimi sıfatıyla⁶⁹ hareket ettiğinin bir göstergesi olmalıdır. Nitekim Ahi Şerafeddin Camii minberinin kitabesindeki “ el ihvan sahib el fütuvvet ve'l-mürüvvet ” ibaresi belki, daha o zaman zuhur etmeye başlamış Ahiler Hükümetine bir işaret olsa gerektir⁷⁰.

Ahi Şerafeddin adına bölgede basılmış herhangi bir paraya veya hutbe suretine rastlanılmamıştır. Belki de bu durum bölgenin zaten tabii hakimi olan Ahi reisinin böyle bir şeye lüzum görmemiş olmasından kaynaklanmış olabilir.

Ankara'da 1330 tarihli, Farsça yazılmış olan bir İlhanlı kitabesi, her ne kadar Moğolları bu tarihlerde bölgede, hakim unsurmuş gibi gösterse de gerçekte bu kitabe vergi talimatından başka bir şey değildir⁷¹.

Zaten bu tarihten bir müddet sonra da İlhanlı hakimiyeti, Orta Anadolu'da iyice zayıflama sürecine girecek, buna karşın Eratna Devleti zuhur edecektir.

5) ANKARA'DA AHİLER İKTİDARININ SONA ERMESİ

Eratna'nın 1352 yılında ölümünden⁷² sonra oğulları arasında mücadele çıkmış Osmanlılar da bundan yararlanarak şehri ilk defa Süleyman Paşa komutasındaki bir kuvvetle 1354 yılında ele geçirmişlerdir⁷³. Fakat Eratnaoğlu Mehmed Bey Orta Anadolu'da tekrar üstün bir duruma gelebilmek için Karamanoğullarıyla ittifak kurmuştur. Eski Ankara Valisi Bahtiyar Bey⁷⁴, Karamanoğullarından destek görerek Ankara'yı ele geçirdi. Ahilerin

⁶⁹ Taeschner: a.g.e. s. 20.

⁷⁰ EDHEM: a.g.m. s. 313.

⁷¹ WITTEK: "Ankara'da Bir İlhani Kitabesi" T.H.I.T.M. C. I. S. 161-164. Zeki Velidi TOGAN: a.g.e. s.302-480 not. 636.

⁷² Kemal GÖDE: "Eratnaoğulları" D.İ.A.C. 11 (İstanbul, 1995) s. 295.

⁷³ UZUNÇARŞILI: Osmanlı Tarihi. c.I. s. 160

⁷⁴ Bahtiyar Bey'in Ankara Ahi Beylerinden biri olduğu tahmin edilmektedir. Ankara bölgesinde Bahtiyar Bey'in dışında XIV. ve XV. asır kaynaklarından isimleri tespit edilebilen mahallî beyler de vardır. Yeğen Bey Oğulları, Emir Yakup Oğulları, Kozan Bey Oğulları, Ulu Bey Oğulları, Bikârî Bey, Abdullah Bey, Mahmud Bey Oğulları, Ahi Tur Bey, Ahi Paşa, Osmanlı fethinden önce Ankara bölgesinde tanınmış ailelerdendi. Şüphesiz bu ailelerden birçoğu Ahi olmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. HACIGÖKMEN: a.g.m. s.834

Ankara'daki hakimiyetleri uzun sürmedi. Nitekim Osmanlı Sultanı Sultan I. Murad tahta geçtikten sonra 1362 yılında Ankara üzerine yürüdü ve şehri Ahiler'den teslim aldı⁷⁵. Böylece Ankara'da Ahiler Hükümeti Osmanlılar'ın burayı 1362 tarihinde kesin zaptı ile fiilen sona ermiş oldu. Bundan sonra Ankara'nın idaresi Osmanlılar'ın tayin ettiği bir yetkili tarafından icrâ edilmiştir⁷⁶.

B) ANKARA'DA ERATNA, KADI BURHANEDDİN VE OSMANLI HAKİMİYETİ

Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından ve Moğol/İlhanlı hakimiyetinin başlamasından sonra kurulan beyliklerden bir tanesi de Eratna Devleti'dir. Eratna Devleti (1335 - 1381), merkezi Sivas ve Kayseri şehirleri olmak üzere Orta Anadolu'da Emir Eratna tarafından kurulmuştur⁷⁷.

Eratna Uygur Türklerinden olup 1317 yılında Anadolu'ya gönderilen Moğol Valisi Timurtaş'ın komutanlarından biri idi. Timurtaş, Anadolu Beyliklerine karşı sert ve yayılmacı bir politika izledi. Gayesi, Anadolu Beyliklerini birer birer ortadan kaldırıp Anadolu'da kendi devletini kurmaktı⁷⁸. Fakat en büyük dayanağı olan babası Emir Çoban'ın 1327 yılında öldürülmesi üzerine endişeye kapıldı ve Anadolu'yu terk ederek Mısır Memlûklü Devleti'ne sığındı.

Timurtaşın sonra Anadolu Moğol/İlhanlı Valiliğine Celayirli Şeyh Hasan tayin edildi. 1335 yılında Moğol İlhanlı hükümdarı Ebû Said Bahadır Han'ın varis bırakmadan ölümü üzerine İran'da Moğol beyleri arasında otorite mücadelesi başladı. İyi bir mevki elde etmek gayesiyle İran'a hareket eden

⁷⁵ UZUNÇARŞILI: a.g.e. s. 161. - TEVHİD: a.g.e. 1203

⁷⁶ HOCA SAADEDDİN EFENDİ: Tâcû't-Tevârih. c. I. Haz. İsmet PARMAKSIZOĞLU (Ankara, 1992).

⁷⁷ KOCA: Anad... s.141 - Kemal GÖDE: a.g.m. s. 295.

⁷⁸ KOCA: a.g.e.s. 141.

Şeyh Hasan, yerine vekil olarak Emir Eratna'yı bıraktı. Bu durum siyasî nüfuzunu artırmak isteyen Eratna için iyi bir fırsat oldu ve beyliğin temellerini attı⁷⁹. Böylece Orta Anadolu'da Eratna hakimiyeti başlamış oldu. Onun hükümlerlik sahası, Konya ve Ankara'dan Erzurum'a kadar uzanıyordu. Eratna'nın zamanında 1343 yılına kadar Ankara'da İlhanlılar namına para basılmıştır. 1343'te Karanbük Ovası'nda Moğollar'a karşı kazandığı zaferle tam bağımsızlığını elde eden Eratna'nın, 1341'de de kendisine Sultan ünvanını verdiği bilinmektedir⁸⁰. Öte yandan Azerbaycan'da hüküm süren, Şey Hasanla müttefik olan Karamanoğlu'nun, 1343'de Ankara'yı işgal ettiği görülmektedir.

Eratna'nın Anadolu şehirlerinde 1341'den sonra para bastırıldığı biliniyorsa da⁸¹ Ankara'da böyle bir para basılmış olduğu vaki değildir.

Eratna'nın 1352 yılında vefatından sonra yerine oğlu, Mehmed Bey geçti. Bu sırada Ankara, Eratna ve halefi tarafından tayin edilmiş valiler vasıtasıyla idare ediliyordu. Son vali de Bahtiyar Melik Nâsır'dı⁸².

Eratna beyliğinin son hükümdarı olan II. Mehmed zamanında devleti el geçiren saltanat nâibi Kadı Burhaneddin, Eratnalılar Devleti'ne son vererek kendi adıyla anılan devleti kurdu. Böylece Eratnalılar Devleti yıkılmış oldu. (1381)⁸³

Kadı Burhaneddin Ahmed, (1345 - 1389) kendi adıyla anılan devleti (1381-1389) Sivas merkez olmak üzere 1381 yılında kurdu⁸⁴.

⁷⁹ GÖDE: a.g.e. s. 295

⁸⁰ Hüseyin HÜSAMEDDİN: Amasya Tarihi c. III. (İstanbul, 1927). s. 34-36. Yaşar YÜCEL: Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II. (Ankara, 1991).s. 10. - UZUNÇARŞILI: a.g.e. s. 156.

⁸¹ KANDEMİR: s.g.e.s.108.

⁸² TEVHİD: a.g.m. 1203.

⁸³ GÖDE: s. 296.

⁸⁴ Abdülkerim ÖZAYDIN: "Kadı Burhaneddin Devleti" D.İ.A. c.24, (İstanbul, 2001) s. 76.

İyi bir eğitim almış olan Kadı Burhaneddin, Eratnalılar Devleti hükümdarı Mehmed Bey tarafından babasının ölümü üzerine onun yerine Kayseri kadılığına getirildi. Mehmed Bey'in ölümünden sonra yerine oğlu Ali Bey geçti. Ali bey döneminde göstermiş olduğu askerî ve siyasî başarılar nedeniyle ve Vezirlik makamına getirildi. (1378) Ali Bey'in ölümünden sonra da yerine Oğlu Mehmed Bey geçti. Mehmed henüz küçük yaşta olduğu için kendisine bir "saltanat naibi" seçilmesi gerekiyordu. Kadı Burhaneddin, saltanat naibliği için komutanlardan Kılıç Arslan'a bazı şartlar dahilinde teklif götürdü. Bu teklifi kabul eden Kılıç Arslan saltanat naibi oldu fakat O, Kadı Burhaneddin'e karşı düşmanca bir tavır sergileyince Kadı Burhaneddin onu öldürmek suretiyle bertaraf etti⁸⁵. Daha sonra Mehmed Bey'in nâibi olarak önde gelen beyler ve kumandanların bağlılığını sağlayan Kadı Burhaneddin, tahtı tehdit altında tutan rakiplerine karşı harekete geçti. Amasya Emîri Hacı Şadgeldi'nin üzerine yürüyerek onu yenip öldürttü. (1381) Hemen ardından da hutbe okutup, para bastırdı ve kendini Sultan etti. Böylece Kadı Burhaneddin Devleti kurulmuş oldu(1381)⁸⁶.

Kadı Burhaneddin 18 yıl sürecek olan saltanatı boyunca Orta Anadolu'da Karamanoğulları, Candaroğulları, Tâceddinoğulları, Osmanlılar, Memlûklular ve Akkoyunlular Devletleri ile devamlı bir mücadele içerisinde oldu. 1398 yılında Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürüldü. Aynı yıl yerine geçen oğlu Alâeddin Ali Çelebi zamanında Yıldırım Bayezid tarafından beyliğe son verildi⁸⁷. (1398)

Kadı Burhaneddin'in Ankara ile olan münasebeti ise Osmanlı Devleti ile mücadelesine dayanır. Kadı Burhaneddin, Yıldırım Bayezid'in büyük oğlu Ertuğrul komutasında üzerine gönderdiği orduyu " Çorumlu Ovası "nda yenilgiye uğrattı. Şehzade Ertuğrul öldürüldü. Osmanlı ordusu bozgun halinde dağıldı. Fakat bununla da yetinmeyen Kadı Burhaneddin İskilip,

⁸⁵ KOCA: a.g.e. s. 147-154

⁸⁶ ÖZAYDIN: a.g.e. s. 76.

⁸⁷ ÖZAYDIN a.g.m. s. 77.

Ankara, Kalecik ve Sivrihisar gibi şehir ve kasabaları içine alan geniş sahada ordusuna yağmalı akın yaptırarak, Osmanlı'ya ikinci bir darbe daha vurdu⁸⁸.

Orhan Bey, Emir Eratna'nın vefatını (1352) müteakip oğulları arasında çıkan taht mücadelelerinden yararlanarak oğlu Süleyman Paşa'yı Ankara'yı zaptetmekle görevlendirdi. Süleyman Paşa, 1354 tarihinde şehri ele geçirdi⁸⁹. Bu tarihten sonra Karamanoğullarının teşviki ve faaliyetleri ile Ankara, Ahiler tarafından tekrar ele geçirilmiştir. Ancak Sultan II. Murat'ın 1362⁹⁰ tarihindeki muhasarası karşısında direnmenin mümkün olamayacağını gören Ahiler, şehrin anahtarlarını hükümdara teslim etmişlerdir⁹¹. Ankara'yı daha sonra Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezi olarak görüyoruz. Osmanlılar, Eratna Devleti'ne ait sahayı Rûm adıyla adlandırmakta idiler ve XV. asırda bu bölgedeki beylerbeyine Rum Beylerbeyliği veya Rum Vilayeti adı verilmiştir⁹². Ankara 1402 tarihinde Yıldırım Bayezid ile Timur arasındaki savaşa, fetret devrinde de şehzadeler arasındaki taht kavgalarına sahne olmuştur. Ankara'nın önemi bundan sonraki dönemler de azalmamış tersine bir çok hâdiselerde şehrin ismi geçmiştir. Şehzade Bayezid'in 1558'deki isyanında ve daha sonra XVII. yy başlarında Celâli ayaklanmalarında, Ankara hep bu hadiseler sahne olmuştur⁹³. İstanbul üzerine yürüyen her asi paşa, evvela Ankara kalesini zaptetmek istiyordu. 1623'de Abaza Mehmed Paşa, 1651'de Abaza Hasan Paşa, 1652'de de İbşir Paşa Ankara'ya hücum eden paşalardandı. Ankara 1683'den sonra, Celâli isyanlarının bir devamı olan " Türedi " ayaklanmalarına sahne oldu. Lale devrinde ise, bütün Anadolu'da olduğu gibi Ankara'da da bir durgunluk dönemi göze çarpmaktadır. Şehir

⁸⁸ KOCA: a.g.e. 157-158.

⁸⁹ UZUNÇARŞILI: s. 124

⁹⁰ UZUNÇARŞILI: s. 165. Sivaslı Zeynu'l-Müneccim'in takvimi (Osman TURAN: İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler. T.T.K. Ankara. 1984.) Eratnaoğlu Mehmet Bey'in Ankara üzerine gitmesini H. 765 Şevval sonlarında (1364 Temmuz sonları) gösterir. Bkz. HACIGÖKMEN: a.g.m. s. 836.

⁹¹ HOCA SADEDDİN EFENDİ: a.g.e. s. 109-111. - UZUNÇARŞILI: s. 160-161

⁹² HACIGÖKMEN: s. 834.

⁹³ UZUNÇARŞILI: a.g.e. C.III. Ankara, 1983, s. 102-117 - KANDEMİR: a.g.e. s. 110.

1832-1833 tarihinde Sultan Mahmud'a karşı isyan eden Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın orduları tarafından geçici bir süre işgal edildi⁹⁴.

Ankara, bundan sonra da siyasî, coğrafi ve kültürel yönden önemini korumaya devam etmiştir. Özellikle Kurtuluş Savaşı'nda millî mücadelenin merkezi olma görevini üstlenmesi ve T.B.M.M' nin ilk defa burada toplanarak faaliyetlerini sürdürmüş olması O'na ayrı bir önem kazandırmıştır

---

⁹⁴ "Ankara" Türk Ansiklopedisi: s. 52-53.

VI. BÖLÜM

SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİNDE ANKARA'DA MEDENÎ VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

Türkiye Selçuklular Dönemi'nde Ankara genellikle bir " uç " şehri olarak görülmüş bu da şehrin daha çok askerî bir üs olarak kullanılmasını beraberinde getirmiştir. Tabii bu durum Ankara'nın bu dönemdeki diğer bazı Anadolu şehirlerinden farklı olarak (Sivas, Kayseri, Konya vs.) şehircilik anlamında gelişmesini engellemiştir. Türkiye Selçuklu Sultanları tarafından Ankara'da yaptırılan ve günümüze kadar ulaşabilen birkaç eser mevcut olmakla birlikte bu eserler adı geçen şehirlerdeki gibi görkemli ve büyük sanat değeri taşıyan eserler değildir.

XII. yüzyıl'ın sonlarına doğru Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'da siyasî birliği kurması ile Anadolu'da transit ticaret, Selçuklu Sultanlarının da çabalarıyla büyük bir gelişme gösterdi. Ana ticaret yolları üzerinde büyük kervansaraylar ve hanlar yapıldı. Transit ticaret nedeniyle özellikle ana yolların üzerinde bulunan Konya, Kayseri, Sivas gibi şehirlerin bu dönemde büyük bir gelişme göstermesine karşın 13. yüzyıl'da Ankara gibi ikinci derecede yolların üzerinde bulunan şehirlerde aynı derecede gelişme olmadı. Bunun en açık kanıtı 13. yüzyıl'da Ankara'ya yapılan daha çok cami, mescit türündeki küçük ve gösterişsiz dinî yapılarla, örneğin Sivas'ta yaptırılan Gök Medrese, Çifte Minare, Burûciye Medreseleri gibi çok sayıdaki büyük ve gösterişli yapının karşılaştırılmasıyla ortaya çıkacaktır¹. Ayrıca Ankara'da günümüze Selçuklular döneminde yapılmış hiçbir medrese yapısı da kalmamıştır².

¹ Osman TURAN: " Selçuklular Zamanında Sivas Şehri " Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi c. 9 (Ankara, 1951) s. 452.

² Gönül ÖNEY: Ankara'da Türk Devri Yapıları (Ankara, 1971) s. 131.

Bilindiği üzere Türkiye Selçuklu Devleti, bir yandan eski bir Hıristiyan ülkesinde kurulduğu, diğer yandan da nüfusun çoğunluğunu oluşturan göçebe Türkmenler henüz yeni İslamlaştığından, Türkiye Selçuklu Sultanları Anadolu'da İslam din ve kültürünü güçlendirmek gayesiyle büyük çabalar göstermişler, doğudan alimler, hukukçular, tabipler, şairler ve sanatkârlar getirtmişler, onlar için medreseler, zaviyeler ve hastaneler inşa ettirmişlerdir³. Konya, Kayseri, Sivas gibi şehirlerde bu türden yapıların çoğu sultanlar, vezirler gibi üst kademe yöneticileri tarafından yaptırılmış, Ankara'da ise aynı dönemde yaptırılan yapıların çoğunluğu yerel halktan kişilerin adını taşımaktadır. Bu durum bize, 13. yy'da birinci derece ticaret yolları üzerinde bulunmayan Ankara şehrinin bölgeler arası ticaret ile ilişkisinin oldukça zayıf olduğunu, Sultanların ise Ankara'nın imarına fazla önem vermediklerini gösterir⁴.

Buna karşılık Türkiye Selçuklu Sultanları'nın Ankara şehrini önemli bir sınır şehri sayarak, surlarını güçlü halde tutmaya çaba gösterdikleri dikkat çekiyor⁵. Örneğin 13. yy'ın başında şehir Selçuklular'ın yönetimi altına girince Alâeddin Keykubad, kaleyi onartmıştır⁶. Bunu izleyen yaklaşık yüzyıl içinde taht kavgaları sonucu Selçuklu Sultanları arasında şehrin sık sık el değiştirdiği ve uzun süre bir sınır şehri işlevini gördüğü dikkate alınırsa, bu dönemde şehrin Bizans döneminin sonlarındaki durumuna göre mekansal yapısında bir farklılaşma olmadığı söylenebilir⁷.

P.Witteck, Alâeddin Keykûbâd devrinde kale içinde yalnız bir cami bulunduğuna işaret ederek, XIII. yy'dan evvel Ankara'da İslâmî hayatın pek inkişaf etmemiş bulunduğunu muhtemel görüyor⁸. Buna karşılık XIV. yy'da Beylikler Dönemi'nde daha doğrusu özellikle Ankara'da Ahilerin hâkimiyet

³ Osman TURAN: Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti (İstanbul, 1997) s. 357.

⁴ Sevgi AKTÜRE: a.g.m. s. 12.

⁵ DARKOT: a.g.m. s. 442.

⁶ E. Behnan ŞAPOLYO: "Ankara Kalesi" Ankara Belediye Dergisi sayı 18 (Ankara, 1958) s. 22.

⁷ Sevgi AKTÜRE: a.g.m. s. 13.

⁸ DARKOT: a.g.m. s. 442.

kurdukları dönemde Ankara'da oldukça fazla cami, medrese, mescit, türbe, zaviye inşa edilmiştir. Bu da XIV. yüzyıl'da Ankara'da İslâmî hayatın oldukça yoğun yaşandığını göstermektedir.

XIV. yüzyıl sonu ile ve XV. yüzyıl sonu arasında geçen yaklaşık yüz yıllık dönemde kale dışındaki yamaçta ve onu izleyen düzlük alanda birçok cami ve mescit inşa edilmiştir. Yerleri ve isimleri tespit edilebilen bu 25 cami ve mescitten her birinin bir mahallenin çekirdeğini oluşturduğu düşünülürse Kale'nin içindeki mahallelerle birlikte XV. yüzyıl'da Ankara'da yaklaşık 30 kadar mahalle bulunmaktadır⁹. 16. yüzyıl'ın ilk çeyreğinde ise mahalle sayısı 81'e çıkmıştır¹⁰. Bu dönemde şehrin nüfusu 12 000 - 16 000 kişi olarak saptandığına göre¹¹ XV. yüzyıl'da şehrin nüfusu 5 000 - 6 000 kişi kadar olmalıdır¹².

Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemi olan XV ve XVI. yüzyıllarda şehir nüfusunun iki kattan fazla artarak şehrin kalenin çevresindeki düzlükte güney ve batı yönlerinde önemli bir gelişme gösterdiğini görüyoruz. Bunun temel nedeni Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki siyasi birliği kurarak bölgeler arası ticaretin güvenliğini sağlaması ve şehirlerde ticarî faaliyetlerin hızlanmasıdır. Bu dönemde Ankara birinci derece ticaret yollarından birinin üzerinde bulunmakta idi¹³.

XVI. yüzyıl'da ise Ankara'nın fiziksel görünümünü veren tek belge 1555 yılında Dernschwam tarafından çizilen şehir krokisidir¹⁴. Bu belge bize XVI. yy'da Ankara şehrinin, kalenin bulunduğu tepeyi çevreleyen düzlükte

⁹ AKTÜRE: a.g.m. s. 17.

¹⁰ N. GÖĞÜNÇ: "Onaltıncı Yüzyılda Ankara", Belgelerle Türk Tarih Dergisi c.I sayı 1 (1967) s. 73 – 74.

¹¹ AKTÜRE: 19. yy Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, (Ankara, 1978) s. 259. not. 412.

¹² AKTÜRE: "Onaltı.." s. 17.

¹³ AKTÜRE: a.g.m. s. 17.

¹⁴ Semavi EYİCE: " Ankara'nın Eski Bir Resmi ", Atatürk Konferansları, c.4 (Ankara, 1972) Resim 1.

yerleşmiş, büyük, etrafında sur bulunmayan açık bir şehir olduğunu gösteriyor.

Yukarıdaki cümlelerden olarak biz de bu konumuzda çoğunlukla Ahiler Döneminde Ankara'da yapılan imar ve kültür faaliyetlerine değineceğiz. Çünkü Türkiye Selçukluları Dönemi, bu anlamda Ankara Tarihi açısından oldukça verimsiz geçen bir dönemdir.

A) İmar Faaliyetleri (Cami, medrese, zaviye, türbe, köprü vs.)

1) Ankara'da Türkiye Selçuklu Devleti Döneminde Yapılan İmar Faaliyetleri

a) Alâeddin Camii ve Saray

Ankara Kalesi' nin "iç kale" diye tabir edilen kısmında İç Hisar Sokağı'nda yer alan caminin minber kitabesine göre burada yer alan ilk cami h.574 / 1178 tarihlidir. Bu da Muhiddin Mes'ud meliklik yaptığı döneme tekabül eder. Caminin Alâeddin Keykubad Dönemi'nde onarılmış olması muhtemeldir. Daha sonra Osmanlı Dönemi'nde de 1361 ve 1443 yıllarında iki kez onarım görmüştür¹⁵. İç kalede bulunan saray ise Alâeddin Keykûbâd döneminden daha eskiye gider¹⁶.

b) Kızıl Bey Medresesi

Alâeddin Keykubad zamanında Ankara'ya " Vali - Ordu Komutanı " tayin edilen, Melikü'l-Ümerâ Seyfeddin Kızıl bugünkü Ulus'ta şimdiki Ziraat Bankası'nın yerinde bir mescit inşa ettirmişti. Ayrıca burada Kızıl Bey

¹⁵ " Ankara" Yurt Ansiklopedisi c. I (İstanbul 1981) s. 532.

¹⁶ HACIGÖKMEN. a.g.m. s. 835 not. 10.

tarafından yaptırılan bir medrese ve Kızıl Bey'in türbesi bulunmaktaydı¹⁷. Medrese, Osmanlı Dönemi'nde, meydana gelen tabii afetlerden sonra bazı onarımlar görmüş ve bu onarımlarda kubbe asıl özeliğini kaybetmiştir. Medrese, Kızıl Bey'in yaptırdığı mescit ile yan yana idi. Etrafındaki mahalleye kendi adını vermişti. Bazı kartpostallarda bugünkü Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü binasının bulunduğu yerde olduğu görülmektedir. Birçok müderrise, beratla müderrislik tevcihatları yapılışına bakılırsa bu dönemde eğitim ve öğretim açısından aktif bir görev icra ettiği görülür¹⁸.

c) Akköprü

I. Alâeddin Keykûbâd zamanında (1220 - 1237) Seyfeddin Kızıl'ın Ankara Valisi bulunduğu dönemde Ankara Çayı üzerinde Akköprü inşa edildi (h. 619 / 1222). Ankara - İstanbul Yolu başlangıcında, Çubuk Çayı üzerindeki Akköprü, yedi gözlü, sivri kemerli, bazalt taşından yapılmış olup yapımı sırasında Roma Dönemi'nden kalma taşların kullanılmış olması köprünün ilginç yönlerinden biridir. Bu özellik diğer Selçuklu dönemi yapılarında da göze çarpar¹⁹. Köprü günümüzde de halen hizmet vermektedir²⁰.

Türkiye Selçuklularından günümüze kadar gelebilen eserlerden bir diğeri yine Ankara Çayı üzerindeki **Çaşnigir Köprüsü**dür²¹.

2) Beylikler Dönemi'nde Ankara'da Yapılan İmar Faaliyetleri

¹⁷ HACIGÖKMEN: . a.g.m. s. 830.- Kızıl Bey Camii içinde minberin tecdidi kitabesinde zikredilen 699 / 1299-1300 tarihine nazaran, XIII. Asrın ilk yarısına konulmalıdır P. WITTEK: " Zur Geschiste Angorasim Mitteralter" (Zur Geschichte Angoras), Festschrfit Georg Jacob, Leibzig 1932 s. 344. bkz.. HACIGÖKMEN s. 835 not. 12.

¹⁸ Rifat ÖZDEMİR: XIX. Yy'ın İlk Yarısında Ankara (Ankara, 1986) s. 52. - Hamit Zübeyr KOŞAY: Ankara Budun Bilgisi, (Ankara, 1935) s. 20.

¹⁹ Yurt Ans... c. I s. 532.

²⁰ Besim DARKOT: "Ankara" D.İ.A. c.I (İstanbul, 1979) s. 441.

²¹ Abdülkerim ÖZAYDIN: "Ankara" D.İ.A. c. 3, (İstanbul, 1991) s. 204.

Beylikler Dönemi, Anadolu'da ilim, kültür ve sanat faaliyetleri bakımından hareketli bir dönemdir. Türkmen Beyleri bu hususta adeta birbirleriyle yarışmışlardır. Böyle bir ortamda Ankara Ahileri de bu tür faaliyetlerden uzak durmamışlardır. Ankara'da Eratna Devleti'nin (1335 - 1381) hakim olduğu bu dönemde Ahilerin Ankara'da varlıklarını sürdürdükleri ve hakimiyetlerini arttırdıkları dönemdir. Bu dönemde Ankara'da birçok eser vücuda getirilmiştir. Bunlardan birçoğu da günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Ankara Ahilerine ait gerek Osmanlı tahrir defterlerinde belirtilen, gerek günümüze kadar ulaşan eserlerden, Ahilerin Ankara bölgesinde, güçlü bir teşkilata sahip oldukları ve burada parlak bir medeniyet kurdukları rahatlıkla anlaşılacaktır. Özellikle Muallim Cevdet Bey'in kaleme aldığı, " Zeyl-i alâ Ahiiyeti'l - Fityan adlı eser²² bize bu konuda hayli ışık tutmaktadır. Eser II. Selim Dönemi'nde kaleme " Defterü'l-Cedid " adındaki bir tahrir defterinin özeti mahiyetinde olup, burada Ankara Ahilerine ait, 1203-1591 tarihlerindeki, birçok vakıflar, medreseler, zaviyeler, mezralar, çiftlikler, işyerleri, camiler ve mescidlerin adları, kimlere ait oldukları belirtilmiştir. Şimdi bu eserler hakkında bilgi verdikten sonra Ahilerden günümüze ulaşan eserler hakkında bilgi vereceğiz.

a) Ankara Bölgesinde Ahilere Ait Vakıflar, Zaviyeler, Mezralar, Çiftlikler, İşyerleri, Cami ve Mescidler

i) Vakıflar:

Vakıf Mezra: (Ahi Şerafeddin) 4 mezra hası, 200 akçe, 1 bostan hasıl, 500 akçe, toplam geliri 700 akçe.

²² Bu eser, h.979 /1571 senesinde, II.Selim döneminde Muhammed er-Rahimî ve Kâsım el-Kâtibî tarafından kaleme alınan Hâkânî defterinin bir özeti mahiyetinde olup, müellif tarafından gerekli izahatlar da yapılarak 1932 tarihinde neşredilmiştir.

Mutassarıf Evlâdı Ahi Paşa ve Ahi Hüseyindir.

Vakıf: (Ahi İklim Hatun) geliri, 10 000 akçe.

Vakıf: (Ahi Muhammed) geliri, 3000 akçe²³

Vakıf: (Balıcaoğlu Ahıcık) 25 akçe vakfeylemiştir²⁴.

Karye-i (Köy) Başsemer Vakf-ı Cami: (Ahi Şerafeddin), Tasarruf evladı Ali Paşa ve Ahi Hasan²⁵.

Medrese Vakfı: Ankara içindeki Ahi Yakub medresesi şimdi tasarruf sahibi (Mevlana Hazret), daha sonraki tasarruf sahibi Seyyid Muhammed bin Ahi Ali Paşa'dır²⁶.

ii) Zaviyeler:

Medrese: (Ahi Yakup) şimdi tasarruf sahibi Mevlana Hıdr, daha sonraki tasarruf sahibi Seyyid Muhammed bin. Ahi Ali Paşa (Berat-ı Hâkânî) diye kayıtlıdır²⁷.

Zaviye: (Ahi Şerafeddin) İçinde bazı Ahi isimleri zikredilmiştir. (Ahi Himmet), (Ahi Doğan), (Ahi İbrahim), (Ahi Havace) (Ahi Bali)²⁸.

Bu zaviyenin hukukî durumu, oğulları Seyyid Şehver, Seyyid Muhammed ve (Seyyid Ahi) tasarrufundadır. Diğer yarısı Hüseyin ve oğulları Seyyid Kemal ve Seyyid Cafer ve Seyyid Hasan tasarrufundadır²⁹.

²³ CEVDET: a.g.e. s. 235.

²⁴ CEVDET: a.g.e. s. 236.

²⁵ CEVDET: a.g.e. s. 239.

²⁶ CEVDET: a.g.e. s. 247-248.

²⁷ CEVDET: a.g.e. s. 234.

²⁸ CEVDET: a.g.e. s. 233.

²⁹ CEVDET: a.g.e. s. 234.

Zaviye: (Ahi Yakub) Ahi Meshuddin'e verilmiş diye kayıtlıdır³⁰.

Zaviye: (Ahi Hüsam) Mütevelliyeye, Hoca Paşa³¹.

Zaviye: (Durak) bin. (Ahi Şuayb) (Ahi Budak) bin (Ahi Şuayb) diye geçer³².

Zaviye: (Ahi Süleyman) Yeri iki çiftliktir. Sultan Bayezid, tarafından Ahi Selman oğlu, Ahi Süleyman ve (Şems)'e verilmiş vakfiye olamk üzere mutasarrıflardır. Diye kaydolanmıştır³³.

Zaviye: (Ahi Çomak)

Zaviye: (Ahi Mesud)

Zaviye: (Ahi Uzun)³⁴

iii) Mezralar, Çiftlikler, İş Yerleri:

Mezra: (Gümüşeli) tâbi (Karacadağ) Sultan Bayezid tarafından Ahi Halife adında birine, Cami ve çilehaneler bina edip kendi dervişleriyle meşgul olması için verilmiştir³⁵.

Mezra: Kösek Köyü (Yaban İli) Hacı Sevindik oğlu (Ahi), elindedir³⁶.

Mezra: (Bin Kuz) köyü, iki çiftlik yerdir. (Ahi Muhammed) tasarrufundadır.

³⁰ CEVDET: a.g.e. s. 235.

³¹ CEVDET: a.g.e. s. 236.

³² CEVDET: a.g.e. s. 239.

³³ CEVDET: a.g.e. s. 241-242.

³⁴ CEVDET: a.g.e. s. 230.

³⁵ CEVDET: a.g.e. s. 234.

³⁶ CEVDET: a.g.e. s. 236.

Çuğal Köyü: (Bi-Murtaza İli) Ahi Şerafeddin vakfı ve zaviyesidir³⁷.

Ağca Viran Köyü: Cârullah Fakih ve Kasım adında zaviye sahiplerinin olup, çiftlik sahibidirler.

Ahi Şeyh Köyü: Ahilere ait bir köydür.

Mezra: “ Zaviye-i Singor Seydi ”ye, vakıf mezra olup (Ahi Aydın) oğlu Mustafa’ya sadaka olunmuştur.

Ankara’ya bağlı Ayaş Nahiyesi bölümünde Ahi Şerafeddin ve Ahi Hüsam’ın vakfeyletiği mezra, yarım çiftlik yer mevcuttur³⁸.

Mezra: Ayaş Köyü, Ahi Bayezid çiftliği olarak vakfedilmiş ve Ahi Bayezid oğlu Ahi Elvan tasarrufundadır³⁹.

Ayaş Köyü: Ahi Adilşah’ın elinde bulunan bu çiftlik, önceden vakıf iken, sonra Ahi Adilşah oğlu, Ahi Yusuf, Muhammed ve Osman tasarrufuna geçmiştir⁴⁰.

Ahi Hacı Murad iş yeri, Ahi Tûra iş yeri, Ahi Yakub iş yeri⁴¹.

Çiftlik (Ahi Sinan) Köy elinde Bayracık⁴².

iv) Cami, Mescid ve Hayır Sahipleri

³⁷ CEVDET: a.g.e. s. 239.

³⁸ CEVDET: a.g.e. s. 240.

³⁹ CEVDET: a.g.e. s. 241.

⁴⁰ CEVDET: a.g.e. s. 243.

⁴¹ CEVDET: a.g.e. s. 230

⁴² CEVDET: a.g.e. s. 235

Ahi Şerafeddin: 1289 tarihinde yaptırılan ve daha sonraları Ahi Şerafeddin (Arslanhane) şeklinde zikredilen cami Ahi büyüğüne mâledilmiştir.

Ahi Elvan: Ahi Elvan Camii, camii yaptırılardan üçü fütuvvet ehli kadındır⁴³.

Cami Alâü'd-Din: (Ankara Kalesi'nde)

Mescid Yaptırınlar: (Boryacılar) toplam hayır sahibi 68'dir.

Mescid Sahipleri: (Şemseddin) sekiz tanesi fütuvvet ehli kadındır.

Mescid Sahipleri: (Şemseddin zâde) beş tanedir..

Hayır Sahipleri: (Ahi Tûra)⁴⁴

Mescid Sahipleri: (Ahi Yakub)

Mescid Hayrı Sahipleri: (Hava Cümdi)

Mescid Hayrı Sahipleri: (Yakub el-Her'at)

Mahalle Hayrı Olanlar: (Ahi Hacı Murad)

Mahalle Hayrı Olanlar: (Bademli) Dördü kadındır. Havanda Hatun, Torasan Bey mescidi vakfetmiştir.

Milki Hatun: Bir mescid ve bir okul inşa etmiştir⁴⁵.

⁴³ Mübarek GALİB: Anadolu Türk Asar ve Meskûkâtı Tettebbuatına Esas. Ankara. c.I. (İstanbul, 1341) s. 48-40

⁴⁴ CEVDET: a.g.e. s. 228.

⁴⁵ CEVDET: a.g.e. s. 229.

b) Ankara Ahilerinden Günümüze Ulaşan Eserler

İ-) Camiler

i) Ahi Şerafeddin (Arslanhane) Camii

Ankara Kalesi'nin Cebeci'ye bakan sırtında 1289 yılında inşa edilen bu caminin dış tarafında duvarda yazısı XIII. Yy'ın başlarına ait bir karakter gösteren kitabe bulunmaktadır. Bu kitabede ismi şimdiye kadar yanlış okunan Emir Seyfeddin ismi görülmektedir (Şerafeddin şeklinde yanlış okuyuşun sebebi Cami'nin Şerafeddin Camii ismi ile anılmasıdır). İsmi geçen Emir Seyfeddin'in de I. Alâeddin Keykûbâd'ın ağabeyi I. İzzeddin Keykâvus'a Ankara Kalesi'nde teslim olacağı zaman onu teslim alan Çaşnigir Emir Seyfeddin Ayaba veya Melikü'l-Ümera Seyfeddin Kızıl ile ilgisi olması gerekir. Bu cami daha sonra Ahi Hüsameddin ve amcası Ahi Hasaneddin tarafından tamir edilmiştir⁴⁶ Caminin hemen karşısında Ahi Şerafeddin Türbesi yer almaktadır⁴⁷.

ii) Ahi Elvan Camii

Samanpazarı'nda Ahi Arap Mahallesi'nde, Koyunpazarı Sokağı'nda bulunan cami, çok sade bir dış görünüşe sahiptir. Caminin yapılış tarihi h.732-736 / 1331-1360 seneleri arasında olup, minberdeki h.816 / 1413 tarihine göre, Sultan II. Mehmed (Fatih) Han tarafından tamir ettirildiği

⁴⁶ HACIGÖKMEN: s. 830-831. Bu cami hakkında ayrıntılı bilgi bkz. ÖNEY: Ankara Arslanhane Camii (Ankara, 1998). - KONYALI: Ankara Camileri, s. 18-25 (Ankara, 1978).

⁴⁷ ÖNEY: a.g.e. s. 25. - KONYALI: a.g.e. s. 5

anlaşılmaktadır. Minberdeki kitabede “ Sahibe’l-Hayrat elhac Elvan Muhammed Bey bin elhac Mecdeddin İsa ibn Nizameddin Hezar tekabül Allahü mena hasenat ” kaydı geçmektedir⁴⁸.

iii)Yeşil Ahi Camii

Ahiler Mahallesi’nde, Sarıca Sokağı’nda yer alan Cami, Ankara Ahilerinden Hüsameddin tarafından h. 650 - 695 / 1252 - 1295 tarihlerinde inşa edildiği bilinmektedir. Caminin hiçbir yönünde kitabe yoktur⁴⁹.

iv) Ahi Yakub Camii

Bu eser, İsmet Paşa Mahallesi Çamlıca Sokağı’nda bulunmaktadır. H. 794 / 1392 tarihinde yapılan caminin bahçesinde, Ahi Yakub’un mezarı vardır. Mescid kitabesinde şu ibare yer almaktadır: “ Mescidi 794 yılında Ahi Sinan oğlu, Ahi Çelebi’nin oğlu, Ahi Yakub imar etti. Bundan evvel de Ahi Şücâ Ahi Halil, Ahi Ali, Ahi Şerafeddin ve Ahi Yakub imar etmişti⁵⁰.”

v) Hacı Arap (Ahi Arap) Camii

Samanpazarı’nda Ahi Elvan Camii’nin yukarısında Asker Sokağı’nda bulunan caminin mihrap stiline göre XIV.-XV. asırlara ait olduğu tahmin edilmektedir⁵¹.

İİ) Mescidler

i) Ahi Tûra Mescidi

⁴⁸ GALİB: a.g.e. c.I. s. 49-50.

⁴⁹ GALİB: s. 50. İsmail Hakkı KONYALI: Ankara Camileri. (Ankara, 1978) s. 103.

⁵⁰ KONYALI: a.g.e. 9-12 – ÖNEY: a.g.e. s. 41 GALİB: a.g.e. 49-50. c. II. s. 21.

⁵¹ KONYALI: a.g.e. s. 38. – ÖNEY: a.g.e. s. 47.

Hacı Bayram Camii'nin iki yüz metre kadar güneydoğusunda, Öztürk Mahallesi'nde yer alan mescidin, ilk yapılışı XIV. veya XV. asırdır. Mihrap stiline göre bu asırlarda inşa edilmiş olması muhtemeldir⁵².

ii) Debbâğhane (Tabakhane) Mescidi

Abdülkadir İsfahani tarafından yaptırılan mescid, XIV. yy'a aittir. Ankara mescidlerinin en eskilerindendir. Mescidin kitabesi sökülmüştür⁵³. Mescidde son zamanlara kadar Ahi Debbâğları, namaz kılıp, bir odasında oturmakta idi⁵⁴.

iii) Hacı İvaz Mescidi

Mescidin Ahi Bayezid oğlu, Hacı İvaz Paşa tarafından XV. yy'da yaptırılmış olması muhtemeldir. Hacı İvaz Paşa'nın Bursa'da da bulunduğu, hattatlık ve çinilikle uğraştığı bilinmektedir⁵⁵.

iv) Yeğen Bey Mescidi

Çinileri, Kütahya çinilerinden daha eski olan mescid, Ahi (Hacı) İvaz zamanında inşa edilmiştir. Buna göre Ankara'da çinicilik, daha eski olmalıdır⁵⁶..

v) Baklacı Mescidi

⁵² ÖNEY: a.g.e. s. 39. - KONYALI: a.g.e. s. 9. - GALİB: a.g.e. c.I, s. 37.

⁵³ GALİB: a.g.e. c.I, s. 35.

⁵⁴ GALİB: a.g.e. c.I, s. 37. - Behnan ŞAPOLYO: Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi. (İstanbul, 1964) s. 212.

⁵⁵ GALİB: a.g.e. s. 37. - ŞAPOLYO: a.g.e. s. 212.

⁵⁶ GALİB: a.g.e. s. 51.

Ankara'da Ahiler'e ait olan bu mescidin, minaresi yoktur. Kapısındaki kitabede bazı Ahi büyüklerinin isimleri yazılıdır. Bunlar "Ahi Yakub bin Ali Çelebi, Ahi Yaşar, Ahi Şucâ, Ahi Halil, Ahi Ali, Ahi Şerafeddin'dir"⁵⁷

vi) Hatuniye Mescidi

Ahi Şerafeddin'in hanımlarından Habibe Hatun'un yaptırdığı bilinmektedir⁵⁸.

vii) Sarraç Sinan Mescidi

Nazım Bey Mahallesi At Pazarı sokakta bulunan mescid, Ankara Ahilerinden kalmadır. Kapısındaki kitabeye göre eserin Hasan oğlu Yusuf tarafından h. 687 / 1288 tarihinde inşa ettirildiği anlaşılmaktadır⁵⁹.

Ankara'da Ahilere ait cami ve mescidlerin yanında şüphesiz ki başka eserler de mevcuttur.

Bunlardan biri eski hükümet konağı ile bedesten civarındaki büyük hamamdır. Hamam Zincirli Cami'nin vakfına dahil olup, her iki eseri yaptıranın Ahi zade Şeyhülislam Mehmed Efendi olduğu hamam kitabesinde kayıtlıdır⁶⁰. Hamam daha sonra yıktırılmıştır.

Ahilerden kalma, eserler arasında Medrese-i Seyfeddin ve Sarraç Sinan Medresesi'nin olduğu da bilinmektedir⁶¹.

iii) Türbeler

⁵⁷ ŞAPOLYO: a.g.e. s. 212.

⁵⁸ ŞAPOLYO: a.g.e. s. 212.

⁵⁹ ÖNEY: a.g.e. s. 24-25.

⁶⁰ GALİB: a.g.e. c.II. s. 32.

⁶¹ ŞAPOLYO: s. 212. - Rifat ÖZDEMİR: a.g.e. s. 58.

Ankara vilayeti salnamesinde Türbe-i Şerif olarak tanınan ve ziyaretgah olanların başında, Hacı Bayram-ı Veli, Taceddin Veli, Ak (Ahi) Şerafeddin, Şeyh Hüseyin Bahaeddin vs. gelmektedir. Bu zatlar Ahiliğin, Nakşibendiliğin, ve Bayramiliğin büyüklerinden idi⁶².

i) Ahi Şerafeddin Türbesi

Arslanhane Mahallesi'nde, Arslanhane Camiinin bitişiğinde bulunan türbeyi Ankara Ahi reislerinden Ahi Şerafeddin, ölümünden (1350) yirmi yıl önce, (h. 731 / 1330) yaptırmıştır. Babası Ahi Hüsameddin, kendisinden 55 yıl önce, (1295) öldüğü halde, oğlunun kendi mertebesini aşması üzerine ayağa kalktığı, halk arasında söylenen rivayetler arasındadır⁶³.

Türbe içinde yedi mezar bulunmakta olup sandukanın başında Ahilik serpuşu vardır. Sanduka daha sonra, Etnoğrafya müzesine kaldırılmıştır⁶⁴.

ii) Ahi Tûra (Turan) Türbesi

Bu türbe, Eti Sokağı'nda bir evin bahçesi içinde kalmış olup, " Ahi Turan Dede" diye anıla gelmiş, o sokağın evliyası sayılmıştı. Türbe halk tarafından ziyaret edilip, adak adanırdı⁶⁵.

Ankara'nın Bâlâ ilçesinin 2,3 km. yakınında Bahçekardalak Köyü çevresinde, iki dağ bulunmaktadır. Bu dağın bir tepesinde İdris Baba, diğer tepede, Ahi Baba adlı erenlerin mezarları halk tarafından ziyaretgâh olarak kabul edilmiştir.

Kızılcahamam yakınlarındaki Ahi köyü civarında Mehdi Dede de, halk tarafından ziyaret ve adak yeri olarak bilinmektedir⁶⁶.

⁶² Hikmet TANYU: Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri. (Ankara, 1967) s. 52.

⁶³ TANYU: a.g.e. s. 64-65. - ÖNEY: a.g.e. s. 112. - GALİB: a.g.e. s. 15.

⁶⁴ ÖNEY: a.g.e. s. 112.

⁶⁵ TANYU: a.g.e. s. 83.

İV) Mezartaşları

Ahi Şerafeddin Türbesi'ndeki kabirlerden biri de kızına ait olup, h. 773 / 1371 tarihlidir.

Yediler kabristanında bulunan kabir taşlarından biri, Ahi Elvan Camii'nin bânisi Ahi Elvan Mehmed Bey'indir. Tarihi h. 789 / 1382' dir⁶⁷.

Ahi Şerafeddin Türbesi dışındaki h.789 / 1387 tarihli bir kabir taşında, Ahi Yusuf bin Ahi Ali, ibaresi geçmektedir.

Ahi Şerafeddin Türbesinde, oğlu Ahi Yusuf'un lahdi olup, tarihi tam tespit edilememiştir⁶⁸.

Aynı türbedeki başka bir kabir taşında h. 954 / 1547 Sinan Paşa bin Abdullah, ibaresi geçmektedir⁶⁹.

Ahi Şerafeddin'in babası Ahi Hüsameddin'in de, lahti yine Ahi Şerafeddin Türbesi'nde olup tarih yoktur.

Başka bir yerde tespit edilen kabir taşında tarih olmayıp, Ahi Sinan ismi yer almaktadır⁷⁰.

Ahi Şerafeddin kabristanındaki başka bir kabir taşında yine tarih olmayıp, bunun Yeğen Bey'in kabrine ait olması muhtemeldir⁷¹.

V) Kitabeler.

⁶⁶ TANYU: a.g.e. s. 101-132.

⁶⁷ GALİB: a.g.e. c. II. s. 18-19.

⁶⁸ GALİB: a.g.e. s. 19-21.

⁶⁹ GALİB: a.g.e. s. 34.

⁷⁰ GALİB: a.g.e. s. 41.

⁷¹ GALİB: a.g.e. s. 42.

Ankara'da Ahilere ait olan cami ve mescidleri ele alırken kitabelerden de kısmen bahsetmiştik.

Bu cami ve mescid kitabelerinden ikisi, Halil Edhem tarafından tespit edilmiş olup kitabelerden biri h. 687 / 1288 tarihini taşımaktadır ve Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mes'ud Dönemi'ne aittir. Bir diğer kitabe h. 731 / 1330 tarihli olup, hükümdar ismi belirtilmemiştir⁷².

B) İlmî ve Kültürel Faaliyetler

Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi'nde Ankara'daki ilmî ve kültürel faaliyetler bahsimizde de daha önce de değindiğimiz gibi Ankara'da Ahilerin hakim olduğu dönemden ağırlıklı olarak bahsedeceğiz. Çünkü, Türkiye Selçukluları Dönemi'nde Ankara'da ilmî ve kültürel faaliyetlerin varlığından pek söz edilemez. Sadece II. Kılıçarslan'ın (1155 – 1192) oğlu Melik Muhiddin Mes'ud Dönemi'nde (1186 – 1204) Ankara'da ilmî ve kültürel anlamda bir hareketlilikten söz edilebilir.

Muhiddin Mes'ud, askerî faaliyetlerinin yanında edebiyat ve sanat yönü de ağır basan iyi bir idareciydi. O, ilim ve edebiyat hâmisî olarak birçok ünlü âlim ve şairi himaye etmiştir. Bu yüzden Ankara, onun zamanında bir kültür ve sanat merkezi haline gelmiştir. Onun etrafında yaşayan şairler ya kendisine veya Ankara'ya nispetle şöhret kazanmışlar ve şiirleri bize kadar ulaşmıştır. Bunlardan Bedî-i Engûriyeî, Muhyevî-i Engûriyeî, Mahmud-i Engûriyeî adlı şairler Muhiddin Mes'ud adına şiirler yazmışlardı⁷³.

1) Beylikler Dönemi'nde (Ahiler Döneminde) Ankara'da İlmî ve Kültürel Faaliyetler

⁷² Halil EDHEM: " Ankara'da Ahier'e Ait İki Kitabe" T.O.E..M. c. 41.(İstanbul, 1334) s. 212-215.

⁷³ HACIGÖKMEN: "Ankara'da Ahi Hükümeti" Türkler c. 6 s. 830.

Türkiye Selçuklu Dönemi'ne nazaran Ahiler Dönemi'nde Ankara'da ilmî ve kültürel faaliyetlerin daha canlı ve hareketli olduğunu görüyoruz. Bu dönemde Ankara'da bir çok ilim adamı yaşamış hatta Onlardan bazılarının kurdukları düşünce sistemleri günümüzde dahi etkilerini devam ettiregelmiştir. Burada Ahiler Dönemi'nde Ankara'da yaşamış olan ilim adamlarından bahisle konumuza son noktayı koyacağız.

a) Ahi Mecdü'd-Din-i Ankaravî

Ankara Ahi ileri gelenlerinden olan Mecdü'd-Din-i Ankaravî, Eflâkl'deki kayıtlarda Hoca Mecdü'd- Din-i Merağî şeklinde geçmektedir⁷⁴. Evhadiyye tarikatı şeyhlerinden olduğu anlaşılan⁷⁵ Ahi Mecdü'd-Din'in, aynı zamanda Hz. Mevlana'nın meclislerinde bulunduğu, kendisinin çok zengin ve hayırsever bir kişi olduğu ve daha çok ticaretle uğraştığı bilinmektedir⁷⁶.

b) Ahi Muhyiddin

Ankara kadılarında olan bu zatın unvanı " Mevlâna " şeklinde bilinmekte, şer'îye sicillerindeki kayıtlara göre de⁷⁷ O'nun nüfuzlu bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Eflâki'deki kayıtlardan da Kadı Muhyiddin'in Mevlâna'nın oğlu Ulu Arif Çelebi ile dost olduğu ve bizzat O'nun meclislerinde bulunduğu görülmektedir⁷⁸.

⁷⁴ Ahmed EFLÂKİ: Ariflerin Menkıbeleri Çev. Tahsin YAZICI c. I. (İstanbul, 1986) s. 205, 219-220, 373-374.

⁷⁵ Mikail BAYRAM: Şeyh Evhadü'd-Din Hamid el-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı (Konya, 1993) s. 112-112.

⁷⁶ EFLÂKİ: a.g.e. c.II s. 220.

⁷⁷ Halit ONGAN: Ankara'nın 2 Numaralı Şerîye Sicilli (Ankara, 1974) s. 57-58, 116-117.

⁷⁸ Eflâki: a.g.e. c.II s. 220.

c) Ahi Hüsameddin Hüseyin

Ahi Şerafeddin Mehmed'in babası olan bu zat, Ankara'da fütuvvet sahiplerinden olup, cömertliği, zahidliği, ibadete düşkünlüğü, alimlere ve fakirlere ikram etmesi, sözünün doğruluğu ve az konuşması ile tanınırdı. Fütuvveti, ilk defa babası, Seyyid Şemseddin Ahi Yusuf'dan almıştır ve bir çok kimse de fütuvveti ondan tanımıştır⁷⁹.

Kendi adına bir zaviyesi ve vakfı olan⁸⁰ Ahi Hüsameddin'in, çok nüfuzlu biri olduğu anlaşılmaktadır. H. 695 / 1295 tarihinde 62 yaşında vefat eden bu Ahi büyüğünün künyesi, "Efendi" dir. Mezarı, Ahi Şerafeddin Türbesi'ndedir⁸¹.

ç) Ahi Şerafeddin Mehmed

Ankara Ahilerinin en tanınmış reislerinden biri olan Ahi Şerafeddin, daha çok tanzim ettirmiş olduğu şecere ve kendi ismiyle bilinen cami ve türbesi ile tanınmaktadır.

Ahi Şerafeddin Camii'nde büyük bir tomar halinde bulunan, Ankara Ahi büyüklerine ait şecere, II. Meşrutiyet Döneminde, hükümet tarafından İstanbul'a getirilerek tetkik edilmiştir. Daha sonra Osmanlı Tarih Encümeni tarafından da incelenen tomar, Ahmed Tevhid tarafından neşredilmiştir⁸².

Tomarda Ahi Şerafeddin'in nesebi, Hz. Ali'ye kadar götürülmekte ve şu isimler geçmektedir;

Ahi Şerafeddin bin Ahi Hüsameddin Hüseyin, bin Seyyid Şemseddin Ahi Yusuf, bin Ahi İshak, bin İsmail, bin Seyyid Ali, bin, Abdullah, bin Mehmed,

⁷⁹ CEVDET: a.g.e. s. 224.

⁸⁰ Halit ONGAN: Ankara'nın 1 Nolu Şeriye Sicilli (Ankara, 1958) s. 25-35-42-83. ONGAN: Ankara'nın İki ... s. 100-131

⁸¹ GALİB: a.g.e. s. 41.

⁸² TEVHİD: a.g.m. s. 1200-1204. EDHEM: a.g.m. s. 312.

bin el-Hasan el-Caferî, bin Mehmed, bin el-Hüseyin, bin Ali, bin Mehmes, bin Ali, bin Musa el-Rıza el-İmam Cafer el-Sâdık, bin el-İmam Muhammed el-Bakır, bin el-İmam Zeynel Abidin Ali, bin Emirü'l-Mü'minîn el-Hüseyin, bin el-İmam el-Müslimîn ve Emirü'l-Mü'minîn Ali, bin Ebu Talib⁸³.

Şecerenâmede Ahilik silsilesi, Hz. Ali'ye kadar dayandırılmakta ve Ahi Şerafeddin Mehmed'in, Hüseyin, Hasan Yusuf adında, üç oğlundan bahsedilmektedir. Bunlardan Hüseyin ve Hasan'ın evlatları ve torunlarından bazılarının adları da belirtilirken, Ahilerin bölgede tesis ettikleri hakimiyetten ve Ahi reislerinin nasıl bir saltanat icra ettikleri hususundan hiç bahsedilmemiştir⁸⁴.

H. 751 / 1350 tarihinde vefat eden bu Ahi büyüğünün türbesi, halen, kendi adıyla bilinen caminin karşısındadır⁸⁵.

d) Ahi Elvan

Babasının adı Mecdü'd-Din olan Ahi Elvan'nın asıl adı, Ahi Elvan Mehmed Bey'dir⁸⁶.

Kendi adıyla bilinen bir vakfı olan Ahi Elvan Bey'in, aynı zamanda büyük arazilere, dükkanlara ve binalara sahip olduğu anlaşılmaktadır⁸⁷.

Halen ayakta olan Ahi Elvan Camii'nin h. 732-762 / 1331-1360 tarihleri arasında inşa edildiği tahmin edilmekte, buna göre de, Ahi Elvan'ın Ahi Şerafeddin'den sonra yaşadığı anlaşılmaktadır. Cami 816 / 1413'de Çelebi

⁸³ TEVHİD: a.g.m. s. 1202-1203.

⁸⁴ EDHEM: a.g.m. s. 312. - TEVHİD: a.g.m. s. 1203-

⁸⁵ GALİB: a.g.e. c.I. s. 48-49. - ÖNEY: a.g.e. s. 212.

⁸⁶ GALİB: a.g.e. c.II. s. 19.

⁸⁷ ONGAN: 1 nolu... s. 62-68. - CEVDET: a.g.e. s. 230.

Mehmed döneminde tamir görmüştür. 784 / 1382 tarihinde vefat eden Ahi Elvan'ın mezarı, halen Yediler Kabristanı'nda bulunmaktadır⁸⁸.

e) Ahi Yakub

Ahi Çelebi'ni oğlu olan Ahi Yakub'un, kendi adıyla bilinen vakfından⁸⁹ sahip olduğu arazi ve iş yerlerinden⁹⁰ bölgede nüfuzlu biri olduğu anlaşılmaktadır.

Ahi Yakub'un ismiyle bilinen Ankara'daki cami, h. 794 / 1391 tarihinde yapılmıştır. Kapısındaki kitabede, "Mescidi 794 yılında Ahi Sinan oğlu, Ahi Çelebi'nin oğlu, Ahi Yakub imar etti. Bundan evvel de, Ahi Şüca, Ahi Halil, Ahi Ali, Ahi Şerafeddin ve Ahi Yakub imar etmişti..." şeklinde kayıt vardır⁹¹. 1601'lerde Ahi Yakub adıyla anılan bir mahallenin varlığı tespit edilmiştir⁹². Mezarı cami bahçesindedir.

f) Ahi Ahmed

I. Murat Dönemi tımar sahiplerinden olan bu Ahi, Ankara'da Yeşil Ahi Medresesi'ni inşa ettirmiştir. Medresenin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber XV. yy;'ın sonlarında yapıldığı tahmin edilmektedir⁹³.

g) Ahi Mesut (Eti Mesut)

Ankara Ahilerinden olan Ahi Mesut'un, bu dönemde kendi adıyla anılan bir zaviyesinin olduğu bilinmektedir⁹⁴.

⁸⁸ GALİB: a.g.e. c.İl. s. 19.49-50.

⁸⁹ ONGAN: a.g.e. s. 76.

⁹⁰ CEVDET: a.g.e. s. 230.

⁹¹ ÖNEY: a.g.e. s. 41. - GALİB: a.g.e. c.İl. s. 35. c.İl. s. 21

⁹² ÖZDEMİR: a.g.e. s. 84.

⁹³ ÖZDEMİR: a.g.e. s. 52.

⁹⁴ CEVDET: a.g.e. s. 230. ONGAN: 1 nolu... s. 113.

Ahi Mesut ismi zamanla Eti Mesut haline dönüşmüş olup, Ankara'da bir semtin adı olarak bilinmektedir⁹⁵.

h) Ahi Sinan

Ahi Mesut'un oğlu olan Alâeddin Ahi Sinan'ın Kırşehir'de h. 876 / 1471 tarihli kendi adına düzenlenen Farsça bir şecerenâmesinin olduğu bilinmektedir⁹⁶.

Muhtemelen Fatih Sultan Mehmed Han zamanında, Ahi Evren adına düzenlenmiş olan, Kırşehir'de tespit edilen vakfiyede, Ahi Mesut oğlu Sinan Çelebi (Ahi Sinan)' nin de şahid olarak imzası bulunmaktadır⁹⁷.

Bölgenin nüfuzlu Ahilerinden olduğu anlaşılan Ahi Sinan'ın tespit edilen kabir taşında herhangi bir tarih yoktur⁹⁸. Oğlunun ismi Ahi Çelebi'dir⁹⁹.

ı) Abdülhamid bin Abdurrahman el-Engürî

XIV. yy'da yaşadığı bilinen Engürî'nin " Silkü'l-Cevahir " adlı bir eseri vardır. Manzum olarak Arapça-Farsça yazılan eser, çocuklar ve daha çok gençler için ezberlenmek üzere yazılmış bir sözlük niteliğindedir. Eserin h. 757 / 1356'da yazıldığı bilinmektedir¹⁰⁰.

Bu zatın Somuncu Baba diye bilinen, Hamidü'd-Din Aksarâyî'nin (h. 805 / 1402) talebelerinden olduğu anlaşılmaktadır.

ı) Şeyh Ali bin Dost-i Hûda el-Ankarî

⁹⁵ 1785 - 1840 arası Ankara sancağının idarî taksimatını gösteren haritada da " Ahi Mesut " adı geçmektedir. Bkz. ÖZDEMİR: a.g.e. s. 307..

⁹⁶ Mikail BAYRAM: Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu (Konya, 1991) s. 170. (Levhalar kısmı)

⁹⁷ BAYRAM: a.g.e. s. 41-42.

⁹⁸ GALİB: a.g.e. c.II s. 21.

⁹⁹ ÖNEY: a.g.e. s.41.

¹⁰⁰ Ahmet ATEŞ: İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler c.I. (İstanbul, 1968) s. 263..

“Mu’cizat-ı Nebî” adlı eserin yazarı olan el-Ankarî, İstanbul Fatih Kütüphanesi (Süleymaniye) nr. 5426’da kayıtlı bir mecmuanın müstensihidir. H. 727 / 1326’da istinsah ettiği mecmua içinde Ahi Evren’e ait üç eser de bulunmaktadır. Bu durum Şeyh Ali bin Dost-i Hüda’nın Ahilikle ilgisi bulunduğunu göstermektedir. Bu mecmuada otuzdan fazla ilmî risale bulunmaktadır. Buradan bu zatın alim bir kişi olduğu anlaşılmaktadır¹⁰¹.

j) Hacı Bayram-ı Velî

Ankara, Solfasol Köyü’nde 1348-1350 senelerinde doğmuş olan Hacı Bayram-ı Velî’nin asıl adı Numan’dır.

Osmanlılar Dönemi’nde Ankara, Kara Medresesi’ne müderris olarak tayin edilen Hacı Bayram, büyük bir ihtimalle 1392’den sonra tasavvufa yönelmiştir¹⁰².

Hacı Bayram’ın Hacı Paşa, Kağıcıbaşı, Hacı, Bayram, Veli gibi unvanlarının yanında “Ahi Sultan” unvanına da sahip olması, O’nun Ahilik Teşkilatı’nın içinde olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir¹⁰³.

Bayramiliğin kurucusu olarak kabul edilen Hacı Bayram-ı Velî’nin, kendi adına bir vakfının da mevcut olduğu¹⁰⁴ anlaşılmaktadır.

H. 833 / 1430 tarihinde vefat eden Hacı bayram-ı Velî’nin, adını taşıyan cami, Ankara Ulus’ta halen ayakta olup ibadete açıktır. Türbesi caminin hemen bitişiğindedir.

¹⁰¹ ATEŞ: “Konya Kütüphanelerinde Bulunan Yazmalar” *Bellekten* c. XVI. s. 61. (Ankara, 1952) s. 123.- Mikail BAYRAM: *Anadolu’da Te’lif Edilen İlk Eser Keşfü’l-Akabe* (Konya, 1981) s.16.

¹⁰² Ethem CEBECİOĞLU: *Hacı Bayram Veli* (Ankara, 1991) s. 31-32.

¹⁰³ Fuad BAYRAMOĞLU: *Hacı Bayram Veli* c.I (Ankara, 1983) s. 11. - CEBECİOĞLU: s. 33-34.

¹⁰⁴ ONGAN: *2 nolu...* s. 25.

SONUÇ

Anadolu'nun Türk fetih ve yerleşmeleri sonucu Türk Vatanı haline geldiği 11. ve 15. yüzyıllar arasında Ankara şehri de Anadolu'nun diğer şehirleri gibi tarihin bu dönemine tanıklık etmiş ve dönemin siyasi, sosyal, ekonomik gelişmelerinde etkilenecek çeşitli değişimler geçirmiştir.

Ankara, Türklerin eline geçtiği 1073 tarihinden 14. yy'ın başlarına kadar, Türkiye Selçuklu Sultanları tarafından kalesi muhkem, alınması güç bir sınır kalesi olarak görülmüş ve onlar tarafından daha çok askerî bir üs olarak kullanılmıştır. Bu durum gerek Selçuklu sultan ve şehzadelerinin Bizans'a karşı giriştikleri mücadelelerinde gerekse de Selçuklu şehzadelerinin kendi aralarındaki mücadelelerinde gözer çarpar. Selçuklu şehzadeleri Bizans'a karşı yaptıkları akınlarda Ankara'yı merkezî bir üs olarak kullanmışlar, kendi aralarındaki mücadelelerde de şehri sığınabilecek, güvenilir bir kale olarak görmüşlerdir.

Ankara, 13.yy'ın ortalarına kadar Bizans Devleti'nin hakimiyetinde olduğu dönemlerdeki gibi sınır ve güvenlik kalesi olmaktan öteye gidememiş, kale surlarının dışında bir gelişme gösterememiştir. Fakat I. Alâeddin Keykubad Dönemi'nde yavaş yavaş kale dışındaki yamaçlara ve düzlüklere doğru gelişmeye başlayan şehir, Anadolu'da Moğol hakimiyetinin ve zulmünün başlamasıyla Moğol baskısından kaçan Türkmenlerin yoğun bir şekilde yerleştikleri şehirlerden biri olmuştur. Ankara, 13. yy ortalarından 14 yy ortalarına kadar Anadolu'da yaşanan bu Moğol baskısı döneminde Türkmenler için güvenilir bir yurt ve Moğollara karşı mücadelede bir sağlam bir kale olmuştur. Ankara şehri, Ahilerin Ankara'da hakim oldukları dönemlerde kale dışına doğru gelişmesini sürdürmüş, bu dönemde Ankara'da birçok cami ve mescit inşa edilmiştir. Şehir, Osmanlı yönetimine geçtiği 14 yy'ın ikinci yarısının başlarından 17. yy başlarına kadar süre içerisinde Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da Türk birliğini kurma hedefi

içerisinde yine bir sınır ve güvenlik kalesi olarak işlev görmekle birlikte Osmanlı Devleti'nin yükseliş devri olan 15. ve 16. yüzyıllarda şehirde üretim ve ticarî faaliyetler oldukça artmıştır.

Sonuç olarak Ankara, Türkiye Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi'nde genel olarak bir sınır ve güvenlik kalesi olarak tarihteki rolünü almış, bu dönem Anadolu'sundaki bazı büyük şehirler (Konya, Kayseri, Sivas) gibi şehircilik anlamında bir gelişme gösterememiştir.

KAYNAKÇA

- Aksarâyî, Kerimüddîn Mahmud; Müsâmeretü'l-Ahbar ve Müsâyeretü'l-Ahyâr, çev. Prof. Dr. Mürsel Öztürk, Ankara, 2000.
- Aktüre, Sevgi; “16. Yy Öncesi Ankara’sı Üzerine Bilinenler” Tarih İçinde Ankara, Derleyenler: E. Yavuz - Ü.N. Uğurel, Ankara, 1984.
- -----; 19. Yy Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, Ankara, 1978.
- Anadol, Cemal; Türk-İslam Medeniyeti’nde Ahilik Kültürü ve Fütuvvetnâmeler,. Ankara, 1991.
- Anonim Selçuk-nâme; Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi,III, yay ve çevr. F. N. Uzluk; Ankara, 1952.
- “ Ankara ” Maddesi Türk Ansiklopedisi; c. 3, Ankara, 1948.
- “ Ankara ” Maddesi Yurt Ansiklopedisi c. I, İstanbul, 1981.
- Aslanapa, Oktay; Türk Sanatı, İstanbul, 1989.
- Ateş, Ahmet; “XII.XIII. Asırlarda Anadolu’da Farsça Eserler”, Türkiyat Mecmuası VII- VIII, 1945.
- -----; İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler c.I. İstanbul, 1968.
- -----; “Konya Kütüphanelerinde Bulunan Yazmalar” Belleten c. XVI. Ankara, 1952.

- Attalates; **Les Turcs ab Moyen-age**, Fr. Çvr. X. Jacob. Ankara, 1990.
- Ayhan, Aydın; - Tuncer Şengün; “ **Anadolu Beylikleri'nin ve Osmanlı Beyliği'nin İlhanlılar Adına Kestirdiği Sikkeler** “ XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 4-8 Ekim 1999.
- Azimi; **Azimi Tarihi**, yay. ve çvr. A. Sevim, Ankara, 1988.
- Baykara, Tuncer; **I. Gıyâseddîn Keyhüsrev**, Ankara, 1997.
- -----; **Türkiye Selçukluları Devri'nde Konya**, Konya, 1998.
- Bayram, Mikail; **Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu**. Konya, 1991.
- -----; **Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rum**, Konya, 1994.
- -----; **Şeyh Evhadü'd-Din Hamid el-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı**, Konya, 1993.
- -----; **Anadolu'da Te'lif Edilen İlk Eser Keşfü'l-Akabe** Konya, 1981.
- Fuad, Bayramoğlu; **Hacı Bayram Veli c.I**, Ankara, 1983.
- Cahen, Claude; **Osmanlılar'dan Önce Anadolu' da Türkler**, Trc. Yıldız Moran, İstanbul, 1979.
- -----; “**İlk Ahiler Hakkında**” **Belleten**, c.238. çev. Mürsel Öztürk;
- Cebecioğlu, Ethem; **Hacı Bayram Veli**, Ankara, 1991.
- Cemal, A; **Ankara (Vilayetimiz)**, İstanbul, 1932.
- Chalandon, F;: **Les Comnenes I-II**, 1900 -1912.
- -----; **Türklerin Anadolu'ya ilk Girişi**, Çvr. Y. Yücel, B. Yediyıldız; **Belleten**, LI/201, 1987, 1377-1431.

- Çağatay, Neşet; **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara, 1997.
- -----; **Fütüvvetnameler Nedir, Niçin Düzenlenmişlerdir** Ankara, 1981.
- Çalışkan, Yaşar; - İkiz, Lütfi, M.; **Kültür, San'at ve Medeniyetimizde Ahilik**, Ankara, 2001.
- Çay, Abdülhaluk; **II.Kılıçarslan**, Ankara, 1987.
- Çiftçioğlu, İsmail; **Ankara Ahileri Devleti ve Dönemi**, Y.Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi. 1995.
- Darkot, Besim; **"Ankara"**. İ.A. c.I, İstanbul, 1979.
- Demirkent, Işın; **Türkiye Selçuklu Hükümdarı I.Kılıçarslan**, Ankara, 1996.
- Dânişmend, İ.Hakkı; **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi. c. I**, İstanbul, 1971.
- Devlet, Nadir; **"İlhanlılar" DGBİT c. 9**, İstanbul, 1992.
- Ebu'l Fereç Gregory (Bar Hebraeus); **Ebu'l Fereç Tarihi, I-II.**, trc. Ö. R. Doğrul, Ankara, 1945-1950.
- Edhem, Halil; **"Ankara'da Ahiler'e Ait İki Kitabe" TOEM, VII/41 (1332)**
- Eflâki, Ahmed,; **Ariflerin Menkıbeleri**, çev. Tahsin Yazıcı c. I. (İstanbul, 1986).
- Ekinci, Yusuf; **Ahilik**, Ankara, 1989.
- Emîri, Ali; **"Osman Gazi'nin Kılıç Kuşanma Merasimi" T.O.E.M. ad. 20**
- Erdemir, N; **Bizans Döneminde Ankara**, İstanbul, 1996.
- Ergenç, O; **XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya**, Ankara, 1995.

- Ergin, Nuri; **Mecelle-i Umuri Belediye c.I**, İstanbul, 1922.
- Eyice, Semavi; “ **Ankara'nın Eski Bir Resmi ”**, Atatürk Konferansları, c.4, Ankara, 1972.
- Galanti, Avram; **Ankara Tarihi**, İstanbul, 1950.
- Galip, İsmail; **Takvim-i Meskûkât-ı Selçukiye**, Ankara, 1971.
- Galip, Mübarek; **Ankara, I-II**, İstanbul, 1341.
- -----; **Anadolu Türk Asar ve Meskûkâtı Tetebbuatına Esas. Ankara.** c.I, İstanbul, 1341.
- Gordlevski, V.; **Anadolu Selçuklu Devleti**, çvr. A. Yaran, Ankara, 1988.
- Göde, Kemal; “**Eretnaoğulları**” **D.İ.A.c. 11**, İstanbul, 1995.
- Göğünç, N.; “**Onaltıncı Yüzyılda Ankara**”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi c. I, sayı 1**, 1967.
- Gölpinarlı, Abdülbaki; **İslam ve Türk İllerinde Fütuvvet Teşkilatı ve Kaynakları**, İstanbul, 1952.
- Gülekli, N.Can; **Ankara, Tarih/Arkeoloji**, Ankara, 1948.
- Gülerman, Adnan; - Taştekil, Sevdâ; **Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri**, Ankara, 1993.
- Gülvehaoğlu, Adil; **Sosyal Güvenlik Öncüsü Ahi Evran Veli ve Ahilik** Ankara, 1991.
- Gürata, Mithat; **Unutulan Adetlerimiz Loncalar**,.Ankara, 1978.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali; “**Ankara'da Ahi Hakimiyeti (1330-1361)**” **Türkler**, c.8, s. 830.

- Hoca Saadeddin Efendi; **Tâcü't-Tevârih**, c. I. Haz. İsmet Parmaksızoğlu Ankara, 1992.
- Hüseyin, Hüsameddin; **Amasya Tarihi** c. 3, İstanbul, 1927.
- İbni Battuta: **İbni Battuta Seyehatnamesinden Seçmeler** Haz. İsmet Parmaksızoğlu; Ankara, 1981.
- İbn-i BİBİ; **el-Avâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye**, Nşr. Necati Lugal - A.S.Erzi. Ankara, 1957.
- İbn-i Said; **Kitâbü'l-Coğrâfiyye**. nşr. İsmail el-Arabî, Beyrut, 1970.
- İbnü'l- Esîr; **el-Kamil fi't-Tarih IX, XII**, yay. C. J. Tornberg, Beyrut,1979 çvr. A. Özaydın, IX-XII, İstanbul, 1987.
- Kafesoğlu, İbrahim; **Selçuklu Tarihi**. İstanbul, 1992.
- -----; **Türk Millî Kültürü**,.İstanbul, 1986.
- Kandemir, Seyyah; **Ankara Vilayeti**, Ankara, 1932.
- Khoniates, Niketas; **Historia**, Paris, 1673. Trk. Çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1995.
- Kinnamos, **Historia**; Bonn, 1876. Trk. Çev. Işın Demirkent, Ankara, 2001.
- Koca, Salim ; **Anadolu Beylikleri Tarihi**, Trabzon, 2001.
- -----; **Türkiye Selçukluları Tarihi II.Cilt Malazgirt'ten Miryakefalon'a**, (Çorum, 2003)
- ----- ; **Sultan İ.İzzeddin Keykâvus**, Ankara, 1997.
- -----;; **"Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika"** Erdem Dergisi 8/23, 1996 s. 472 - 480.

- Kommena, Anna; **Alexiad**, (Malazgirt Sonrası), çvr. B. Umar, İstanbul, 1996.
- İsmail Hakkı Konyalı; **Ankara Camileri**, Ankara, 1978.
- Koşay, Halit. Zübeyr; **Ankara Budun Bilgisi**, Ankara, 1935.
- Köprülü, Fuad; **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu**, Ankara 1972.
- -----; **"Ankara ve Ahiler"**, Hayat 1/21, 1927.
- -----; **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, İstanbul, 1976.
- -----; **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, Ankara,1986.
- Urfalı Mateos; **Urfalı Mateos Vakâynamesi (952 - 1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)**, Çvr. H. D. Andreasyan , Ankara, 2000.
- Mahmud, bin Ahmed; **Selçuknâme I-II**, haz. Erdoğan Merçil, Tercüman 1001 Temel Eser. İstanbul, 1977.
- Merçil, Erdoğan; **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 1997.
- Mihael, Süryani; **Chroniques**. Trc. Chabot. Paris. 1905.
- Muallim Cevdet Bey; **"Zeyl-i alâ Ahıyyeti'l-Fityan"**
- Müneccimbaşı Şeyh Ahmet Dede Efendi: **Câmiü'd-Düvel**: Trk çev. Necati Lugal (İstanbul, 1940). - **Anadolu Selçukîleri** çev. Hasan Fehmi Turgal, İstanbul, 1935. - çev. İsmail Erünsal; c.I, İstanbul, 1974.
- Neşrî Tarihi; çev. M.A. Köymen; Ankara, 1983.
- Ocak, Ahmet Yaşar; **Babailer İsyanı**, İstanbul, 1996.

- Ongan Halit; **Ankara'nın 2 Numaralı Şer'iyeye Sicilli Ankara**, 1974.
- -----; **Ankara'nın 1 Nolu Şeriyeye Sicilli**, Ankara, 1958.
- Ostrogorsky, George; **Bizans Devletleri Tarihi**, çvr. F. Işıltan, Ankara, 1986.
- Öney, Gönül; **Ankara'da Türk Devri Dinî ve Sosyal Yapıları**, Ankara, 1971.
- -----; **Ankara Arslanhane Camii**, Ankara, 1998.
- Özaydın, Abdülkerim; **"Ankara Maddesi" DİA. c. 3**, İstanbul, 1991.
- -----; **"Danışmendliler" D.İ.A c.8**, İstanbul, 1993.
- -----; **"Kadı Burhaneddin Devleti" D.İ.A. c.24**, İstanbul, 2001.
- Özdemir, Rifat; **XIX. Yüzyıl'ın İlk Yarısında Ankara** Ankara, 1986.
- Öztuna, Yılmaz; **Devletler ve Hanedanlar, c.2**. Ankara 1969.
- Ramsay, M; **The Historical Geography of Asia Minor**, Londra, 1890. trc. M.Pektaş; **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, İstanbul, 1991.
- Runciman, Steven; **Haçlı Seferleri Tarihi**, I-III, trc. Fikret Işıltan, Ankara, 1988.
- Sevgen, N; **Anadolu Kaleleri**, c.I. Ankara, 1959.
- Soykut, Refik; **Ahi Evren**,Ankara, 1976.
- Sümer Faruk; **Oğuzlar**; İstanbul, 1999.
- -----; **"Anadolu'da Moğollar" Selçuklu Araştırmaları Dergisi, c. I** Ankara, 1969.

- Sümer, Faruk; **Yabanlu Pazarı**, İstanbul, 1985.
- Şapolyo E. Behnan; **“Ankara Kalesi” Ankara Belediye Dergisi sayı 18**, Ankara, 1958.
- -----; **Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi**, İstanbul, 1964.
- Tabakoğlu, Ahmet; **XX. Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri Kırşehir**, 1994.
- Taeschner, Franz; **İslam Ortaçağında Futuvva Teşkilâtı**, çev. Fikret Işıltan; İstanbul, 1955.
- Hikmet, Tanyu; **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara, 1967.
- Tarım C. Hakkı; **Tarihte Kırşehri-Gülşehri ve Babailer, Ahiler, Bektaşiler**, İstanbul, 1948.
- Tarsus, İlhan; **Ahiler**, Ankara, 1974.
- Temir Ahmet; **“Moğol (veya Türk-Moğol) Hanlığı” Türkler c. 8**, Ankara, 2002.
- Tevhid, Ahmed; **“Ankara’da Ahiler Hükümeti” TOEM IV./19 (1329)**.
- Togan, Zeki Velidî; **Umûmi Türk Tarihi’ne Giriş**, İstanbul, 1981.
- Turan, Osman; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 1971.
- -----; **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, İstanbul, 1980.
- -----; **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar**, Ankara, 1988.

- -----; **İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler**, Ankara, 1984.
- -----; **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi, c.I.** İstanbul, 1973.
- -----; **"Selçuklular Zamanında Sivas Şehri"** Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi c. 9, Ankara, 1951.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; **Anadolu Beylikleri**, Ankara, 1988.
- -----; **Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal**, Ankara, 1988.
- -----; **Osmanlı Tarihi. c.I**, 1995.
- Wittek, Paul; **"Orta Zamanlarda Ankara"** Çığır Dergisi s. 43-44-46. Ankara, 1936 -37.
- -----; **"Ankara'da Bir İlhanî Kitabesi"**, T.H.İ.T.M'dan ayrı basım, İstanbul, 1931.
- -----; **"Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları"**, Selçuklu Araştırma Dergisi, I, 1970.
- -----; **Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu**, çev. Fatmagül, Berktaş; İstanbul, 1995.
- -----; **Menteşe Beyliği** .çev. O.Ş. Gökyay; Ankara, 1999.
- Yınanç, Mükrimin Halil; **"Danışmendiler"** İA.c. III.
- -----; **Türkiye Tarihi Selçuklu Devri Anadolu'nun Fethi**, İstanbul, 1934.
- Yuvalı, Abdülkadir; **"İlhanlılar" Türkler c. 8** Ankara, 2002.

Yücel, Yaşar; Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I-II, Ankara, 1991.

ÖZET

Ankara'da yapılan arkeolojik kazılar ve araştırmalar neticesinde Ankara tarihinin Paleolitik ve Neolitik dönemlere ait izler taşıdığı görülmüş, Kalkolitik ve Bakır Çağ dönemlerine ait eşyalar da ortaya çıkarılmıştır.

Ankara, konumu itibarıyla tarihte birçok devletin hakimiyetine girmiş ve birçok devlet tarafından yağma ve tahribe uğramıştır. İlk Çağ Ankara'sında Hititlerin hakimiyetinden sonra sırasıyla Frigyalılar, Lidyalılar, Persler, Galatlar ve Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetlerini görüyoruz. Şehir, 7. yüzyılda Sasanilerin 8. ve 9. yüzyıllarda Abbasiler'in yağma ve tahriplerine maruz kalmıştır. 10. ve 11. yüzyıllarda Türklerin eline geçene kadar (1071) kadar Bizans'ın önemli "thema" (askerî garnizon) larından biri olarak varlığını devam ettirmiştir.

Ankara, 1071 Malazgirt Muharebesi'nden iki sene sonra 1073 yılında Türklerin eline geçti. I. Haçlı Seferi sırasında şehri ele geçiren Haçlılar, yapılan anlaşma uyarınca 1101 senesinde şehri Bizans İmparatorluğu'na bıraktılar. Şehirdeki Bizans hakimiyetinin ne kadar sürdüğü kesin olarak bilinmemekle birlikte 1127'den önceki bir tarihte Türklerin eline geçtiği bilinmektedir. Çünkü Dânişmendli hükümdarı Emir Gazi, 1127 senesinde burayı Türkiye Selçuklu Sultanı ve damadı I. Mes'ud ile birlikte bozguna uğrattığı I. Kılıçarslan'ın oğlu Melik Arab'dan almıştır. 1142 yılına kadar Ankara'da Dânişmendli hakimiyeti devam etmiş 1142 yılında ise Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mes'ud, şehri ele geçirerek şehrin idaresini oğlu Şahinşah'a bırakmıştır. 1164 yılında ise Sultan II. Kılıçarslan kardeşi Şahinşah'ı mağlub ederek Ankara'yı topraklarına kattı. II. Kılıçarslan Döneminde Ankara'da çok az Hıristiyan kalmıştı. Sultan Kılıçarslan ülkeyi 11 oğlu arasında paylaştığında Ankara, Muhyiddin Mes'ud'un payına düştü. Muhyiddin Mes'ud zamanında Ankara'da ilmî ve kültürel faaliyetler hızlandı.

1204 yılına gelindiğinde Muhiddin Mes'ud'un kardeşi II. Süleyman-şah şehri ele geçirdi ve Mes'ud'u öldürttü. 1211 yılında Selçuklu tahtına geçen I. İzzeddin Keykâvus ile kardeşi Alâeddin Keykubad arasında taht kavgası başladı. İzzeddin Keykâvus, Ankara Kalesi'ne kapanan kardeşini 1212 yılında mağlup etti ve şehri teslim aldı. İzzeddin Keykâvus'un ölümüyle yerine kardeşi Alâeddin Keykûbad geçti (1220 - 1237). İzzeddin Keykâvus ve Alâeddin Keykûbad dönemlerinde Ankara, "sol kol uç beylerbeyliği"nin merkezi durumunda idi ve başında Seyfeddin Kızıl bulunuyordu. 1235 yılında Ankara, Tâceddin Pervâne'ye iktâ edildi. 1250 yılında Moğol takibinden kaçan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Ankara'ya sığındı ve şehrin surlarını tamir ettirdi. II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi'nde Ankara kısa bir süre Selçuklu tahtında hak iddia eden Alâeddin Siyavuş (Cimri) ile Karamanlılar'ın eline geçti. Özetle Ankara, Türkiye Selçuklularının Moğollar karşısında uğradıkları 1243 Köseadağ bozgunundan sonra 1304 yılına kadar Moğol Hükümdarlarının nüfuzu altında bulunan Selçuklu Sultanları tarafından yönetildi. 1304 - 1341 yılları arasında ise İlhanlı hakimiyetinde kalan Ankara, 1341'de Eretna Devleti'nin hakimiyetine girdi. 1381 yılında da Kadı Burhaneddin Devleti'nin hakimiyetinde kalan Ankara, 1354 yılında Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından Osmanlı ülkesine katıldı. 1330 - 1361 yılları arasında Ankara'da Ahilerin oldukça etkili olduklarını ve otorite boşluğunun yaşandığı bu dönemde Ankara'da hükümet ettiklerini görüyoruz.

Ankara, Bizans'ın son dönemlerinde olduğu gibi Selçuklu hakimiyeti içinde de 13. yüzyıla kadar bir sınır kalesi olarak işlev görmüş, şehircilik anlamında bir gelişme gösterememiştir. Ancak 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle Ankara'daki Ahi hakimiyeti döneminde şehir kale surlarının dışına taşarak gelişmiştir. Ankara'da Türkmen nüfusu oldukça artmıştır. 14. ve 17. yüzyıllar arasında Osmanlı idaresindeki Ankara şehri bu sefer de Osmanlı'nın Anadolu Türk birliğini kurma gayesinde bir sınır kalesi olarak işlev görmüştür.

ABSTRACT

The archeological excavations and investigations made in Ankara show that Ankara carries features from Paleolithic and Neolithic ages, equipment belonging to Calcolithic and Copper Ages were also found.

As a result of its location Ankara has been under the sovereignty of many civilizations and it has been pillaged and destroyed by many countries throughout the history.

In ancient ages we witness the sovereignty of the Frigians, Lydians, Persians, Galatians and the Roman Empire, respectively. The city was pillaged and destroyed by the Sasanies in the 7th century and by the Abbasiler in 8th and 9th century. The city was one of Byzantine's important "thema" (military garrison) until it went under the sovereignty of the Turks in 10th and 11th century.

Ankara, taken over by the Turks in 1073 two years after the Malazgirt Battle in 1071. The Crusaders, who got hold of the city during the Crusades left the sovereignty of the city to the Byzantine Empire according to an agreement made in 1101. Even though it is not definitely known how long the Byzantine reigned the city, it is certain that the Turks took over the city sometime before 1127.

Hence, Emir Gazi, a Danishmend governor along with the Sultan of the Turkish Selshuks and his son-in-law, Mesut I defeated the city in 1127. The sovereignty of the Danishmends in Ankara continued until 1142 and in 1142 Mes'ud I, the Sultan of the Turkish Selchuks took over the city and left the reign of the city to his son Şahinşah. In 1164 Sultan Kılıçaslan II defeated his brother Sahinhan and included Ankara to his land. During the period of

Kılıçaslan there were only a few Christians left in Ankara. Sultan Kılıçaslan distributed his country among his 11 sons and Ankara was in Muhyiddin Mes'ud's share.

During the period of Muhyiddin Mes'ud scientific and cultural activities gained speed. In 1204 Muhiddin Mes'ud was defeated and killed by his bother Süleyman-şah II who in turn took over the city. In 1211 a struggle for the throne between Izzettin Keykavus, who took over the throne of the Selshuks and his brother Alâeddin Keykubad started.

Izzeddin Keykâvus, defeated his brother who was in the Tower of Ankara and gained the sovereignty over the city. After death of Izzeddin Kaykavus his brother Alaeddin Keykubad took his place (1220-1237) .

During the period of Izzeddin Keykâvus and Alâeddin Keykûbad Ankara was the center of "left branch border governor-general" and it was led by Seyfeddin Kızıl. In 1235 Ankara was assigned to Tâceddin Pervâne'ye. In 1250 Gıyaseddin Keyhüsrev II., who was running away from the Mongolians took shelter in Ankara and he had had the tower walls repaired. For a short period during the reign of Gıyaseddin Keyhüsrev II it was taken by Alâeddin Siyavuş (Cimri) who claimed rights on the Selchuk's throne.

In short, after the Köseadağ defeat of the Turkish Selchuks by the Mongols in 1243 Ankara was reigned by the Sultans of Selchuks who were under the influence of the Mongolian Emperors until 1304. Ankara, which was under the sovereignty of the Ilhans between 1304-1341, went under the sovereignty of Eretna State in 1341. It was reigned by Kadı Burhaneddin State in 1381 and the city was included to Ottoman state by Suleyman Pasha, son of Orhan Gazi in 1354. Between 1330-1361 we see that the Akhis were quite effective in government during the period when there was a lack of authority in Ankara.

As in the last period of the Byzantines Ankara was a tower bordered during the reign of Selchuks until 13th century and there is no significant development in the aspect of urbanization. However, after the second half of 13th century especially during the reign of Ahis Ankara spread beyond the tower walls and developed.

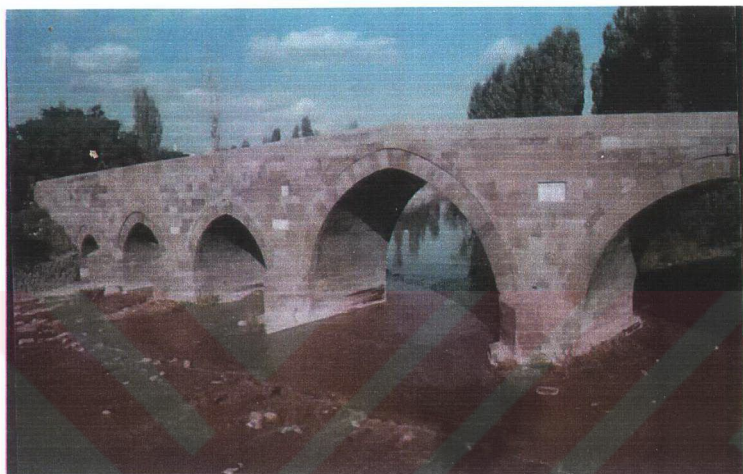
The Turkmen population in Ankara increased. In 14th and 15th centuries the city of Ankara, under the reign of the Ottomans functioned as a border tower within the efforts of the Ottomans to establish the Anatolian Turkish Unity.

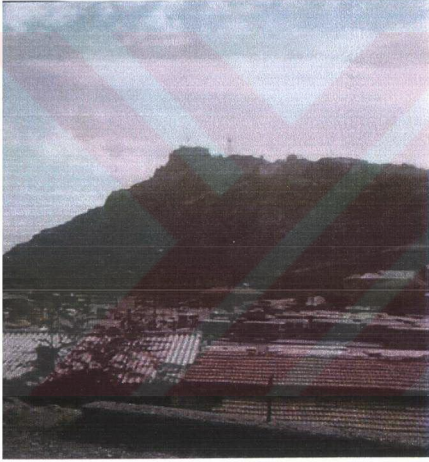
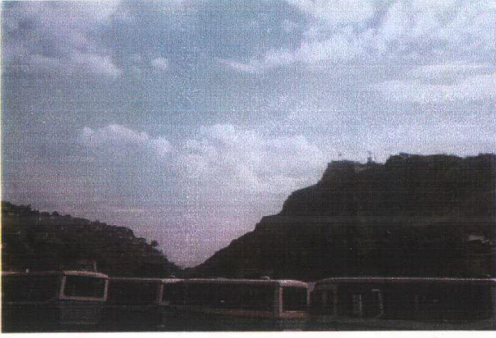

EK-1

AKKÖPRÜ

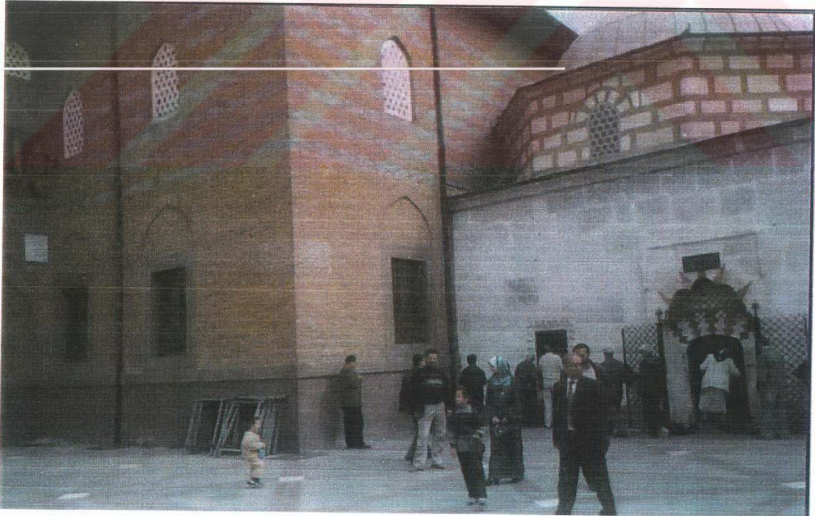
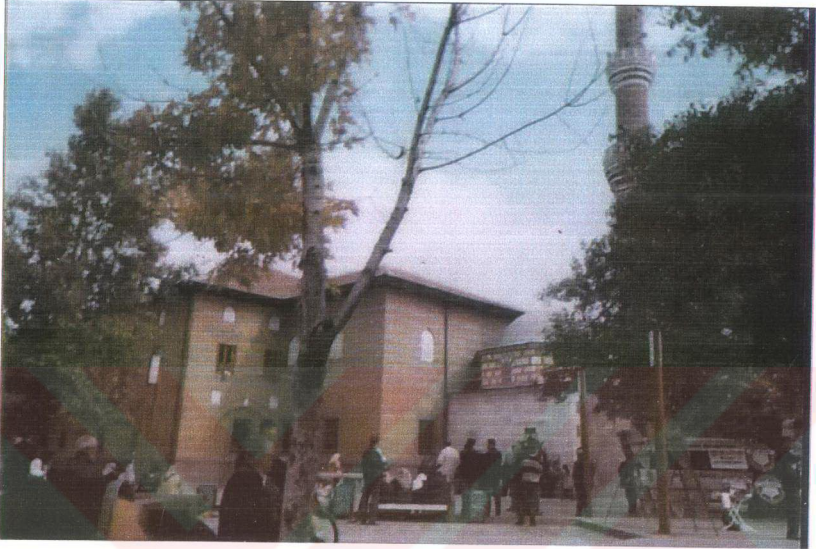

ANKARA KALESİ

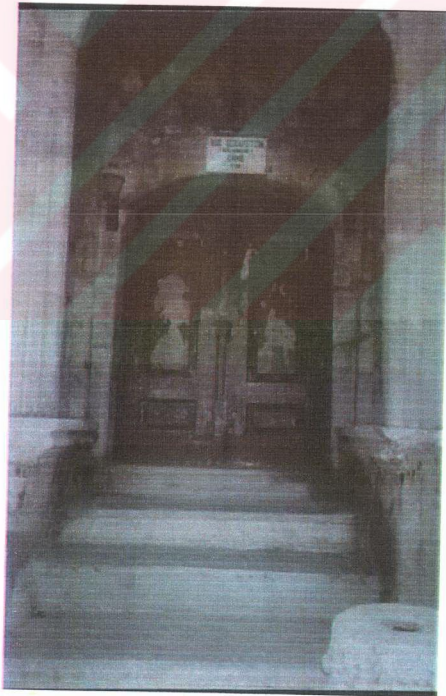
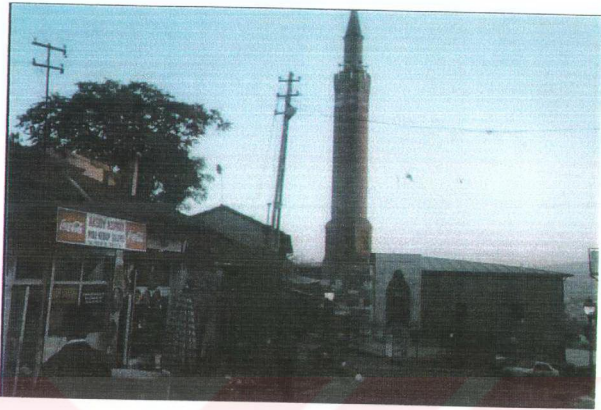
EK-3

HACI BAYRAM CAMİSİ VE TÜRBE Sİ

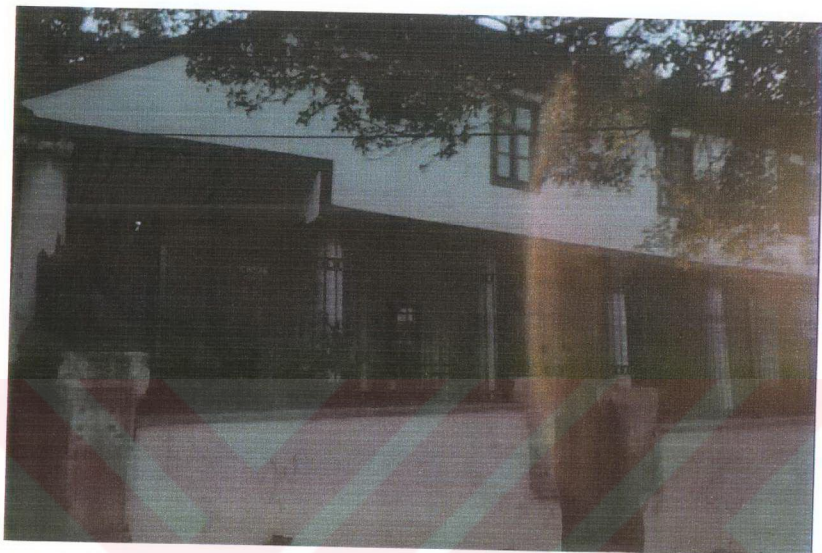

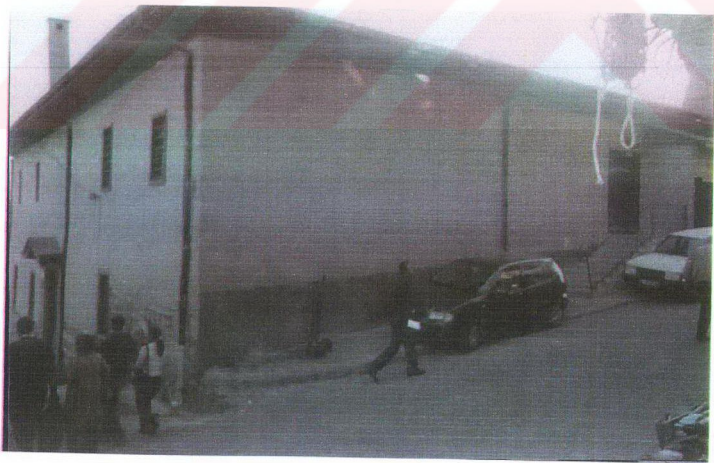
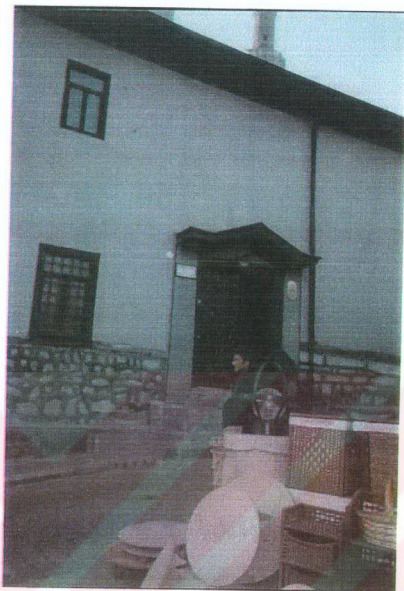
ARSLANHANE CAMİİ

ALÂADDİN CAMİİ

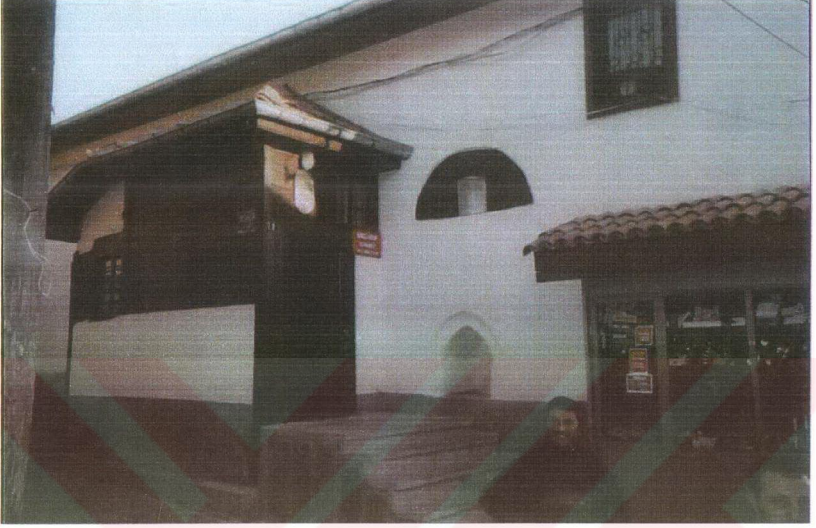

YEŞİL AHI CAMİİ

EK - 7

HACI ARAP CAMİİ

AHİ YAKUP CAMİİ

